

ELEKTRONISK HÅNDBOK
"BARN PÅ KRISESENTER"

Bufetat 2009

- et verktøy for hjelpeapparatet i oppfølgingen av barn som kommer til krisesenter sammen med sin mor

Innholdsfortegnelse

Innholdsfortegnelse	1
<i>Forside</i>	4
<i>Om håndboka</i>	4
<i>Forside</i>	4
Om denne håndboka.....	5
Vold i nære relasjoner	6
Hva er vold?	6
Vold og kjønn.....	6
Vold og makt.....	7
Voldens syklus	8
Vold mot mor er vold mot barn.....	8
Fordi barn tar skade av å leve med vold i familien	8
Fordi vold er et angrep på mors omsorgsevne	10
Fordi det er grunn til å stille spørsmål ved omsorgsevnen til en voldsutøvende far.....	11
Feller vi som jobber med vold må være bevisste på	12
Samarbeid.....	14
Hva er samarbeid?	14
Strategier for godt samarbeid	14
Verktøyskrin for godt samarbeid.....	15
Barn og mødre med etnisk minoritetsbakgrunn	18
Om kultur	18
Individualisme og kollektivismen	19
Det generelle og det spesifikke	20
Retningslinjer i møte med barn på krisesenter	21
Alle barn på krisesenter.....	22
Tilpassede lokaler og fysiske rammer.....	22
Praktisk, økonomisk og sosial hjelp	22
Hvorfor?	22
Hvordan?	23
Erfaringer fra krisesentre.....	23
Rask gjenoppretting av dagtilbud.....	23
Hvorfor?	23
Hvordan?	24
Dilemma	25
Erfaringer fra krisesentre.....	26
Tilbud om samtale med mor og barn	26
Hvorfor?	27
Hvordan?	28
Lovverk	31
Dilemmaer	32
Erfaringer fra krisesentre.....	32
Vurdere bekymringsmelding til barnevernet.....	33
Hvorfor?	33
Hvordan?	33
Aktivitet og lek.....	33
Hvorfor?	34
Hvordan?	34

Erfaringer fra krisesentre.....	35
Oppfølging etter tiden på krisesenteret	35
Hvorfor?	35
Hvordan?	35
Hvem?	36
Lovverk	36
Dilemma:	36
Erfaringer fra krisesentre.....	37
Opplæring og vedlikehold av kompetanse hos personalet på krisesenteret	37
Hvorfor?	37
Hvordan?	38
Erfaringer fra krisesentre.....	38
Veiledning av personalet.....	38
Hvorfor?	38
Hvordan?	39
Jevnlige møtepunkter mellom samarbeidsaktører i hjelpeapparatet	39
Hvorfor?	39
Hvordan?	40
Erfaringer fra krisesentre.....	40
Behov for mer oppfølging	42
Samtaletilbud til barn	42
Hvorfor?	43
Hvordan?	43
Hvem?	43
Lovverk	44
Fritidstilbud	45
Hvorfor?	45
Hvordan?	45
Samtaletilbud til den voldsutsatte	46
Hvorfor?	46
Hvordan?	46
Hvem?	47
Dilemma:	47
Tilbud til voldsutøver	47
Hvorfor?	47
Hvordan?	48
Hvem?	48
Advokatbistand.....	48
Mekling	49
Hvorfor?	49
Hvordan?	50
Dilemma	52
Støtte til personalet på krisesenteret.....	52
Hvorfor?	52
Hvordan?	52
Stor grad av behov for oppfølging	54
Hvordan vurdere når det er stor grad av behov for oppfølging?	54
Meldeplikt til barnevernet	54
Taushetsplikt, opplysningsplikt og opplysningsrett	55
Aktuelle samarbeidsinstanser	55

Erfaringer fra praksis.....	56
Etablerte psykiske/atferdsmessige vansker	57
Dilemma	57
Ofte stilte spørsmål.....	Feil! Bokmerke er ikke definert.
Lenker.....	Feil! Bokmerke er ikke definert.
Om prosjektet ”Barn på krisesenter”	58
Målsettinger.....	58
Kilder og aktuell litteratur	59

Forside

Ankomst

Opphold

Etter krisesenteret

Om håndboka

Vold i nære relasjoner

Samarbeid

Barn og mødre med minoritetsbakgrunn

Retningslinjer

Alle barn på krisesenter

Behov for mer oppfølging

Stort behov for mer oppfølging

Etablerte psykiske / atferdsmessige vansker

Ofte stilte spørsmål

Lenker

Om prosjektet "Barn på krisesenter"

Forside

Håndboka "Barn på krisesenter" er et hjelpemiddel til deg som jobber med barn som kommer på krisesenteret sammen med sin mor fordi mor eller barn har vært utsatt for vold. Sentrale temaer i håndboka er:

- Hva er et godt faglig tilbud til barn på krisesenter?
- Hvem skal sørge for at disse barna får dette tilbudet?
- Hvem er ansvarlige for gjennomføringen av hvilke tiltak?

Håndboka tar utgangspunkt i pyramiden under. Hvilket tilbud som anbefales til det enkelte barn vil være avhengig av hvor barnet eller mor befinner seg i denne pyramiden.

Om denne håndboka

Denne håndboka er et hjelpemiddel for deg som møter barn og kvinner som midlertidig bor på krisesenter – enten du selv jobber på krisesenteret, eller i barnevernet, familievern, politi, helsesøster, som lege, i en frivillig organisasjon, eller lignende. Håndboka skisserer hva som bør inkluderes i et helhetlig tilbud til barn på krisesenter, og hvilke hjelpeinstanser som har ansvar for hvilke deler av dette tilbudet. Tilbudet er lagt opp med det for øye å støtte og styrke de barna og mødrene som har måttet forlate hjemmet på grunn av vold i familien.

Alle barn på krisesenter befinner seg i en sårbar situasjon. Likevel vil det være slik at noen barn og deres mødre vil klare seg med et minimum av oppfølging, mens andre vil trenge mer. Tilbudet tar derfor form av en pyramide. Noen tiltak skal være tilgjengelig for alle barn på krisesenter og noen tiltak skal være tilgjengelig for dem som har behov for mer støtte eller oppfølging. Vi legger opp til et tilbud der hjelpeapparatet har tilgjengelige ressurser til å bidra til barns håndtering av krisen, uavhengig av hvor mye hjelp de eller deres mødre trenger. Håndboka er en veileder til hvordan hele hjelpeapparatet skal bidra til å sikre et godt tilbud til barna på krisesenteret.

Vi vet at det finnes mange gode tiltak, samarbeidsmodeller og erfaringer i de forskjellige kommunene. Noen kjenner vi til, andre ikke. Vi tenker at disse erfaringene er nyttige for andre å kjenne til og lese om. Derfor vil du flere steder i håndboka kunne lese om ”Erfaringer fra praksis”. Vi håper at de som har noen erfaringer de ønsker å dele sender en e-post til barnpakrisesenter@bufetat.no, så vil vi kontinuerlig oppdatere disse sidene.

Denne håndboka er et resultat av prosjektet ”Barn på krisesenter”, et prosjekt som har jobbet for å styrke tilbudet til barn på krisesenter gjennom å styrke samarbeidet mellom krisesenter, barnevern og familievern, i tillegg til andre sentrale samarbeidspartnere. Prosjektet har vært en del av Regjeringens handlingsplan mot vold i nære relasjoner 2004-2007, og er gjennomført med støtte fra Barne- og likestillingsdepartementet. For mer om prosjektet, se ”Om prosjektet Barn på Krisesenter”.

Håndboka er skrevet av prosjektleder Gøril Westborg. Westborg er psykolog ved Familievernkontoret i Drammen, og har tidligere erfaring fra Alternativ til Vold. Innholdet og anbefalingene er utarbeidet av prosjektgruppen i Drammen, bestående av (i tillegg til prosjektleder) Janne Grethe Opdahl, Grete Frøiland og Anita Grønning Vanebo fra Betzy krisesenter; Kari Stenseng fra Bufetat Fagteam, Ranveig van der Meij fra Senter for Oppvekst; Per Jakob Haugård og Øygun Lid fra Alternativ til Vold, samt Torbjørn Pettersen og Kari Benjaminsen fra Søndre Buskerud Politidistrikt.

Anbefalingene i håndboka er basert på gjennomgang av aktuelt lovverk, psykologisk teori og kunnskap og erfaringer fra arbeid med barn på krisesenter. Tilbudet er kvalitetssikret gjennom en høringsrunde blant eksperter i feltet, lokale krisesentre, paraplyorganisasjonene for krisesentrene, kommunale barnevern, familievern og Bufetat fagteam, hovedsakelig i Bufetats Region Sør.

Vold i nære relasjoner

Hva er vold?

Vold er en handling der det brukes makt for å hindre et annet menneske i å gjøre som det ønsker, eller påføre et annet menneske noe det ikke ønsker eller ikke har godt av, gjennom å skremme, skade, true eller såre (Isdal, 2000). Vold defineres på denne måten ikke bare gjennom handlingen i seg selv, men også gjennom handlingens budskap, hensikt og konsekvens.

Isdal (2000) skiller mellom fem ulike typer vold:

- Fysisk vold: for eksempel slag, spark, dytting, osv.
- Psykisk vold: for eksempel trusler, degradering, ydmykende ord, kontroll, isolering, osv.
- Materiell vold: for eksempel å ødelegge møbler, slå i vegger, kaste gjenstander, osv.
- Seksuell vold: for eksempel aggresjon eller trusler for å oppnå sex, seksuell trakassering, voldtekt, osv.
- Latent vold: den makten som ligger i muligheten for ny vold, som gjør at de som blir utsatt for eller er vitne til vold konstant er på vakt.

Vold i nære relasjoner innebærer at volden utøves overfor personer som er eller har vært gift eller samboende, og overfor personer som er eller har vært medlem av samme husstand (inkludert søsken, barn, stebarn, osv; NOU 31:2003).

I 2006 rapporterte 79 % av kvinnene på krisesenteret at de var blitt utsatt for vold av nåværende eller tidligere ektefelle eller samboer. 7 % oppga andre familiemedlemmer som overgriper. 70 % oppga at de hadde fått psykiske skader som følge av volden, og 35 % oppga fysiske skader (Kleven & Lien, 2007).

Vold og kjønn

Vold i nære relasjoner har en klar kjønnsretning, der menn som regel er utøvere og kvinner er de utsatte. Den første omfangsstudien av vold i nære relasjoner som er gjennomført i Norge, viser at mer enn hver fjerde kvinne har opplevd at ektefelle eller samboer minst en gang har anvendt fysisk makt (Haaland, Schei & Clausen, 2005). Mer enn hver femte mann har opplevd det samme, i henhold til resultatene i denne studien. Kjønnsretningen blir imidlertid enda tydeligere der det er snakk om alvorlig, gjentakende og systematisk vold i forholdet (Haaland, Schei & Clausen, 2005; Pape, 2003).

I 2006 var samtlige beboere på krisesenter kvinner (Kleven & Lien, 2007). Vi vil derfor i denne håndboka henvise til mor som primær omsorgsperson for barnet når barnet er på krisesenter. Likevel ser vi det som nødvendig å påpeke at en far som blir utsatt for vold fra sin partner, har sammen med sine barn samme rett til respekt, forståelse og beskyttelse som kvinner. Tilbudet som beskrives i denne håndboka skal i det offentlige hjelpeapparatet gjelde uavhengig av den voldsutsatte forelderens kjønn. Dette prinsippet vil imidlertid ikke gjelde krisesentrene, som er privat styrt, og derfor står fritt til selv å vurdere hvordan de vil forholde seg til dette spørsmålet.

Vold og makt

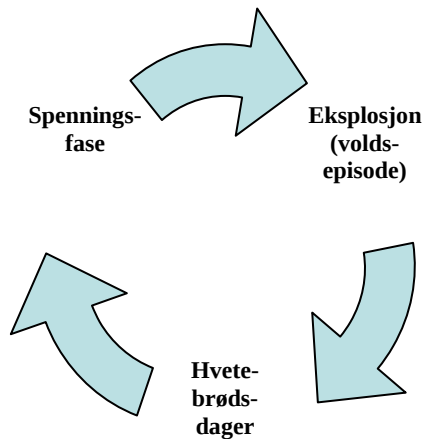
Vi forstår vold i perspektiv av spennet mellom makt, avmakt og motmakt (Axelsen, 1997; Bengtson, Steinsvåg & Terland, 2004; Møller, 2000). Vold er bruk, eller misbruk, av makt. Å bli utsatt for vold er å oppleve en maktutøvelse som i liten grad gir rom for medvirkning. Den voldsutsatte får en opplevelse av avmakt, det vil si å oppleve at man ikke har tilstrekkelig innflytelse over eget liv, eller ikke kan oppfylle egne ønsker og intensjoner. Det er umulig å leve i avmakt over tid, og samtidig beholde egen verdighet, selvrespekt og selvverdi. Det blir derfor nødvendig å ty til motmakt, å motsette seg andres utøvelse av makt overfor en selv. Ulike motmaktsstrategier kan være unngåelse, å finne metoder for å tåle eller overleve, eller selv å ty til vold eller andre handlinger som stopper avmakten. Disse strategiene kan brukes ulikt av ulike mennesker, og av samme mennesket i forskjellige situasjoner. Denne motmakten kan ses på som en nødvendig overlevelsesstrategi, men er også med på å videre sementere avmakten (Axelsen, 2007).

I en familie med vold er det ofte slik at alle parter lever i dette spennet. Den voldsutsatte kan håndtere sin avmakt ved å forsøke å unngå eller ta kontroll over *når* volden skjer. Barna som er vitne til volden i familien håndterer kanskje avmakten ved å rømme hjemmet når de merker at det bygger seg opp til vold, eller de trekker seg inn i sin egen drømmeverden når volden begynner. Noen tyr også til motvold eller andre aktive strategier for å sette en stopper for volden. Til slutt opplever også voldsutøveren avmakt. Voldsutøvere i terapi beskriver ofte en subjektiv opplevelse av å være trengt opp i et hjørne, av å være presset, eller av ikke å få til det de ønsker. Deres motmaktsstrategi er vold. I denne forbindelse er det interessant å vite at 64 % av voldsutøverne som har gått i terapi ved Alternativ til Vold, selv har vært utsatt for eller vitne til vold som barn (Steinsvåg, 2007).

Selv om vold kan forstås som en respons på avmakt, er det viktig at dette ikke brukes til å unnskyldte eller årsaksforklare volden. Voldsutøvere kan og må ta ansvar for volden, og på den måten ta tilbake kontrollen slik at de kan finne andre strategier for å håndtere avmaktsopplevelsen. Lignende er det viktig at den voldsutsatte og de eksponerte barna hjelpes til og støttes i hensiktsmessige mestringsstrategier for å håndtere sin situasjon og opplevelse av avmakt.

Voldens syklus

Walker (1979) beskriver at vold i parforhold ofte følger en syklus bestående av tre faser:

Etter en voldsepisode er utøveren gjerne lei seg, ber om unnskyldning, og gjør alt han kan for å gjøre opp for seg. Det er dette vi kaller hvetebrødsdagene. Særlig etter de første episodene, kan dette oppleves veldig godt for dem som blir utsatt for vold, og for barna som er vitne til den. De får et håp om at volden ikke vil gjenta seg, og de ser alt det gode i mannen eller faren. Etter en tid begynner spenningen å bygge seg opp igjen. Dette er det Walker kaller spenningsfasen. Mor og barn går på tå hev, og gjør alt de kan for å unngå å provosere eller gjøre voldsutøveren sint. I denne fasen er familien konstant på vakt, og redd for ny vold. Noen beskriver at det er som om alt de gjør blir feil, og til slutt kulminerer spenningsfasen i en ny eksplosjon – ny vold. På denne måten fortsetter sirkelen.

Etter hvert som syklusen har blitt del av forventningene og normaliteten i familiens liv, er det ikke uvanlig at hvetebrødsdagene blir kortere eller helt borte, at spenningsfasen blir kortere, og at volden skjer oftere og blir grovere (Walker, 1979). Familien til voldsutøveren lever da i konstant frykt for vold, og er konstant på vakt. Dette kan få store konsekvenser for deres helse, både psykisk og fysisk. Når man beskriver denne syklusen for kvinner og barn som har levd med vold i familien, kjenner de seg ofte igjen. Syklusen kan derfor være nyttig som et verktøy for å hjelpe mor til å reflektere over hvorvidt hun ønsker å bli i forholdet, og for å gi en opplevelse av gjenkjennelse som gjør at hun ikke føler seg så alene om problemet.

Vold mot mor er vold mot barn

Fordi barn tar skade av å leve med vold i familien

Effekten av å være vitne til at far bruker vold mot mor er like alvorlig som om det var barnet selv som ble utsatt for vold (Isdal, 2002). Barn som lever med vold i familien, kan bli eksponert for volden på flere nivåer:

- *Være direkte tilstede som øyenvitner.*

Forskning antyder at opp mot halvparten av barn som lever med vold i familien har vært fysisk tilstede i voldssituasjoner, og at barn har sett, hørt eller merket volden på andre måter i 80-95 % av voldsepisodene (Geffner et al., 2003 i Steinsvåg, 2007). Dette er et mye høyere antall enn det som typisk rapporteres av både far og mor. Studier finner at det er lite samsvar mellom det barn selv forteller at de har opplevd, og det foreldre tror at barn har fått med seg (O'Brien, John, Margolin & Erel, 1994).

- *Være indirekte tilstede gjennom å høre volden.*
Barn kan også være vitne til volden gjennom å høre at den skjer, den høylytte kranglingen, de aggressive ordene, skrikene, lydene av fysisk vold, osv. For noen barn vil dette være enda mer skremmende enn å være direkte tilstede i rommet, fordi fantasiene om hva som skjer og følelsen av å ikke kunne gjøre noe vil kunne være svært overveldende.
- *Være tilstede gjennom å oppleve følgene av volden.*
Noen barn kan beskrive hvordan de etter en voldsepisode kan våkne eller komme hjem til knuste møbler, en gråtende mor med blåmerker, og en angrende far. På denne måten merker de både de fysiske, psykiske og materielle skadene. I tillegg merker barna følgene av volden fordi volden preger foreldrenes omsorgsevne, som vi kommer tilbake til under.
- *En familiekultur preget av uttrygghet.*
Barn som lever med vold i familien beskriver en familiekultur generelt preget av uttrygghet og frykt for ny vold. Barna lærer seg å kjenne familiens syklus, og noen barn kan beskrive hvordan de legger merke til de minste forandringer i farens atferd og stemningsleie. De finner også fram til strategier for å unngå fare og å håndtere de skremmende erfaringene.
- *Selv bli utsatt for vold.*
Det er ikke uvanlig at menn som bruker vold mot sin partner også kan rette volden mot barna (Geffner et al., 2000 i Steinsvåg, 2007; Mullender, Hague, Imam et al., 2002). Barn som er vitne til vold mot mor, er derfor i økt risiko for også selv å bli direkte utsatt for vold.

Denne eksponeringen representerer en trussel mot barns utvikling og helse, både fysisk og psykisk. Vi kan dele inn konsekvensene av å bli eksponert for vold som barn inn i fem hovedkategorier (Simonsen & Steinsvåg, 2007):

1. *Nevrologisk hjerneutvikling*

Studier har påvist at det å være eksponert for vold kan føre til feilutviklinger i hjernen. Særlig påvirket blir områder knyttet til aggressiv aktivering, kognitiv fleksibilitet, oppmerksomhet, impulskontroll, organisering av informasjon, og muligheten til å tenke framover og se konsekvenser. Konsekvensene for hjernens utvikling er større jo mindre barna er, noe som stiller den allmenne oppfatningen av at små barn ikke blir påvirket av volden på prøve (Dobson, 2007; Perry, 2001).

2. *Traume*

Å være vitne til vold mot mor er en traumatisk opplevelse for et barn, på linje med det å oppleve krig eller store naturkatastrofer. Konsekvenser av dette er at barnet kan ha gjenopplevelser i form av bilder eller lydsnutter som dukker opp i bevisstheten uten forvarsel, enten i våken tilstand eller som mareritt. Barnet kan da

vise unngåelsesatferd i forhold til ting som minner om voldsepisodene, og virker konstant aktivert og på vakt.

3. *Tilknytning og relasjon*

Barns bilder og modeller for hvordan relasjonen til andre mennesker skal og bør være, dannes i tidlig alder gjennom tilknytningen til foreldrene. Kjernen i en trygg tilknytning er vissheten om at andre er glad i meg og vil meg vel, og mine behov kan bli møtt når jeg trenger det. Når barn er vitne til vold, blir deres evne til tilknytning utfordret. Det å være vitne til vold er skremmende for barnet, som vil søke trøst og trygghet hos mor eller far. Når fars oppmerksomhet er rettet mot å skade mor, og mor er opptatt av å beskytte seg selv, er ingen av dem i stand til å møte barnets behov. Barnet opplever dermed frykt uten løsning (Main & Hesse, 1990). Der dette gjentar seg flere ganger, blir barnets tilknytning forstyrret, og barnet kan utvikle en desorganisert tilknytningsforstyrrelse. I tillegg er det en av barnets primære tilknytningspersoner som er den som utsetter barnet for fare, noe som videre kompliserer tilknytningen. Dette kan prege barnets forhold til andre mennesker resten av livet.

4. *Læring*

Barn lærer gjennom å observere sine rollemodeller og gjenta den atferden og holdningene rollemodellene viser (Bandura, 1977). Barna trekker paralleller mellom situasjoner, og bruker det de tidligere har lært i nye situasjoner. Når far bruker vold mot mor, lærer barna en konkret handlingsmåte, de lærer noe om hvordan man takler konflikter, de lærer noe om forholdet mellom mann og kvinne, og om hvordan man uttrykker sinne (Isdal, 2002). Det barn som lever med vold i familien ikke lærer, er tålmodighet, empati, toleranse, å inngå i kompromisser, osv. Derfor ser vi også at barn som har levd med vold i familien kan bli avvist av venner, og at de ofte trenger hjelp til å lære seg grunnleggende sosiale ferdigheter (Bengtson, Steinsvåg & Terland, 2004).

5. *Selvbilde*

Barn som lever med vold i familien, får ikke den gode opplevelsen av ubetinget kjærlighet som bør være tilstede i et godt hjem. I stedet opplever de avmakt, og lærer at verden er et grunnleggende uforutsigbart sted. Ikke sjelden tar de på seg ansvaret for volden, og har skyldfølelse for at de har gjort noe som har bidratt til volden ("Hadde jeg bare lagt meg litt før") eller fordi de ikke har gjort noe for å stoppe volden når den har pågått ("Hvis jeg bare hadde turt å gå mellom dem"). Dette går ut over barnets selvbilde og selvfølelse, og barn beskriver ofte en fremtredende følelse av skam (Mullender et al., 2002; Steinsvåg, 2007).

Volden skader altså barna, både når de direkte blir utsatt for den og når de er vitne til den. Vold mot mor er derfor vold mot barna.

Fordi vold er et angrep på mors omsorgsevne

En mor som blir utsatt for vold lever i konstant avmakt og frykt for ny vold. Hun lever i et miljø der hennes verdighet og selvfølelse blir underminert, og hun opplever kanskje svært traumatiske hendelser forårsaket av en som står henne nær. Hun er veldig opptatt av å beskytte sine barn, og av å skjerme dem fra den volden som skjer i familien. Ofte lever hun veldig isolert, og har lite kontakt med familie og venner. Typiske reaksjoner hos kvinner utsatt for vold er:

- Gjenopplevelser
- Unngåelse av ting som kan minne om overgrepene
- Opplevelse av å "falle ut" av hverdagen
- Nummenhet, manglende engasjement
- Konstant "på vakt", skvetten
- Irritabilitet
- Lav selvfølelse
- Depresjon
- Selvbekreidelse
- Konsentrasjonsvansker
- Rus
- Osv.

For en mor som blir utsatt for vold vil mye energi gå med til å håndtere disse reaksjonene, og til å beskytte seg selv og barna mot fremtidig vold. Ofte har mødre ingen energi igjen til å kunne være følelsesmessig tilgjengelige for sine barn. Hennes evne til å se og møte barnas emosjonelle behov og ønsker blir svekket. Dette er en av grunnene til at vi kan si at vold mot mor er vold mot barn, fordi volden er et angrep på mors evne til omsorg og til å skape en god tilknytningrelasjon til barna sine (Benum, 2006; Eriksen, 2006).

Når vi sier at volden gjør at mor er mindre i stand til å være en god omsorgsperson for sine barn, sier vi ikke at hun ikke egner seg som forelder. Likevel tenker vi at det er viktig å ikke bli så blendet av mors offerstatus at vi unngår å adressere de vanskene hun kanskje har i forhold til morsrollen. Vi tenker heller at det er nødvendig å fokusere på hvordan vi kan hjelpe mor til å bli en best mulig omsorgsperson for sine barn, gjennom å anerkjenne hennes forsøk på å beskytte seg selv og barna, hjelpe henne til å håndtere egne reaksjoner, veilede henne i å se og svare på barnas behov, og til å sette adekvate grenser for seg og sine barn. Forskning og erfaring tilsier også at mange mødre vil ha klart å gjenreise omsorgen for barna i løpet av et halvt år etter at volden har opphørt (Eriksen, 2006).

Fordi det er grunn til å stille spørsmål ved omsorgsevnen til en voldsutøvende far

Vold mot mor er vold mot barn også fordi volden går utover fars omsorgsevne. En voldsutøvende far utsetter barna sine for traumatiske hendelser som undergraver barnas mulighet til god helse og positiv utvikling. Han undergraver også sin egen posisjon som en trygg og omsorgsfull far som barna kan stole på og søke støtte hos. Vi ser imidlertid at denne sammenhengen i samfunnet generelt ikke synes å være åpenbar. For eksempel viser en gjennomgang av rettspraksis i forhold til barnefordeling at påstander om vold mot mor i liten grad blir diskutert og tillagt vekt i dette systemet (Skjørten, 2004). Det synes derfor nødvendig å begrunne påstanden om at det er grunn til å stille spørsmål ved omsorgsevnen til en voldsutøvende far. Vi vil gjøre dette ut fra to beskrivelser: barnas beskrivelser og fars egne beskrivelser.

Barns beskrivelser av en voldsutøvende far tyder på at dette er et vanskelig og ambivalent forhold (Mullender et al., 2002; Steinsvåg, 2007). Far beskrives som en kilde til smerte, redsel, oppgitthet og skuffelse. Voldelige fedre er blitt beskrevet som skiftende i humøret, på en slik måte at de i samvær med barna brått kan forandre atferd fra vanlig og trygt samspill til å bli truende, oppfarende og skremmende (Harne, 2003; Mullender et al., 2002). Dette er med

på å gjøre at barna aldri føler seg helt trygge. Barn beskriver også at de i stor grad opplever å havne i lojalitetskonflikt mellom foreldrene. Samtidig gir barna uttrykk for å være veldig glad i far, de beskriver hans gode sider og sier at de savner ham når de ikke har kontakt. Generelt synes det imidlertid som om barna i liten grad har fått muligheten til å integrere disse konfliktfylte følelsene for far, og dette kan i seg selv få negative konsekvenser for barna og deres forhold til begge foreldrene.

Når voldsutøvende fedre selv uttaler seg om sin omsorgsrolle og farsidentitet, er et viktig funn at de i liten grad synes å se sammenhengen mellom dette og volden (Harne, 2003; Steinsvåg, 2007). Flesteparten av fedrene bagatelliserte eller unngikk å tematisere voldens effekt på barna, og de rettferdiggjorde volden med bakgrunn i barnas eller partners atferd. Fedrene tenkte i liten grad på at barna kunne være uttrygge på dem, og på at barna kanskje ville reagere med ikke å ville ha kontakt med far etter et eventuelt brudd.

Den manglende bevisstheten hos fedrene i disse studiene står i sterk kontrast til de reaksjonene og beskrivelsene vi ser hos barn som er eksponert for vold i familien. Et slikt språk i forståelse vil gjøre det vanskelig for disse barna å få sine erfaringer og følelser gyldiggjort på en slik måte at de kan bearbeides og håndteres på en konstruktiv måte. Barna plasseres igjen i en avmaktsposisjon der fars definisjonsmakt vil være en gjentakelse av voldserfaringene (Møller, 2000). En far som utøver vold mot mor og ikke har evnen til å se at dette har negative effekter for barna, vil derfor ikke være en god omsorgsperson. Han vil ikke kunne se barnas behov og møte dem på en adekvat og anerkjennende måte. Dersom far imidlertid tar ansvar for og innrømmer alvorligheten i sine voldshandlinger, vil han i større grad kunne forstå den negative effekten volden har på barna (Steinsvåg, 2007). Dette vil igjen være positivt for hans evne til å være en god far.

Feller vi som jobber med vold må være bevisste på

Volden preger hele familien, og for familien blir volden raskt en normaltilstand. Ofte har utøver stor motstand mot å se volden som et problem, og noen ganger deler den utsatte denne motstanden. Andre ganger er den utsatte eller barna for redde til å innrømme overfor hjelpere at de faktisk opplever volden som et problem. Da er det ofte vanskelig for oss hjelpere å holde fast ved fokuset på volden. For å likevel klare å holde fast fokus, kan det være nyttig å være bevisst på tre feller det er lett å falle i:

- **Bagatellisering**

Bagatellisering er et forsøk på å redusere voldens betydning eller eksistens gjennom å usynliggjøre, minimalisere eller benekte den. Typiske bagatelliserende utsagn fra utøver er "så smalt det litt for meg", eller "jeg gjorde jo ikke noe galt, jeg bare dyttet henne litt". Bagatellisering skjer også fra utsattes side: "nei, jeg var jo ikke redd akkurat", eller "han bare slo i veggen ved siden av meg, han slo ikke meg direkte". Som hjelpere må vi være bevisst på ikke å bli med på bagatelliseringen. Det er vår jobb å **alvorliggjøre** volden gjennom å holde fokuset på den, snakke om den i detalj, og benevne den som vold.

- **Eksternalisering**

Eksternalisering skjer når voldsutøver forklarer egne handlinger ut fra forhold ved den andre parten eller ut fra ytre omstendigheter. Eksempler på eksternalisering er "hun er jo så jævlig frekk, jeg må jo kunne si fra", eller "det er jo bare i fylla jeg blir så sint".

Det er ikke sjelden at den voldsutsatte eller barna også er med på eksternaliseringen: ”han er jo egentlig veldig grei, det er bare når han er sliten/full/lei seg at han blir så lett provosert”. Eksternaliseringen gjør at man slipper å ta innover seg at jeg/mannen min/faren min er en voldsutøver. Den gjør imidlertid også at ansvaret for volden blir diffust. Det er derfor viktig at hjelperne bidrar til **internalisering** av volden hos utøver, ved eksplisitt å gi utøver ansvaret for volden og å forstå volden som en intensjonell handling med et bestemt mål rettet mot en bestemt person.

- **Fragmentering**

Fragmentering skjer når volden ses på som enkeltstående handlinger som ikke har noe sammenheng med hverandre. Ved fragmentering oppleves volden som plutselig, uten sammenheng med følelser og tanker, og uten hensikt. Det er fragmenteringen som gjør at utøver har vansker for å forstå at barna kan være redde for ham: ”jeg har jo bare tatt moren deres litt et par ganger”. For utøveren hjelper fragmenteringen med å redusere ubehag og skam. Hjelperne må heller være advokater for en **helhetstenkning**, der volden settes i sammenheng og ses som et mønster som preger hele familien.

Samarbeid

For barn på krisesenter og foreldrene deres fremtoner ofte hjelpeapparatet seg som en uoversiktlig jungel av regelverk, etater og mennesker. Alle disse krever å få et innblikk i den enkelte familiens vanskelige og skambelagte historie. Dette er ofte både frustrerende og skremmende, og det er ikke uvanlig at foreldre blir sittende igjen med en sterk følelse av maktesløshet og opplevelse av at barna deres ikke får den hjelpen de trenger. Dette kan motvirkes dersom hjelpeinstansene samordner sine tiltak og samarbeider om å løse de forskjellige oppgavene, og det er dette som er utgangspunktet for denne håndboka.

Men samarbeid har alltid en pris (Repstad, 2004). Det koster tid og ressurser både for enkeltansatte og for instansene de jobber innen. Samarbeid skjer ikke av seg selv, men krever innsats fra enkeltmennesker. Samarbeid er nemlig ikke relasjon mellom instanser, faggrupper eller roller, det er noe som foregår mellom *mennesker* (Lauvås & Lauvås, 2004, s. 197). Utfordringen er å skape strukturer for samarbeid som både tar utgangspunkt i enkeltmenneskene og tåler utskiftinger blant disse enkeltmenneskene.

Hva er samarbeid?

Samarbeid er et ord med mange assosiasjoner. Vi forbinder noe med samarbeid, enten det er positivt, negativt, eller begge deler. Likevel er det et begrep som trenger å defineres, slik at vi unngår at det blir et "festtaleord" som ikke lar seg gjennomføre i praksis.

I arbeidet med barn på krisesenter har vi sett på samarbeid som bestående av to komponenter:

- *Samordning.*
Samordning innebærer "en systematisering eller organisering av det hver enkelt utøver gjør overfor en og samme problemstilling/klient/pasient, slik at alle tiltak er vel tilpasset hverandre og ikke motvirker hverandre" (Knoff, 1985, s.130, i Lauvås & Lauvås, 2004).
- *Samhandling.*
Reelt samarbeid forutsetter at instansene *samhandler*, det vil si at de er gjensidig avhengige av hverandre for å få løst sine oppgaver, og at det er nærhet i tid og rom mellom samarbeidspartnerne (Lauvås & Lauvås, 2004).

Forenklet sagt betyr dette at samarbeid innebærer at oppgaver fordeles og at samarbeidspartnerne kommuniserer direkte om løsningen av disse oppgavene.

Formålet med samarbeidet er todelt. For det første skal kvaliteten på arbeidet sikres ved at den samlede faglige kompetansen i instansene blir utnyttet maksimalt. Og for det andre skal vi gjennom samarbeidet utvikle et felles kunnskapsgrunnlag på tvers av instanser og fag, og stimulere til faglig utvikling innen de samarbeidende instansene og fagene (Lauvås & Lauvås, 2004).

Strategier for godt samarbeid

Først og fremst er et godt samarbeid mellom instanser avhengig av at rammene rundt samarbeidsinstansene legger til rette for samhandling og samordning. I tillegg bør noen premisser være på plass for at samarbeidet skal fungere (Knudsen, 2004):

- En erkjennelse av et problem og et ytre press for å løse problemet.
- En søken etter løsninger, ressurser eller ekspertise som kan bli tilgjengelig via samarbeid.
- Mobilisering av egne ressurser for å få samarbeidet til å fungere.
- Delvis overlappende oppgaver eller arbeidsområder mellom samarbeidspartnerne.
- Forenlige verdier og normer.
- Respekt for hverandres arbeid.
- Forenlige mandater mellom samarbeidspartnerne, eller at en instans har mandat til å koordinere samarbeidet.

Disse premissene er ikke nok til at samarbeidet fungerer. Det er heller ikke nok at man har en velvillig eller positiv innstilling til samarbeid (Lauvås & Lauvås, 2004). Samarbeid krever arbeid, og det kan være nyttig å ha et lite ”verktøyskrin” for hvordan man kan gå fram for å sikre gode samarbeidsrelasjoner og frukter av arbeidet.

Verktøyskrin for godt samarbeid

Dette verktøyskrinet er utarbeidet på bakgrunn av erfaringer fra prosjektet Barn på krisesenter, samt litteratur om samarbeid (Jacobsen, 2004; Knudsen, 2004; Lauvås & Lauvås, 2004):

- Avklare hva vi skal samarbeide om

Samarbeid for samarbeidets skyld er bortkastet tid og ressurser. For at et samarbeid skal fungere og oppleves nyttig, må vi ha noe å samarbeide om. Det første steget mot økt samarbeid, er derfor å avklare hvilke oppgaver vi sammen skal få løst. I prosjektet Barn på krisesenter førte dette steget oss rett til resultatet som står beskrevet i denne håndboka. Først da vi var enige om hvilke oppgaver som måtte dekkes for at barn på krisesenter skulle få et godt nok tilbud, kunne vi diskutere samarbeidet – hvordan vi sammen skulle jobbe for å løse oppgavene.

- Øke opplevelsen av avhengighet mellom partene

Partene som skal samarbeide trenger opplevelsen av at samarbeidet er nødvendig for å gjøre en god jobb. Vi har i prosjektet sett at et brukerperspektiv kan være nyttig for å vekke denne følelsen av avhengighet. Mødre på krisesenter og deres barn kan fortelle oss hvor nødvendig det er at de forskjellige instansene samarbeider, både for å gjøre det mulig å håndtere en umulig situasjon, og for å hjelpe mor til å beskytte seg og barna mot ytterligere vold.

En ide kan være å invitere et par kvinner og eventuelt også deres barn til et møte med barnevern, familievern, krisesentre, politi, helsesøstre, leger, lærere og andre samarbeidspartnere for å fortelle hvordan de opplever møtet med hjelpeapparatet.

- Engasjement

Engasjement og interesse fremmer samarbeid. Der det er mulig, bør de som skal samarbeide rekrutteres ut fra interesse for oppgavene eller brukergruppene man skal samarbeide om. Engasjement for saken er også mye av grunnen til at prosjekter og samarbeidsgrupper som kan støtte seg på en ”primus motor”, en ildsjel som brenner for saken, ofte fungerer svært godt.

- Avklare grensene mellom aktører – bli kjent med hverandres ansvarsområder, arbeidsmetoder og myndighetsområder

Det offentlige hjelpeapparatet ses på som en helhet, men ofte har de forskjellige etatene liten oversikt over hva de andre aktørene kan bidra med. De fleste i hjelpeapparatet kjenner seg vel igjen i hjertesukket over hvordan barnevernet eller familievernkontoret eller krisesenteret er ”håpløse” fordi de ”ikke gjør jobben sin og bare fraskriver seg ansvaret” eller fordi de ”gjør oppgavene som egentlig er vår jobb”. Dette kan være et stort hinder for samarbeid. Erfaringen fra prosjektet er at disse sukkene blir mindre hyppige når vi kjenner hverandres ansvarsområder, arbeidsmetoder og myndighetsområder. Derfor brukte vi i prosjektet mye tid i begynnelsen av prosjektperioden på nettopp å beskrive, utforske og stille spørsmål rundt hverandres roller, muligheter og begrensninger. Vi tok oss også tid til å bli kjent med hverandres verdier, kunnskap og strukturer. Oversikten vi fikk, kunne vi bruke til å veilede både kvinnene og barna på krisesenteret, og kollegaer i systemet. Kunnskapen danner også grunnlaget for anbefalingene i denne håndboka.

- Møtepunkter

Når det er flere aktører som skal samarbeide, slik som er tilfelle for hjelpere rundt barn på krisesenter, er det nødvendig at det settes av møtepunkter der aktørene kan møtes. Uten faste møtepunkter er det vanskelig å fatte felles avgjørelser, og informasjonsflyten mellom aktørene kan bli uklar og forvirrende. Møter er faktisk en av de mest effektive metodene for koordinering som finnes i organisasjoner (Jacobsen, 2004). I en praktisk hverdag er møtene også ofte nyttige for å holde temperaturen oppe i forhold til en brukergruppe som lett blir borte i mengden, og for å minne oss på nødvendigheten av samarbeid. Vi har også fått mange tilbakemeldinger i prosjektet om at det å møtes, gjør det lettere å senere ta kontakt for å drøfte problemstillinger eller tvilstilfeller.

Fordel ansvaret for å kalle inn til og forberede møter. Ineffektive og uforberedte møter er irriterende tidstyver.

- Sette av tid til koordinering og samarbeidsmøter

Som nevnt tidligere, samarbeid tar tid. Dersom man ikke setter av nok tid, strander samarbeidet i frustrasjon over ikke å nå hverandre eller over at planlagte oppgaver ikke blir gjennomført. Tid er til dels et individuelt ansvar og til dels et lederansvar. Lederen må gi rom for og oppmuntre at man bruker tid på samarbeid, og individene må finne måter å strukturere sin hverdag som gir denne tiden.

- Sørge for delt kunnskapsbase

Samarbeid lettes av at vi deler referanserammer og snakker samme språk. For at samarbeidet rundt barn på krisesenter skal fungere, er det nødvendig at aktørene i hjelpeapparatet har kunnskap om vold i familien, barns reaksjoner, voldsutøvers reaksjoner, den voldsutsattes reaksjoner, sikkerhetsaspekter, og så videre. Uten kunnskap er det fare for feilvurderinger og feil attribusjon. Det er en styrke i et samarbeid mellom instanser at de deler den samme kunnskapen og kan benytte samme begreper. En nyttig del av et samarbeid kan derfor være å delta på de samme kursene eller foredragene om temaet, eller at de forskjellige instansene underviser hverandre om sin kunnskap om feltet. Dette forebygger misforståelser og gjør kommunikasjonen mellom aktører mer effektiv.

Øs av din kunnskap, og sug til deg andres! Et samarbeid er ikke en kunnskapskonkurranse, men en kunnskapsutveksling.

- Ha rutiner for håndtering av taushetsplikt og flyt av informasjon

For at et tverretatlig samarbeid om å sikre et godt faglig tilbud til barn på krisesenter skal fungere, er det nødvendig at instansene har rutiner for håndtering av taushetsplikt, opplysningsplikt, opplysningsrett, og flyt av informasjon. Det er viktig at instansene som skal samarbeide, sørger for rutiner for håndtering av taushetsplikt og flyt av informasjon. Slike rutiner må tilpasses de lokale forholdene, men en oversikt over aktuelle lovverk og ideer til rutiner finner du under punktet ”Taushetsplikt, opplysningsplikt og opplysningsrett” (Stort behov for oppfølging).

- ”Feire sine seire”

Som alle andre, har samarbeidet og de samarbeidende aktørene godt av å bli sett og anerkjent. I løpet av en god samarbeidsprosess er det viktig å stoppe opp og unne seg litt belønning. Vi mennesker er ikke mer kompliserte enn at vi reagerer med økt inspirasjon og innsatsvilje når vi blir sett og anerkjent. Derfor er det nyttig å feire sine seire.

Barn og mødre med etnisk minoritetsbakgrunn

56 % av kvinnene som bodde på krisesentre i Norge i 2006 hadde en annen etnisk bakgrunn enn norsk. Halvparten av disse kvinnene hadde med seg barn (Kleven & Lien, 2007). Variasjonen mellom krisesentrene varierte fra 11 % til 84 % beboere med minoritetsbakgrunn. På krisesentrene møtes kvinner og barn med forskjellige kulturell og språklig bakgrunn. De deler det faktum at de har rømt fra et familieliv preget av vold, men forståelsen av situasjonen, tilgjengelige mestringsstrategier og det utgangspunktet de møter verden med, er ofte forskjellig.

Uavhengig av om de har foreldre fra Norge eller Afghanistan, vil barn på krisesenter kunne vise samme type reaksjoner på volden i hjemmet og flukten til krisesenteret. De vil ha de samme behov for stabilitet og mulighet til forståelse av sin situasjon. Derfor tenker vi at tilbudet som skisseres i denne håndboka må gjelde uavhengig av etnisitet. Samtidig må *måten* tilbudet gis på, tilpasses det enkelte barn og familie.

"Hvis man skal takle annerledesheten til den andre, må man forstå. For å forstå noe, må man være spørrende ikke konkluderende."

Sitatet overfor er hentet fra et foredrag av Loveleen Rihel Brenna. Forståelse kan være grunnlaget for at barn med etnisk minoritetsbakgrunn skal kunne få et likeverdig og individuelt tilpasset tilbud. Forståelse krever imidlertid også kunnskap, i tillegg til en spørrende holdning. I denne delen av håndboka har vi forsøkt å gi et grunnlag for forståelse av de kulturelle forskjellene og kunnskap om kommunikasjon på tvers av kulturer. Vi går ikke spesifikt inn i særtrekk ved enkelte kulturer, men fokuserer mer generelt på kulturforståelse og tverrkulturell kommunikasjon.

For mer utfyllende om dette temaet, kan vi anbefale følgende litteratur:

Edward Hall (1976). *Beyond Culture*. New York: Anchor.

Loveleen Kumar (2001). *Djulaha! Om å forstå annerledeshet*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.

Loveleen Rihel Brenna (2007). *Marisim*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.

Kirsten Raal (2001). *Børn fra etniske minoriteter på krisecenter*. Esbjerg: Formidlingscentret for socialt arbejde.

Krisesentersekretariatet: *Hjelperens rolle – i arbeidet med voldsutsatte kvinner og deres barn*

Geert Hofstede. www.geert-hofstede.com. (om kulturelle dimensjoner)

Om kultur

En kultur består av de ideene, verdiene, reglene, normene, kodene og symbolene som overføres fra generasjon til generasjon, med noen forandringer fra gang til gang (Klausen, 1992 i Kumar, 2001). Verdiene, reglene og normene som finnes i en kultur har overlevd fordi de har vist seg å være effektive for å styre samhandlingen mellom mennesker i en gitt kontekst. På denne måten gir kulturen forutsigbarhet og trygghet, og den gir oss noen retningslinjer for hvordan vi best kan klare oss i samfunnet. Gjennom oppdragelse og

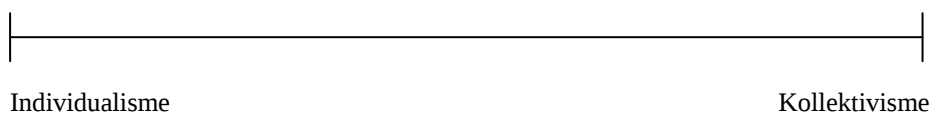
opplæring forankres de kulturelle retningslinjene og verdiene i oss, de blir "tatt-for-gittheter" eller sannheter som vi ofte verken er bevisste på eller stiller spørsmålstegn ved.

Når samfunnet forandrer seg, settes de kulturelle retningslinjene på prøve. Vanligvis skjer dette gradvis og nesten umerkelig over tid, slik at alle medlemmene av samfunnet har mulighet til å henge med på utviklingen. Når man imidlertid forsøker å etablere seg i et nytt samfunn i en annen verdensdel, skjer forandringen plutselig. Alle "tatt-for-gitthetene" blir snudd på hodet, og reglene for samhandling gir ikke de ventede konsekvensene. Fordi verdiene vi lever med er forankret så dypt i oss gjennom oppdragelse og opplæring over generasjoner, er det veldig vanskelig å bare legge dem fra seg og følge den nye kulturen. Det vil ofte innebære både en indre konflikt mellom egne verdier, og en ytre konflikt med familie, venner og andre som ikke ønsker forandringen. "Når de er i Norge, får de gjøre som oss", er derfor mye lettere sagt enn gjort.

Individualisme og kollektivism

Individualisme og kollektivism er begreper som kan være nyttige for å beskrive kulturelle variasjoner (Hall, 1976; Hofstede, 2001). Individualistiske kulturer setter individet i sentrum, de er "jeg-kulturer". Individets rettigheter og ønsker er det styrende prinsippet, og selvrealisering er et sentralt mål. I kollektivistiske kulturer er det familien og nettverket som står i sentrum, og derfor kalles de ofte "vi-kulturer". Familiens ve og vel er det styrende prinsippet, og hvordan jeg har det avhenger av hvordan min familie har det. For å illustrere forskjellen, kan vi hente et eksempel fra en helt normal situasjon der du møter en bekjent på gata. Om du kommer fra en individualistisk kultur, spør du antagelig: *"hvordan har du det?"*. Er du fra en kollektivistisk kultur vil ofte spørsmålet *"hvordan er det med familien din?"* oppleves mer naturlig.

Individualisme og kollektivism er uttrykk for hvilke verdier og tankesett vi forvalter samfunnet vårt innenfor. På denne måten er de nyttige for å analysere og forstå møter mellom mennesker med forskjellige kulturell bakgrunner. Det er imidlertid viktig å bemerke at de færreste kulturer er enten helt individualistiske eller helt kollektivistiske, men befinner seg et sted på en dimensjon eller skala mellom to ytterpunkter.

Mange tenker for eksempel på Norge som en individualistisk kultur, men i realiteten har den norske kulturen mange islett av kollektivism. For eksempel vil nok den nye kona til odelsgutten på gården merke hvilke forventninger og krav som stilles til henne av mannens familie og naboer. Derfor er Norge ofte plassert litt til venstre for midten på denne dimensjonen, men lenger til høyre enn mer individualistiske kulturer som USA eller England.

Individualisme og kollektivism kan ses på som en overordnet dimensjon. Den er sterkt knyttet til en rekke andre dimensjoner, som hvor direkte eller indirekte man kommuniserer, hvordan man tenker om tid, osv. Individualisme og kollektivism er også knyttet til moral, syn på barneoppdragelse, håndtering av kriser, opplevelse av forutsigbarhet, osv. Alt dette er temaer som daglig er kilde til ulik forståelse hos kvinner, barn og hjelpere på krisesenteret. Samtidig er det som regel mye lettere å se mønstre i andre kulturer enn i vår egen. Når vi leter

etter mønstre innenfor vår egen kultur, kommer vi på alle unntakene og nyansene som gjør det vanskelig å definere eller sette klare merkelapper på den. Derfor er det viktig å huske på at ingen kultur *er* slik eller slik, det finnes alltid nyanser og unntak.

Det generelle og det spesifikke

Når to mennesker med forskjellig hudfarge, klesstil, holdninger og verdensbilder møtes, er det lett å bite seg merke i forskjellene. Hver av partene får en opplevelse av at den andre er milevis fra å forstå meg, mine behov og mine ønsker. Dette er ofte et dårlig utgangspunkt for god kommunikasjon. En nyttig innfallsvinkel for å komme ut av denne opplevelsen, er å minne seg selv på det som er generelt for oss alle, og det som er spesifikt for den enkelte.

Mennesker har noen grunnleggende behov og ønsker som gjelder generelt for alle. Alle må spise og drikke, alle har et tilknytningsbånd til sin familie, alle har behov for å føle tilhørighet, alle trenger å oppleve at de kan være trygge hjemme, alle ønsker det beste for barna sine, og så videre. Barn og mødre på krisesentrene er der fordi de opplever en krise på grunn av vold i familien, og dette er en belastning for alle som opplever det.

Måten vi dekker våre behov og oppfyller våre ønsker på, vil variere fra kultur til kultur, fra familie til familie, og fra person til person. Dette er det spesifikke. Som hjelper er det nesten umulig å ha fullstendig oversikt over de spesifikke sidene ved alle kulturene man møter på krisesenteret. Vi tenker det heller ikke er nødvendig. For å bli kjent med det spesifikke hos dem vi møter, kan vi henvende oss til dem. Vår viktigste informant om en persons kultur, religion, ønsker og ressurser, er personen selv (Kumar, 2001).

Ved å skille mellom det generelle og det spesifikke, det vil si å se det generelle og være nysgjerrig på det spesifikke, vil det kulturelle møtet ha mye større sjanse for å lykkes.

Retningslinjer i møte med barn på krisesenter

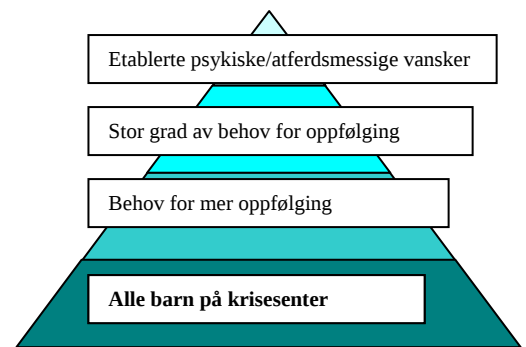
I løpet av arbeidet med prosjektet, ble vi opptatt av hvilke verdier og prinsipper som ligger til grunn for det vi tenker er et godt tilbud til barn på krisesenter. Vi kom fram til følgende retningslinjer, som blant annet støttes av Menneskerettsloven av 21.05.1999 nr 30, og dens Barnekonvensjon vedlegg 8.

- Barn har rett til en oppvekst i trygghet og sikkerhet.
- Barn har rett til en oppvekst uten vold.
- Alle barn som kommer på krisesenter er i en krisesituasjon. Barnet skal sammen med sin voldsutsatte forelder møtes deretter, og gis nødvendig hjelp for å mestre denne situasjonen.
- Tilbudet til barn på krisesenter skal være individuelt tilpasset i forhold til alder, bakgrunn, etnisitet, religion, grad av traumatisering, motstandskraft, helse, mental kapasitet, osv.
- Barn har rett til alderstilpasset og kontinuerlig informasjon om den situasjonen de befinner seg i. Barnet skal informeres om hva krisesenteret er og hva som er bakgrunnen for at han/hun er der.
- Barn har rett til å bli hørt i saker som gjelder dem selv. Dette gjelder særlig barn over 7 år, jfr. Barnelovens § 31 og Barnevernlovens § 6-3.
- Barn på krisesenter har rett til å få snakke om volden innenfor trygge rammer. Barn har også rett til å tie.
- Den beste måten å hjelpe et barn på er å hjelpe barnets foreldre. Den voldsutsatte forelderen bør få tilbud om hjelp til å komme seg etter volden og styrkes i sin foreldrerolle. Voldsutøver bør få hjelp til å ta ansvar for og slutte med volden.
- Det må legges til rette for at barn kan bruke egne ressurser til å mestre sin situasjon. Barn skal støttes i hensiktsmessige mestringsstrategier og hjelpes til å legge fra seg destruktive mestringsstrategier.
- Barn på krisesenter har rett til en alminnelig hverdag, med alderstilpasset dagtilbud, lek, hvile og fritid. Dette innebærer også retten til raskt å returnere til skole og barnehage, og der få et tilpasset tilbud.
- Barn har rett til en forutsigbar hverdag.
- Tilbudet til barn på krisesenteret skal ha et langtidsperspektiv, der tiden før, under og etter oppholdet på krisesenteret ses som en helhet slik at støtten barna trenger på de forskjellige tidspunktene forutses og integreres så godt som mulig.
- Barn har rett til oppfølging fra hjelpeapparatet etter at de flytter fra krisesenteret.

Alle barn på krisesenter

Noen rammer og tilbud bør være tilgjengelig for alle barn på krisesenter:

- Tilpassede lokaler og fysiske rammer
- Praktisk, økonomisk og sosial hjelp
- Rask gjenoppretting av normalt dagtilbud
- Tilbud om samtale med mor og barn
- Vurdere bekymringsmelding til barnevernet
- Aktivitet og lek
- Oppfølging etter å ha flyttet fra krisesenteret
- Opplæring og vedlikehold av kompetanse hos personalet på krisesenteret
- Veiledning av personalet på krisesenteret
- Jevnlige møtepunkter mellom samarbeidsaktører i hjelpeapparatet

Tilpassede lokaler og fysiske rammer

Krisesenterets lokaler bør være tilrettelagt for barn. Dette innebærer at rom bør være store nok til å romme også mødre med flere barn, eventuelt at det er lagt til rette for at barn kan gis eget rom. I fordelingen av rom bør det tas hensyn til barnas alder og mors vurderinger av hva som ville vært mest hensiktsmessig for hennes barn. Det innebærer også at det på krisesenteret er lagt til rette for aktivitet og lek. Krisesentrene bør også være slik bygget at det er mulig å ivareta kvinners og barns sikkerhet i løpet av oppholdet, blant annet i forhold til tilgang fra gaten, overvåking av utearealer, osv.

Praktisk, økonomisk og sosial hjelp

Voldsutsatte som kommer til et krisesenter skal i løpet av oppholdet få hjelp til praktiske og økonomiske utfordringer som å skaffe helsehjelp, beholde eller skaffe jobb, økonomisk hjelp fra sosialkontoret, skaffe ny bopel der det er aktuelt, søknad om separasjon og så videre. Krisesenteret kan også være en viktig arena for både barn og mor å danne nye vennskap og skape et nytt sosialt nettverk, i tillegg til at hjelperne kan bidra med oppmuntring til å gjenoppta kontakten med et allerede eksisterende nettverk og søke støtte fra dette.

Hvorfor?

Mødre som må flykte til krisesenteret er i en svært sårbar situasjon. Mange er hjemmearbeidende eller mottakere av stønad, trygd eller pensjon (Kleven & Lien, 2007). Ofte har mødrene levd isolert, med lite kontakt med familie og annet nettverk. De er preget av volden, og står i en situasjon preget av avmakt, apati og selvbebreidelse. For kvinner med minoritetsbakgrunn er språk, oppholdstillatelse og kulturelle konsekvenser ofte tilleggsbarrierer til et selvstendig liv. Kvinnene er i stor grad avhengige av voldsutøver, og trenger hjelp til å komme seg praktisk og sosialt "på beina" dersom de velger å bryte forholdet. Kun dersom de praktiske, økonomiske og sosiale rammene er på plass kan barna få et trygt og stabilt liv uten vold.

Hvordan?

En viktig tanke innenfor krisesentrenes arbeid er at kvinnene og barna er handlende aktører i eget liv, og at de skal inkluderes i arbeidet med å finne løsninger og fatte beslutninger. Veilederen "Hjelperens rolle"¹ utarbeidet av Krisesentersekretariatet og Oslo Krisesenter gir en god beskrivelse av hvordan dette arbeidet kan se ut i praksis.

Noen aktuelle samarbeidsinstanser i forhold til å hjelpe mor med praktiske, økonomiske og sosiale problemstillinger er:

- NAV (sosial- og trygdekontor)
- Boligkontor i de kommunene der det finnes
- Fastlege
- Barnevern
- Advokat
- Familievernkontor

Erfaringer fra krisesentre

*"Det er viktig å styrke den voldsutsatte omsorgspersonen, for i størst mulig grad å trygge barna på krisesenteret, men det er også vår erfaring at omsorgspersonen og barna opplever volden ut fra ulike perspektiv og med ulike roller. Derfor er det avgjørende for et godt hjelpetilbud til barn, at disse får og muligheten til å bli møtt ut i fra **sitt** ståsted. De befinner seg ofte i en vanskelig lojalitetskonflikt mellom mor og far, og trenger hjelp til å våge å ha sin **egen** krise, uavhengig av det mor eller far sier og mener."* (Karianne Huseby, Hallingdal Krisesenter).

Rask gjenoppretting av dagtilbud

For å kunne bearbeide opplevelser og takle hverdagen, er barn avhengige av faste og helst kjente rutiner. Dette gir en opplevelse av trygghet og forutsigbarhet. Det er derfor viktig at dagtilbud gjenopprettes så snart som mulig etter at barn og mor er kommet til krisesenteret. Dersom barnet skal tilbake til skole eller barnehage, er det viktig at lærer eller førskolelærer er informert om barnets situasjon.

Hvorfor?

Hvorfor er det så viktig at barn raskt får et tilnærmet normalt dagtilbud?

For det første er skolegang en lovfestet rett og plikt, og barn skal ikke være unødig lenge borte fra skolen (jfr. Opplæringsloven § 2-1). For det andre vil rask retur til skole og barnehage være en hjelp for barnet i krisesituasjonen. Dette er fordi barn jobber for å skape sammenheng og forutsigbarhet i livene sine. For barna som kommer på krisesenteret er dette

¹ <http://www.krisesenter.com/materiell/pdf/veileder.pdf>

en mangelvare. De vet ikke hva som skjer videre, de vet ikke hvor de skal bo, de vet ikke hva som vil skje med mamma, osv. I en slik situasjon er det viktig å skape trygghet, blant annet gjennom å sørge for at de hverdagslige rammene knyttet til skole og barnehage fortsetter som normalt. Når barnet slipper å lure på hva som skal skje hver dag, og i tillegg får muligheten til å leke med jevnaldrende og ”være normal”, frigjøres energi til å utfolde seg, bearbeide erfaringer og lære videre.

Hvorfor er det viktig at vi informerer lærere/førskolelærere om at barna er på krisesenter?

Det barna opplever hjemme påvirker hvem de er på skolen eller i barnehagen, og noen ganger kan de gi uttrykk for reaksjoner og tanker der som de ikke gir uttrykk for hjemme. Lærere og førskolelærere er derfor i en unik posisjon for å se hvordan barn har det og hvordan de håndterer sine opplevelser. For å få til dette, må de imidlertid ha informasjon om at det er noe å se etter, og de må ha informasjon nok til å kunne gjøre adekvate tolkninger av barnets atferd. Dersom lærerne eller førskolelærerne ikke har denne informasjonen, er det fare for at barnet blir beskyldt for ”å være vanskelig, ”ikke å følge med”, ”sabotere”, eller lignende. Om lærerne derimot har informasjon om hva som skjer med barna, kan de være gode støttespillere i en vanskelig tid.

Hvordan?

Hvilket dagtilbud er mest hensiktsmessig?

Vurderingen av hvilket dagtilbud som er mest hensiktsmessig for det enkelte barn må ta hensyn til tre momenter:

1. Sikkerhet
2. Praktiske forhold (avstand til skole/barnehage, osv).
3. Barnets reaksjoner

I utgangspunktet vil det være best for barnet å returnere til sin vanlige skolesituasjon, med samme lærer og klassekamerater. Det mest aktuelle alternativet der dette ikke er mulig vil antagelig være tilbud på en skole i nærheten av krisesenteret. Det anbefales at krisesentrene inngår en generell avtale med nærmeste skole, for å unngå byråkratiske hindre i enkeltsaker. I unntakstilfeller vil det noen steder være mulig å få til et tilbud ved skoler for barn i helse- eller barnevernsinstitusjoner (ofte kalt ”sosialmedisinske institusjoners skoletilbud” eller SMI-skoler). Pedagogene på slike skoler har ofte spesiell kompetanse på barn i kritiske livssituasjoner og kan være til god hjelp i en krisefase. I utgangspunktet har barn på krisesenter ikke umiddelbar rett til et slikt skoletilbud, men det finnes unntaksbestemmelser. Skoleansvarlig i kommunen vil eventuelt kunne sette deg i kontakt med dette tilbudet.

For barn under skolepliktig alder, vil vurderingen av hvilket tilbud som er mest hensiktsmessig også avhenge av mors mulighet til å følge barnet. Fordi barn under skolepliktig alder ikke har samme rettigheter som barn i skolealder, vil det i noen tilfeller være nødvendig, for eksempel på grunn av sikkerhet, at mor må være hjemme fra jobb. I så tilfelle kan tilbud som åpen barnehage eller lignende, der mor og barn kan møte sammen, være et godt alternativt dagtilbud. Det kan også være et alternativ å hente støtte i familie eller nettverk, der dette er mulig.

Dersom mor til daglig er hjemmearbeidende med barnet, bør hun oppfordres til å opprettholde normale, gode rutiner. Dette vil være trygghetsskapende for barnet. Rutiner som kan forbindes

med rutinemessig vold, bør imidlertid justeres eller forandres. I samtalerne med mor der barna er tema, bør hjelperen veilede mor i hvordan hun kan skape nye gode situasjoner rundt barna.

Skoleskyss

Etter Opplæringslovens §7-1 har elever som bor mer enn fire kilometer fra skolen rett til gratis skyss. Denne rettigheten utløses også der eleven midlertidig er nødt til å bo i en annen kommune, slik som ofte vil være tilfelle for barn på krisesenter. Skyssen skal dekkes av kommunen. Mor sender søknad om skyss til rektor på barnets skole. Mange kommuner har ikke rutiner eller erfaring med søknader for skoleskyss til barn på krisesenter. Vi har derfor, i dialog med skoleansvarlige i Drammensområdet, utarbeidet et forslag til rutiner for skoleskyss som kan sendes til skoleansvarlig i den eller de kommunene som støtter og benytter seg av krisesenteret.

Se vedlegg 1 Rutiner for skoleskyss og vedlegg 2 Eksempel på søknad om skoleskyss.

For barn under skolepliktig alder er det mest naturlig at mor følger barnet til barnehagen dersom hun har mulighet for det. Mor kan søke arbeidsgiver om hjelp til tilrettelegging for å få til dette. I følge arbeidsmiljøloven § 4-6 har arbeidsgiver plikt til å tilrettelegge arbeidet for en arbeidstaker med redusert arbeidsevne som følge av ulykke, sykdom, slitasje eller lignende. Arbeidsmiljøloven § 10-2 sier videre at arbeidstakere som av helsemessige, sosiale, eller andre viktige velferdsgrunder har behov for å få redusert sin arbeidstid, har rett til dette dersom arbeidstidsreduksjonen kan gjennomføres uten vesentlig ulempe for virksomheten. Mødre som trenger å følge sine barn i barnehage kan med bakgrunn i disse bestemmelsene be sin arbeidsgiver om hjelp til tilrettelegging for at dette skal være mulig. Bedriftshelsetjeneste eller fastlege kan være aktuelle samarbeidspartnere for å få til dette.

Dersom barn under skolepliktig alder har rett til spesialpedagogisk hjelp, har de også rett til skyss til barnehage (Opplæringslovens § 2,3). Hvorvidt denne retten utløses vurderes av PP-tjenesten i kommunen. Mor kan selv, eller i samråd med krisesenter eller barnehage, ta kontakt med PP-tjenesten.

Informasjon til lærer

Vi har utarbeidet en informasjonspakke til lærere om konsekvensene av å være eksponert for vold som barn og hvordan skolen/barnehagen best kan hjelpe barna håndtere dette i hverdagen. Denne pakken kan gis til læreren eller førskolelæreren i forbindelse med at barnet kommer til skole/barnehage etter ankomst til krisesenteret.

Se vedlegg 3 Infopakke til lærere.

Dilemma

Mor synes ofte det er vanskelig at alle skal få vite hvilken situasjon hun står i, må hun informere alle?

Dette er et vanskelig dilemma, og mange mødre opplever dette som følelsesmessig svært tungt. Vi har alle behov for å skille mellom et offentlig og privat liv, og som regel vil både lærere og førskolelærere plasseres innenfor den offentlige sfæren. De trenger ikke vite alt om våre liv. Når barn kommer på krisesenter fordi de har vært eksponert for vold i familien, er det imidlertid en spesiell situasjon. Dette kan ha så alvorlige konsekvenser for barna at det er viktig å mobilisere all den støtten de kan få. På krisesenteret kan man imidlertid sette seg ned

med mor og drøfte hvem som trenger å vite hva. Mor kan også inngå avtaler med de forskjellige om at informasjonen ikke trenger å offentliggjøres, men at det kun er noen som får vite om det. På denne måten har mor selv kontroll over hvem som har hvilken informasjon. Mange mødre opplever også at det å informere kan være en god motvekt mot den tabuiseringen og frykten som følger med volden, vel å merke når informasjonen håndteres profesjonelt av dem som mottar den.

Kan ikke det å komme med drosje til skolen fra krisesenteret, eller være "eleven fra krisesenteret" på en ny skole være stigmatiserende?

Barn legger merke til endringer i klassekameraters liv, de stiller spørsmål om hvorfor Ole har vært borte, hvorfor han ikke går til skolen sammen med dem lenger, eller hvorfor han kommer med drosje når han egentlig bare bor fem minutter unna. Spørsmålene kan stilles med hyggelig nysgjerrighet eller hån. Det kan helt klart være stigmatiserende å komme fra krisesenteret, og det vil nok være barn som opplever dette som veldig vanskelig. Dette kan diskuteres med barna, og man kan høre om de har noen gode ideer til hvordan man kan løse dette dilemmaet. Kanskje kan drosjen stoppe noen minutter unna skolen, slik at Oles ankomst blir mer diskret? Eller kan det legges opp til et opplegg der lærer, mor og kanskje Ole sammen blir enige om en strategi for å informere de andre elevene om hva som har skjedd? Erfaring tilsier at åpenhet ofte motvirker stigmatisering. Mobbingen bruker tabuene til sin fordel, og mobberne tar særlig tak i temaer som er knyttet til skam og hemmeliggjøring. Når tabuene tas fram i lyset blir de ofte både mindre spennende og mer forståelige. Kanskje er tiden inne for å ta volden ut av den private, tabuiserte sfæren?

Erfaringer fra krisesentre

"Skien kommune, skolekontoret, dekker skyss fra senteret. De minste barna på samme måte til barnehage. Om de kommer langveisfra, har vi mulighet til å benytte barne- og ungdomsskolen i nærheten av senteret, der har vi en avtale med rektor om at beboere som er på senteret og kommer til å bli her en stund, særlig kvinner og barn med lite eller intet nettverk, har vi klare avtaler, de kommer da inn i en såkalt "velkomstklasse", hvor elevene selv velger hvor mye medelevene skal få vite om dem. Vi får da deres tidligere skoler til å ta kontakt med skolens rektor og faglærere for papirer og annen informasjon som er viktig for den eleven det gjelder." (Nina Fredin, Krisesenteret i Telemark).

Tilbud om samtale med mor og barn

Barn som selv har vokst opp med vold i familien gir disse rådene til voksne som ønsker å hjelpe:

- Volden må ta slutt!
- Barn trenger noen å snakke med!
- Barn trenger å være trygge!
- Fortell barna at det er greit å snakke om det som skjer hjemme!
- Fortell barna at volden ikke er deres skyld!

Hentet fra heftet "Små vitner til vold"
(ATV og Senter for krisepsykologi)

Alle mødre bør få tilbud om samtale på krisesenteret, både rett etter ankomst, i løpet av oppholdet, og ved hjemreise. I samtale med mor bør man:

- Kartlegge bakgrunnen for at mor kommer på krisesenter, og hva barna har blitt eksponert for.
- Gi mor mulighet til å snakke om egne reaksjoner på situasjonen, samt hennes opplevelse av barnas reaksjoner.
- Sammen med mor kartlegge mors og barns behov for hjelp og støtte. Vurdere hvorvidt det bør sendes bekymringsmelding til barnevernet.
- Sammen med mor kartlegge barnas daglige tilbud, kontakt med offentlige instanser og øvrig hjelpeapparat, samt familiens sosiale nettverk.
- Informere om typiske reaksjoner på å være utsatt for eller vitne til vold.
- Sammen med mor kartlegge sikkerhet og risiko for fortsatt vold, samt hjelpe mor til en bevissthet rundt dette.
- Veilede mor i forhold til praktiske og økonomiske spørsmål, og hjelpe henne i å planlegge veien videre.
- Veilede mor i spørsmål hun har i forhold til barna.

Barn over tre år bør også få tilbud om samtale på krisesenteret, både etter ankomst, i løpet av oppholdet, og ved hjemreise. Det er positivt dersom mor er tilstede i samtale med barna. I samtale med barna bør man, på en måte som er tilpasset barnets alder og modenhetsnivå:

- Informere om at de er på krisesenter, hvorfor de er på krisesenter og hva som skal skje videre. I løpet av oppholdet er det viktig at barna får kontinuerlige oppdateringer på dette.
- Åpne for at barna kan fortelle om sine opplevelser av det som har skjedd hjemme, men også være åpen for at de ikke vil snakke. Det er viktig å gå i barnets tempo.
- Åpne for at barna kan stille spørsmål om ting de lurer på.
- Gi barna mulighet til å snakke om egne tanker og følelser.
- Gi barna informasjon om typiske reaksjoner på å være utsatt for eller vitne til vold, og normalisere de reaksjonene barna selv beskriver.
- Høre om barnet har noen innspill til hvordan de vil ha det på krisesenteret, eller hvilke avgjørelser som tas med hensyn til bolig, skole og andre viktige deler av barnas liv.
- Gi barna informasjon om sikkerhet der det er nødvendig.
- Fortelle barna at volden ikke er deres skyld.

Hvorfor?

Hvorfor snakke med mor?

Det store flertallet av voldsutsatte mødre vil ha stor nytte av å få hjelp til å reflektere rundt egen og barnas situasjon og reaksjoner, samt hjelp i planleggingen av livet etter krisesenteret. For mor vil det å styrkes i å være en handlende agent i eget og barnas liv ofte representere en ny eller glemt erfaring, og denne erfaringen vil videre kunne styrke hennes følelse av mestring og å være en god mor. Mors tanker og vurderinger av barnas situasjon er også helt avgjørende for å kunne tilrettelegge et godt tilbud til hvert enkelt barn. I denne forbindelse er det viktig å huske at søsken kan ha forskjellige behov og reaksjonsmønstre.

Hvorfor snakke med og informere barna?

Det barn ikke får vite, har de vondt av. Vi vet at barn ofte får med seg mye mer av det som skjer i hjemmet enn det foreldrene innser eller tror. Vi vet at barn forsøker å finne sammenhenger og forklaringer på det de opplever, og at deres fantasi i denne prosessen kan være svært aktiv. Ofte blir barnas egne forklaringer mer skremmende og uhåndterlig enn det virkeligheten faktisk er. Vi vet at barn trenger en slik ramme av forståelighet og sammenheng for å bearbeide sine erfaringer på en slik måte at de unngår gjenopplevelser, mareritt og kontinuerlig angst. Vi vet at barn på grunn av sin søken etter sammenheng lett tar på seg skylden for volden som skjer i hjemmet og at mange føler et stort ansvar for mors og søskens sikkerhet. Vi vet også at mange barn skammer seg, og at de har skjønt at det ikke er greit å snakke om den volden som skjer hjemme.

Når barn får informasjon om at de er på krisesenter og gis muligheten til å snakke om egne opplevelser og reaksjoner, settes deres erfaringer inn i en sammenheng der de blir mer forståelige. Når barna får satt ord på det de har opplevd, blir de følelsesmessige spenningene som henger sammen med opplevelsene redusert. Ved å få lov til å fortelle hva de har opplevd hjemme, gis barnas erfaringer gyldighet og de føler seg mindre alene. Dette blir spesielt sterkt dersom mor også er i rommet og gir barna eksplisitt tillatelse til å snakke. Barnas følelse av skam og ensomhet blir også redusert når de får informasjon om normale reaksjoner og får normalisert egne reaksjoner. På denne måten styrkes barnas mestring av egen situasjon, og senere vansker forebygges.

Hvorfor snakke med mor og barn sammen?

Ved å snakke med mor og barn sammen kan vi bidra til økt åpenhet og mindre tabuisering i familien. Volden påvirker ikke bare enkeltindividene i familien, den påvirker hele familiestrukturen. Familier som lever med vold preges ofte av at ingen snakker om volden. Familien blir splittet, og hvert familiemedlem går alene med sin angst og bekymring (Isdal, 2002). Ved å åpne for at mor og barn sammen kan snakke om volden innenfor trygge rammer, er man med på å bryte denne splittingen. Hjelperen får på denne måten også mulighet til å styrke mors rolle i barnas liv, ved å hjelpe mor til å være tydelig og anerkjennende overfor barna sine.

Hvordan?

Det finnes mange gode beskrivelser av metoder for samtaler med mor og barn på krisesenter. Hvert enkelt krisesenter må finne en form som passer for deres forhold. Viktige spørsmål som må avklares er:

- Hvem gjennomfører samtalene?
- Hvem er tilstede i hvilke samtaler?
- I hvilken rekkefølge skal de forskjellige temaene tas opp?
- Hvordan skal vi gjøre det for at samtalene skal bli best mulig både for mor og barn?

Det kan være lurt å lete litt i forskjellig litteratur og rutinebeskrivelser for å finne fram til hvordan dere vil gjennomføre disse samtalene hos dere. Her finner dere noen gode inspirasjonskilder:

Betzy krisesenter og Alternativ til Vold Drammen: *Et eksempel på rutiner for samtaler med mor og barn.* (vedlegg 4)

Krisesentersekretariatet: *Hjelperens rolle – i arbeidet med voldsutsatte kvinner og deres barn.*

Dahl & Snersrud (2007): *Barn som vitne til vold i familien. En behandlingsmanual.*

Alternativ til Vold og Senter for Krisepsykologi: *Små vitner til vold. Informasjonshefte om barn som lever med vold i familien.* Fås ved å ta kontakt med Alternativ til Vold www.atv-stiftelsen.no.

Aschjem & Sanna (2005): *Bulleteng 3. Det er ikke din skyld. Samtalegrupper for barn som lever eller har levd med vold i familien.*

Steinsvåg & Eriksen (2005) *Bulleteng 2: Sikkerhet.*

Nøttestad & Haugan (2002): *Risikovurdering og sikkerhetsplanlegging.* I Råkil (red.) *Menns vold mot kvinner.*

Noen grunnleggende retningslinjer i samtalene med mor og barn på krisesenter:

Støttesamtaler, ikke terapi

Samtalene med mor og barn bør ses på som støttesamtaler med fokus på åpenhet, forutsigbarhet og mestring, heller enn som terapeutiske samtaler der fokus i større grad er bearbeiding og innsikt. Som regel vil støttesamtaler også ha en terapeutisk effekt, men dette bør ikke være målet for disse samtalene. Bakgrunnen for en slik anbefaling er at terapeutiske samtaler stiller krav til kompetanse, journalføring, samtykke og rammer som for mange krisesentre vil være vanskelig å få til i praksis. Det er således bedre at krisesentrene henviser videre til familievernkontor eller spesialisthelsetjenesten (via fastlege) dersom mor eller barn har behov for terapeutisk hjelp.

Kompetanse

Den eller de som gjennomfører barnesamtaler på krisesenteret bør være spesielt trent til oppgaven.

Tilpasset barnets alder og modenhet

Samtalene og den informasjonen barnet får, må være tilpasset barnets alder og modenhetsnivå.

Oppfølging

Samtaler med mor og barn bør ikke bare være en engangshendelse. I løpet av oppholdet på krisesenteret bør både mor og barn få tilbud om jevnlig oppfølgingssamtaler.

Kunnskap, forståelse og holdninger

Hjelpenes kunnskap, forståelse og holdninger til vold i nære relasjoner kan være gode hjelpemidler i samtalene med mor og barn om det de har opplevd. Hjelperen må være klar over at mor ofte legger skyld på seg selv i denne fasen, og at det kan være vanskelig for henne å ta inn over seg alvoret i voldsutøvers handlinger. Samtidig er det viktig at hjelperen har

respekt for hvordan mor og barn forstår sin situasjon, at vi lytter til dem og deres ønsker videre. På denne måten kan hjelper og voldsutsatt finne frem til en delt virkelighetsforståelse, som igjen kan legges til grunn for videre planlegging, prioriteringer og målsettinger. Hjelperens rolle er således å hjelpe mor og barn å sette ord på sine følelser, bekymringer og tanker, romme de ambivalente følelsene og tankene, og veilede i hvordan de kan håndtere disse.

Ta hensyn til at barna (og mor) kan være glad i voldsutøver

Barn blir ofte stående i en lojalitetskonflikt mellom foreldrene, og kan kjenne på mange vonde og motstridende følelser. De er både glad i faren sin, og ser at han gjør ting som ikke er riktig. Barn må gis rom og mulighet til å ha begge disse følelsene på samme tid. Dette betyr at barna bør skjermes for at de voksne på krisesenteret snakker stygt om faren deres eller om menn generelt.

Fokus på mestring og støtte

Livet har stilt store krav til mestring og håndtering av vanskelige situasjoner for de mødrene og barna som kommer til krisesenteret. Det er viktig at vi som hjelpere i samtalene med disse kvinnene og barna fokuserer på det de har fått til og hvilke intensjoner de har hatt. Samtidig vil det alltid være situasjoner der vi ser at mestringsstrategiene ikke er hensiktsmessige. Da er det viktig å anerkjenne mestringsstrategiene som forsøk på å få til noe godt, og bruke dette til å hjelpe mor eller barn til å finne alternative og mer hensiktsmessige strategier. Et fokus på mestring innebærer og at også barn tas med på råd i forhold til avgjørelser som tas. I en studie av barn på krisesentre i England, kom det tydelig fram at medbestemmelse og muligheten til å delta i avgjørelser var noe barna så som en god støtte i forhold til mestring (Mullender et al., 2002).

Fokus på sikkerhet

I samtaler med mor og barn på krisesenter er det nødvendig å ha fokus på sikkerhet. Mor og barn må hjelpes til å ta de forholdsregler som er nødvendige for å unngå ny vold, slik som å ikke oppsøke voldsutøver alene, ikke snakke med voldsutøver om hvor krisesenteret ligger, ikke fortelle andre barn om hvor krisesenteret ligger, osv.

I samtalene med mor kan det være hensiktsmessig å bruke strukturerte spørreskjemaer for kartlegging av risiko og planlegging av sikkerhet. Dette fordi kvinner som er utsatt for vold ofte vil være forvirret og/eller ambivalente i forhold til volden som er påført dem, og mange vil ha vansker med å se sammenhenger mellom forskjellige livssituasjoner. Strukturerte og detaljerte spørreskjemaer hjelper kvinnene til å være det de i utgangspunktet er: eksperter på å vurdere hans voldelighet (Steinsvåg & Eriksen, 2005).

I samtalene med barna må hjelperen forklare *hvorfor* sikkerhet er viktig, og åpne for at barna stiller spørsmål og uttrykker frustrasjon over de begrensningene sikkerhetsplanene fører med seg. Politiet kan bidra til å veilede og lære opp krisesentrene i forhold til sikkerhetsplanlegging, og kan også bidra i enkelttilfeller der sikkerhetsvurderingene er vanskelige.

Fokus på ikke å ødelegge barnets troverdighet som vitne

En problematisk side ved det å snakke med barn på krisesenter er spørsmålet om hvordan samtalen påvirker barnets troverdighet dersom han eller hun skal være vitne i en rettsak eller politiundersøkelse mot utøver. Ofte vil barneverker på krisesenteret være den første barnet snakker med om volden. Vi vet fra studier av barn som vitner at de er lett påvirkelige for innflytelse fra voksne, også når de skal fortelle om selvopplevde hendelser. Traumatiske minner er spesielt sårbare for dette, fordi de fra før av gjerne er lite sammenhengende og bearbejdede (Langballe, 2007). Det er derfor viktig at vi har fokus på å snakke på en slik måte at vi ikke ødelegger barnets troverdighet som vitne. Noen ting å tenke på:

- Begynn med åpne spørsmål.
- Følg opp med konkrete spørsmål *basert på det barnet sier*
- Ikke spør barnet om å bekrefte eller avkrefte hypoteser om det du kanskje vet eller tror fra tidligere (for eksempel fra samtale med mor).
- Skriv detaljert referat fra samtalen dersom det er mulighet for at det vil bli en rettsak, inkludert hvilke spørsmål du har stilt og hvordan barnet har svart. Dette kan brukes som tillegg til dommeravhør og styrke barnets troverdighet som vitne.

Lovverk

Samtykke til barnesamtaler

Så lenge samtalen med barn på krisesenter er støttesamtaler og ikke faller innunder det som defineres som helsehjelp, vil det ikke kreves samtykke fra foreldrene for å gjennomføre samtalen. Av pasientrettighetsloven § 4-1 og § 4-4 og barneloven § 30 følger det at de som har foreldreansvar har rett til å samtykke til at barnet gis helsehjelp.

Overgangen mellom støttesamtaler og helsehjelp er glidende. Pasientrettighetsloven § 3-1 definerer helsehjelp som følger: *Handlinger som har forebyggende, diagnostisk, behandlende, helsebevarende, rehabiliterende eller pleie- og omsorgsformål og som er utført av helsepersonell*. Samtaler med barn på krisesenter må kunne sies å ha en forebyggende og helsebevarende effekt, og det kritiske punktet i denne forbindelse blir derfor hvorvidt det er helsepersonell som gjennomfører samtalen. Helsepersonell omfatter blant annet leger, psykologer, sykepleiere og andre som jobber i helseinstitusjoner (Helsepersonelloven § 3). Som en tommelfingerregel vil det derfor kunne være nyttig å forholde seg til at dersom helsepersonell utfører samtalen, stiller dette krav til at begge foreldre har samtykket, så sant begge foreldrene har foreldreansvar.

Dersom det ikke er helsepersonell som gjennomfører samtalen, vil det likevel være hensiktsmessig å innhente samtykke fra foreldrene. Dette er blant annet en måte å sikre at barnet ikke havner i en unødige lojalitetskonflikt ved å "utlevere" foreldrene. Samtykke fra mor vil være i tillegg viktig for å ivareta hennes tillit til hjelperne på krisesenteret. Hvorvidt samtykke søkes fra far i disse tilfellene må vurderes i forhold til sikkerhet og fare for ny vold eller utspørring av barnet. Dersom dette ikke er en fare, bør samtykke innhentes også fra far.

Dilemmaer

Hva hvis mor ikke vil at vi skal snakke med barna, vi kan jo ikke tvinge henne?

Hjelperne på krisesenteret kan og bør ikke tvinge mor til at man skal snakke med barna dersom hun ikke ønsker det. Det er imidlertid en klar erfaring hos dem som har hatt barnesamtaler over tid at de færreste mødre motsetter seg at vi snakker med barna når de har fått informasjon om hvordan det gjøres og hvorfor vi tenker det er viktig. Ofte er det frykten for å utsette barna for noe de ikke vil takle som gjør at mor er skeptisk til at de informeres og får muligheten til å snakke. Hjelperen kan møte dette med å lytte til hva som gjør mor skeptisk, og gi henne informasjon på bakgrunn av dette. Dette gir mor mulighet til selv å fatte et valg basert på kunnskap, og det kan bidra til å trygge mor i at krisesenteret kan det de driver med. Noen mødre trenger også litt tid til å venne seg til tanken om at man skal snakke med barna. Den tiden kan man fint gi dem. Dersom mor har gode grunner for at barnet ikke bør snakke, er dette noe man bør ta til etterretning. Hvis man er i tvil, kan man ta kontakt med veiledningsinstans eller drøfte saken med barnevernet.

Hva skjer hvis barn eller mor bryter sammen i samtale, og det kommer reaksjoner vi ikke kan håndtere?

Når et traumatisk minne aktiveres, oppleves det som om den traumatiske hendelsen skjer igjen. Den blir helt virkelig, og "her og nå" omgivelsene forsvinner fra bevisstheden. Dette er veldig skremmende, og kan gi seg utslag i at man reagerer slik man gjorde i situasjonen – enten ved å flykte, forsøke å kjempe, eller fryse (bli helt stiv). Når dette skjer, er det viktig at hjelperen forsøker å bringe den utsatte tilbake til virkeligheten her og nå. Dette kan man for eksempel gjøre ved å bruke navnet og snakke rolig:

Anne, nå er du på krisesenteret. Du er trygg her, og ingen kan skade deg.

Du er på krisesenteret, det er mandag og du har vært her flere dager

allerede. Det er ingen som kan skade deg her. Se på meg, se at jeg står her og hør at jeg sier du er trygg. Nå er du på krisesenteret.

Fysisk kontakt som å holde rundt eller stryke kan noen ganger være virkningsfullt. Dette er imidlertid avhengig av at dette ikke er noe som aktiverer traumene enda mer. Etter at kvinnen eller barna har roet seg, er det viktig å bruke tid på å runde av samtalen. Ikke spør om hva som gjorde at traumeminnene ble aktivert, men bruk tid på å sjekke at vedkommende er roligere og bekrefte at hun eller han er trygg. Dersom mor eller barn er så sterkt traumatisert, er det viktig at de får profesjonell hjelp. Fastlege eller barnevern kan henvise videre til spesialisthelsetjenesten. Hvis man ikke får roet vedkommende på krisesenteret, kan det være nødvendig å ringe legevakt.

Denne type opplevelser er skremmende også for hjelperen. Det er derfor viktig at krisesenteret har rutiner for hvordan de ansatte skal gå fram etter denne typen opplevelser. Man kan for eksempel ha en regel om at man alltid skal snakke med en kollega dersom man har en slik opplevelse, eller har faste rutiner for debriefing.

Erfaringer fra krisesentre

*"Vi informerer også raskt om at barna skal skånes for nedsettende snakk om far (...)
Vi legger stor vekt på at det er viktig at barna får god og aldersrelatert informasjon om det som skjer. De har fått med seg langt mer av det som har skjedd hjemme, enn det de voksne ofte tror." (Karianne Huseby, Hallingdal krisesenter)*

”Samtaler med barn foretas hos oss av personale som har RITS-metoden (Rekonstruksjon og integrasjon av traumatisk stress), som er en psykologisk stress- og krisebearbeidelsesteknikk.” (Nina Fredin, Krisesenteret i Telemark)

Vurdere bekymringsmelding til barnevernet

Vi anbefaler at krisesentrene i møte med alle barn og mødre vurderer hvorvidt det bør sendes bekymringsmelding til barnevernet. Det vil ikke være nødvendig å melde bekymring i alle tilfeller, men dette spørsmålet bør alltid vurderes. For mange av familiene som kommer på krisesenteret vil barnevernet allerede være involvert. Vi anbefaler da at krisesenteret ber mor om samtykke til å samarbeide med barnevernet.

Hvorfor?

Fra og med 01.07.06 fikk krisesentrene meldeplikt til barnevernet (jf. Barnevernloven § 6-4a). Dette innebærer at krisesentrene skal gi opplysninger til barneverntjenesten i barnets hjemkommune når det er grunn til å tro at et barn blir mishandlet i hjemmet eller det foreligger andre former for alvorlig omsorgssvikt (§ 6-4). I tillegg har krisesentrene mulighet til å melde til barnevernet dersom barnets eller mors reaksjoner og atferd er påfallende. Dette bør, der det er mulig, gjøres i samarbeid med mor.

Verdien om å sørge for et best mulig tilbud er en annen grunn til at man alltid bør vurdere melding til barnevernet. Barnevernet vil ofte kunne bidra til at det settes inn relevante hjelpetiltak for hele familien. Det er også enklere å sørge for at mors og barns sikkerhet ivaretas dersom hjelperne rundt familien kommuniserer og samarbeider med hverandre (Steinsvåg & Eriksen, 2005). Dette gjelder ikke bare barnevern og krisesentre, men også familievern, politi, skole, helsestasjon, osv.

Hvordan?

Vi anbefaler at krisesentrene har klare rutiner for bekymringsmelding til barnevernet. Disse bør inneholde momenter i vurderingen av hvorvidt det skal sendes melding, samt rutiner for hvem som sender melding, hvor meldingen skal sendes, hvordan man kan informere mor, hvordan bekymringsmeldingen bør skrives, osv.

Se vedlegg 5 Prosedyrer for bekymringsmelding til barnevernet.

Aktivitet og lek

De fysiske rammene på krisesenteret bør legges til rette for at barna som oppholder seg der har mulighet til å utfolde seg både kognitivt, kreativt og fysisk. Dette innebærer å ha leker, bøker, tegnesaker, datautstyr og lignende som er tilpasset til forskjellige aldersgrupper. Det er også viktig at barna har et trygt uteområde der de kan utfolde seg mer fysisk. Mange krisesentre søker med hell forskjellige leverandører om sponsing av utstyr.

Der det er mulig, vil det være positivt dersom barna får fortsette med fritidsaktiviteter som gir dem en følelse av mestring og tilhørighet. Dette forutsetter imidlertid at mor har mulighet og krefter til å følge dette opp, og at sikkerheten tillater det. Kriesesenteret vil også ofte kunne være behjelpelig med å finne fritidstilbud i nærmiljøet.

Der det er mulighet til det, er det også positivt å arrangere aktiviteter og utflukter der mor og barn kan delta sammen. Slike aktiviteter er positive fordi de gir mor og barn muligheter for godt samspill og felles gode opplevelser. Hvorvidt dette er mulig vil imidlertid avhenge av de tilgjengelige ressursene på hvert enkelt kriesesenter.

Hvorfor?

I tillegg til at lek og aktiviteter gir barna mulighet for positive avbrekk i hverdagen, er lek og aktivitet også den arenaen der barn best lærer, bearbeider erfaringer og opplever mestring. Lek og aktivitet er også en arena der barn får støtte fra andre barn, og har muligheten til å utvikle sosiale ferdigheter og vennskap. Felles aktiviteter for mor og barn kan bidra til nye erfaringer mellom generasjonene som kan få positive ringvirkninger for det øvrige samspillet. Derfor er det viktig at kriesesentrenes lokaler legger til rette for at dette skal være mulig.

Hvordan?

Å tilrettelegge for lek og aktivitet er en todelt oppgave. For det første må kriesesenteret legge opp til fri og spontan lek, for eksempel gjennom å sørge for at leker, bøker, spill, og lignende er tilgjengelig for barna. For det andre anbefaler vi at kriesesentrene innimellom tilrettelegger for mer strukturert lek eller aktivitet, gjerne for både mor og barn.

Noen tips:

- Søk om sponning av utstyr fra forskjellige leverandører, slik som leketøysbutikker, sportsbutikker, osv. Mange kriesentre har gode erfaringer med næringslivets gavmildhet i så måte.
- For mange barn i dag er pc og internett en naturlig del av hverdagen, både i forhold til spill, skolearbeid, kontakt med venner, osv. Samtidig vil det kunne være sikkerhetsmessige spørsmål knyttet til å la barn surfe på nett, både for deres egen sikkerhet og sikkerheten til resten av beboerne. Eksempelvis er det svært uheldig dersom barna røper kriesesenterets adresse, eller navnet til en av de andre beboerne. En ide er å arrangere sikkerhetskurs for de barna som er modne nok til å forstå tankegangen. På sikkerhetskurset kan barna få informasjon om reglene for bruk av internett på kriesesenteret og bakgrunnen for disse reglene. Samme hensyn vil gjelde bruk av mobiltelefon.
- Vaktene eller barnearbeider bør fra tid til annen følge med på barnas lek. Det kan være nyttig å veilede barna i sosialt samspill, og hjelpe dem til å leke sammen heller enn bare parallelt. Eksempelvis kan man sette seg ned med barna fem minutter og trekke leken sammen til ett. Dette er særlig viktig fra 3 års alder og oppover, da barna skal kunne delta i sosial lek.
- Ha en aktivitetstime i uka, der alle som ønsker kan være med å spille, leke leker, male, drive med hobbyaktiviteter, eller lignende. Dette krever lite ressurser og kan gjennomføres av dem som er på vakt. Tips til leker som kan være morsomme for både

store og små, gutter og jenter kan du finne på
http://dons.nsf.scout.no/portal/page?_pageid=53,41287,53_51456&_dad=portal&_schema=PORTAL eller <http://www.iogt.no/index.php?id=163527>.

- Krisesenteret kan inngå i et samarbeid med Røde Kors frivillighetssentral/barnehjelpen, fritidsklubber, idrettslag, speidergrupper og andre som kan bidra til å skape en meningsfylt hverdag for barna. Det er mest hensiktsmessig dersom krisesenteret går i dialog med de enkelte frivillige organisasjonene for å finne ut hvordan man best kan samarbeide i deres nærmiljø.
- Ta med barn og mødre ut på utflukter som skogstur, kino, tivoli, eller lignende. Dette må selvfølgelig vurderes i forhold til sikkerhet.

Erfaringer fra krisesentre

”Vi har et nært samarbeid med en rekke frivillige organisasjoner, som kommer til senteret sammen med oss, grilling, badeturer, kino, fotballkamper, basketballkamper, og ellers miljøarbeidere i turnus som har fokus på barna. (...) Vi har ved Krisesenteret i Telemark ansatt en mann som miljøarbeider. Det var et helt bevisst valg i det vi ser at mange barn trenger – og setter pris på en god mannlig rollemodell.” (Nina Fredin, Krisesenteret i Telemark).

”Aktivitet og uteleik er viktig. Vi har en skjermet uteplass og fint turterreng, så dette har vi gode rutiner på. En del av mødrene og barna har holdt seg mye innendørs, så her er det viktig at vi motiverer og bidrar til å skape gode ”utesituasjoner”.” (Karianne Huseby, Hallingdal Krisesenter).

Oppfølging etter tiden på krisesenteret

Alle barn på krisesenter bør følges opp etter at de er flyttet fra krisesenteret. Graden av oppfølging vil variere i hvert enkelt tilfelle, og må ses som en individuell vurdering.

Hvorfor?

Tiden tilbake i normal hverdag vil kunne by på utfordringer som kan være direkte knyttet til årsaken til at de kom på krisesenteret eller belastninger ved tiden på krisesenteret. Eksempler på slike utfordringer er redsel for ny vold, vansker med å konsentrere seg, sosial usikkerhet, sorgreaksjoner, og så videre. Ved jevnlig oppfølging vil eventuelle senvansker avdekkes, og barnet vil kunne få den nødvendige støtten til å kunne håndtere disse utfordringene på en måte som ikke går utover hans eller hennes utvikling. Det samme gjelder mor, som ved oppfølging kan få støtte og veiledning i forhold til sin morsrolle.

Hvordan?

Eksempler på oppfølging vil kunne være muligheten for ett visst antall fast oppsatte samtaler, hjemmebesøk til barnet, aktiviteter med barnet der det også er satt av mulighet til å kunne prate, besøk på skole, eller lignende.

Hvem?

De mest naturlige oppfølgingsinstansene er førstelinjetjenester i det offentlige hjelpeapparatet, slik som helsesøster, fastlege, lærer, saksbehandler i barnevernet, eller lignende). Vurderingen av hvem som følger opp barnet må baseres på praktisk mulighet til oppfølging samt hvem barnet har hatt kontakt med i kriseperioden. Derfor må denne vurderingen skje individuelt for hvert barn. Dersom barnet ikke har vært tilknyttet hjelpeapparatet i kriseperioden, kan det likevel være hensiktsmessig med oppfølging. Da er helsesøster, fastlege eller lærer kanskje de mest aktuelle oppfølgingsinstansene.

For å sikre oppfølging, er det viktig at noen har mandat til å ansvarliggjøre oppfølgingsinstanser. Der barnevernet er involvert, er dette deres oppgave. Der barnevernet ikke er involvert, vil det i de fleste tilfeller være mest hensiktsmessig at krisesenteret i samarbeid med mor tar dette ansvaret.

Noen krisesentre har rutiner på oppfølging av tidligere beboere, slik som avtaler om telefonkontakt eller tilbud om å komme innom på dagbesøk. For mange krisesentre vil oppfølging utover dette kreve mer ressurser enn de har tilgang til. Det er derfor viktig at det øvrige hjelpeapparatet stiller opp i denne fasen.

Lovverk

Ansvar for oppfølging av barn på krisesentre faller innunder følgende lovbestemmelser:

- Barnevernet har plikt til å forebygge at barn lever under omsorgssvikt, samt til å sikre at barn får nødvendig hjelp og omsorg (barnevernloven §§ 1-1 og 3-1). Barnevernet har videre plikt til å medvirke til at barnets interesser ivaretas også av andre offentlige organer, jfr. barnevernloven § 3-2.
- Familievernkontorene har plikt til å gi et tilbud om behandling og rådgivning der det foreligger vansker, konflikter eller kriser i familien, jfr. lov om familievernkontorer § 1.
- Pasientrettighetsloven § 2-1 gir rett til nødvendig helsehjelp innenfor kommune- eller spesialisthelsetjeneste. Videre gir § 2-5 pasienter som har behov for langvarige og koordinerte helsetjenester, rett til å få utarbeidet en individuell plan i samsvar med bestemmelsene i kommunehelsetjenesteloven, spesialisthelsetjenesteloven og lov om etablering og gjennomføring av psykisk helsevern.

Dilemma:

Hva med oppfølging når mor drar tilbake til voldsutøver?

I 2006 dro hver femte beboer hjem til overgriper etter oppholdet på krisesentre. Det ser ut til å være en tendens til at flere beboere med barn returnerer til overgriper (Kleven & Lien, 2007). De fleste krisesentre møter derfor dilemmaet i forhold til hva som bør skje når mor tar barna med tilbake til overgriper. Dette blir da også et dilemma for hjelpeapparatet. Skal man følge opp barnet og hjelpe til mestring og bearbeiding dersom volden fortsatt pågår i hjemmet? Sender ikke dette et signal til barnet om at volden er greit, det er bare noe du må ha hjelp til å håndtere? Hva med sikkerhetsmessige spørsmål, som at barnet kan bli utsatt for trusler og annen vold for å hindre ham eller henne i å snakke åpent? Dette er noen av grunnene til at

mange behandlingstilbud til barn eksponert for vold har som krav at volden har opphørt, i tillegg til at erfaring tilsier at de barn som fortsatt er i fare for ny vold, ikke profiterer på arbeid i gruppe (Steinsvåg & Eriksen, 2005). Samtidig vil det også være grov ansvarsfraskrivelse å ikke følge opp barnet fordi volden pågår. Dette kan også sende uheldige signaler til barnet, og plassere barnet i en enda dypere avmaktsituasjon: ”jeg har fortalt hva som skjer hjemme til de voksne, men ingen gjør noe med det”.

Vi anbefaler at krisesentrene har rutine på å sende bekymringsmelding til barnevernet dersom mor og barn returnerer til voldsutøver. Barnevernet bør så undersøke forholdene i hjemmet med henblikk på fortsatt vold, og fatte vedtak som beskytter barnet mot videre vold og fare. Tilbud til barn, mor og utøver må gis og utformes på en måte som ikke setter de voldsutsatte i større fare (Steinsvåg & Eriksen, 2005).

Erfaringer fra krisesentre

”Senteret bistår etter beste evne i forbindelse med re-etablering av kvinnene og deres barn, alle som flytter ut får tilbud om videre kontakt for samtaler med sin primærkontakt, og fortsette å holde kontakt med oss.” (Nina Fredin, Krisesenteret i Telemark)

”Vi ser at det er av avgjørende betydning for at mor og barn skal klare seg godt, at vi tilbyr oppfølging etter at de har flyttet fra senteret. Vi avtaler at vi holder kontakt per telefon, eller ved at mor og barn kan komme på dagbesøk på senteret.” (Karianne Huseby, Hallingdal krisesenter).

Opplæring og vedlikehold av kompetanse hos personalet på krisesenteret

For at barn på krisesenter skal ha et godt nok tilbud, må krisesenteret ha rutiner for opplæring av nye medarbeidere og rutiner for at mer erfarne medarbeidere har mulighet til å vedlikeholde og videreutvikle sin kompetanse.

Hvorfor?

Det å jobbe på krisesenter, enten som fast ansatt eller frivillig hjelper, innebærer et møte med samfunnets skyggeside. På krisesenteret møter man barn og kvinner som alle er i krise, og der noen kan være sterkt traumatisert. Dette stiller krav til kunnskap, både om vold og voldens psykologi, og om hjelpeapparatet. Det er særlig tre grunner til at man som personale på krisesenteret trenger denne kunnskapen:

1. Kunnskap gir empati

Det er lettere å få empati for et menneske i krise når man har kunnskap om hva den krisen innebærer, og hvilke reaksjoner som er vanlige. Denne empatien vil merkes hos dem som er i krise, og de vil ha økt følelse av trygghet.

2. Kunnskap forebygger feil

Vi trenger kunnskap for å unngå å gjøre feil i møte med kvinnene og barna. Nyere forskning på traumer tydeliggjør at godt skjønn ikke alltid er godt nok i møte med sterkt traumatiserte mennesker (Anstorp, Benum & Jakobsen, 2006). For eksempel vil det ikke alltid være hensiktsmessig å be noen fortelle alt de har opplevd, fordi dette kan bidra til en retraumatisering.

3. Kunnskap beskytter hjelperen

Når vi har kunnskap, kan vi plassere ting i en ramme som er forståelig og gir mening. Når noe er forståelig og gir mening, er det mindre overveldende. På denne måten beskytter kunnskap hjelperen, og gjør det mulig å hjelpe uten selv å bli utslitt eller skadet.

Hvordan?

Viktige temaer i forbindelse med opplæring og vedlikehold er blant annet kunnskap om vold i nære relasjoner, konsekvenser for barn av å være eksponert for vold i familien, typiske reaksjoner hos kvinner utsatt for vold, typiske reaksjoner hos barn som lever med vold i familien, kunnskap om flerkulturelle møter og sensitivitet, kunnskap om hjelpeapparatet, osv.

Betzy krisesenter er i ferd med å utvikle en opplæringsplan for nye medarbeidere. Innholdet i en slik opplæring beskrives her.

Se vedlegg 6 Opplæringsplan for vakter på Betzy krisesenter.

Krisesentersekretariatet og Norsk Krisesenterforbund arrangerer jevnlig kurs og seminarer for ansatte på krisesentre over hele landet. Besøk deres hjemmesider på henholdsvis www.krisesenter.com og www.norskkrisesenterforbund.no. Det går også an å henvende seg til Bufetat Fagteam eller Familievernkontoret dersom man ønsker å arrangere internkurs for sine vakter eller ansatte. Disse instansene skal kunne holde kurs om vold, samtaleteknikker, vurderinger i forhold til barnevern, osv. Både Fagteam og Familievern har undervisning og kurs som en del av sitt mandat, og tar derfor som regel ikke betalt for slike oppdrag

Erfaringer fra krisesentre

”Vi har i flere år prioritert kompetansehevende tiltak rettet mot barn, samt stress- og krisehåndtering. Vil fortsette å bygge viktig kompetanse videre i tråd med det økonomien vår tillater”. (Karianne Huseby, Hallingdal Krisesenter)

Veiledning av personalet

Jevnlige veiledningssesjoner der personalet på krisesenteret får mulighet til å drøfte saker og temaer de står i er svært viktig og bør prioriteres. Veiledningen bør fokusere på å øke kompetanse, felles evaluering av arbeidet på krisesenteret, bevisstgjøring av holdninger, etiske spørsmål, samt hva jobben på krisesenteret gjør med hjelperne. Veiledning kan være nyttig for hele personalet på krisesenteret, både fast ansatte og frivillige hjelpere. Spesielt nødvendig vil veiledning være for dem som er fast ansatte (leder, barnevern, osv.) og som har hovedansvar for samtaler med barn og mor.

Hvorfor?

Veiledning er nyttig av flere grunner. For det første vil dette være en måte å sikre kontinuerlig videreutvikling og kompetanseoverføring mellom veiledningsinstansen og krisesenteret. For

det andre vil det være en arena for kvalitetssikring av det arbeidet som gjøres på krisesenteret, for eksempel i forhold til møtet med barn og samtalen mellom mor og barn. Veiledningssituasjonen vil også være en naturlig arena for holdningsarbeid og drøfting av etiske spørsmål, og kan således være med på å opprettholde en bevissthet i forhold til de dilemmaene som dukker opp i arbeidet med barn som er eksponert for vold. Til slutt er veiledning en god forebyggende strategi mot utbrenthet og sekundærtraumatisering.

Hvordan?

Det er flere instanser som kan bidra med veiledning i forhold til krisesentrene, og det blir opp til krisesenteret å definere hvilke temaer de ser som mest relevante på et gitt tidspunkt. Det kan også være hensiktsmessig å bytte veileder etter noe tid, for å dekke flere temaer og få nye vinklinger. Mulige veiledningsinstanser er barnevernets fagteam, familievernkontoret eller spesialiserte aktører (f.eks. Alternativ til Vold eller Kompetansesentre om Vold og Traumatisk Stress). Noen steder vil også barne- og ungdomspsykiatrien kunne drive veiledning. Det må være opp til hvert enkelt krisesenter å ta kontakt med den instansen de ser som mest hensiktsmessig som veileder.

Det anbefales at krisesenteret og veileder inngår i en veiledningskontrakt, der mål og form på veiledningen skisseres. Det vil ofte være opp til hver veileder hvilke metoder som brukes, men det er også viktig at slik metodebruk passer til den aktuelle personalgruppen. Det er også viktig at både krisesenter og veileder forplikter seg, slik at veiledningen faktisk gjennomføres, og ikke blir en salderingspost i en hektisk hverdag.

Jevnlige møtepunkter mellom samarbeidsaktører i hjelpeapparatet

Ansvarlige instanser rundt barn på krisesenter er først og fremst barnevern (både fagteam og kommunalt barnevern) og familievern. I tillegg kan politi, helsestasjon, skole, barne- og ungdomspsykiatrien, sosialkontor, osv. være gode samarbeidspartnere. I noen områder av landet vil det også være aktuelt å samarbeide med spesialiserte aktører, som for eksempel Alternativ til Vold, Senter for krisepsykologi eller Regionalt ressurscenter om vold, traumatisk stress og selvmordsforebygging. Vi har skissert en generell samarbeidsmodell som tydeliggjør forholdet mellom de mest aktuelle samarbeidsinstansene rundt barn på krisesenter. For å sikre godt samarbeid mellom instansene, er det nødvendig å ha et forum der aktørene kan møtes jevnlig.

Se vedlegg 7 Generell samarbeidsmodell.

Hvorfor?

Samarbeid er avhengig av en relasjon. Det er ikke instanser som samarbeider, det er enkeltpersoner. En tilbakemelding som ofte dukker opp i forbindelse med samarbeid er at det er så mye lettere "når jeg har sett ansiktet ditt". Rent psykologisk handler dette om at vi enklere forholder oss til og er bevisst på konkrete faktorer heller enn abstrakte størrelser. Det å ha møtt hverandre åpner således samarbeidet ved at det er etablert en relasjon som forplikter og blir relevant i det daglige arbeidet.

I tillegg er samarbeid avhengig av at "vi snakker samme språk" og har en felles forståelsesramme. Innad i alle organisasjoner finnes det en organisasjonskultur og et organisasjonsspråk. Kulturen og språket legger noen premisser som vi lett tar for gitt. Disse premissene er som regel ikke delt av andre organisasjoner, men må forklares. Det er kun når vi har snakket sammen på en måte som gjør at vi kan ta del i hverandres premisser, og således får en delt forståelsesramme, at vi kan samarbeide godt.

Derfor er det også viktig at de forskjellige instansene møtes, kjenner hverandres ansikter, og snakker samme språk. Dette må skje med jevne mellomrom, nok til at relasjonen opprettholdes og eventuelle nye samarbeidspartnere kan komme inn. På denne måten sikrer man et kontinuerlig samarbeid.

Hvordan?

Fokus i samarbeidsmøter bør være å bli kjent eller holde kontakten med hverandre, gjøre seg kjent med hvordan de forskjellige instansene jobber og fokuserer, samt holde seg oppdatert i forhold til faglig utvikling på feltet.

Mange av de instansene som samarbeider rundt barn på krisesenter, samarbeider også i forhold til andre typer problemstillinger. Det kan derfor være hensiktsmessig å integrere barn på krisesenter som et tema i et allerede eksisterende nettverk. Dette vil være en sikkerhet for at de jevnlig møtepunktene opprettholdes. En fordel ved eventuelt å knytte møtepunktene opp til et allerede eksisterende nettverk (for eksempel tverretatlige team), er at dette er mindre ressurskrevende enn et eget nettverk. En ulempe vil imidlertid kunne være at barn på krisesenter får mindre plass og prioritet enn andre grupper nettverket også samarbeider om. I så fall vil nettverket ha en utfordring i å sette vold i familien og barn på krisesenter på dagsordenen i tilstrekkelig grad.

Dersom man heller ønsker å skape et eget nettverk rundt barn på krisesenter, er det viktig at en instans har ansvaret for at de gjennomføres. Vi anbefaler at krisesenteret tar dette ansvaret. Dette fordi det er krisesenteret som i størst grad merker når samarbeidet ikke fungerer, og fordi de har høyest bevissthet rundt akkurat denne gruppen. Krisesenteret skal imidlertid kunne benytte seg av fagpersoner i barnevern, familievern og andre instanser når det dreier seg om innhold og program på slike møter.

Det vil også være positivt om det med jevnlig mellomrom arrangeres fagseminarer for å sikre faglig utvikling og oppdatering, samt øke bevisstheten til hjelpeapparatet om barn som er eksponert for vold. For å sikre at fagseminarene gjennomføres over tid bør det settes i et system der en eller to instanser tar ansvaret for at det arrangeres. Naturlige instanser i denne forbindelse er barnevernets fagteam eller familievernet. En ide kan være å arrangere årlige seminarer, lagt til samme tid hvert år. Dette fordi økt forutsigbarhet i forhold til tidspunkt vil kunne bidra til økt deltakelse.

Erfaringer fra krisesentre

"I Drammen har vi besluttet å arrangere frokostmøter med fokus på barn på krisesenter en gang i semesteret. Vi inviterer bredt, inkludert alle samarbeidsaktørene i den generelle samarbeidsmodellen, og andre som har meldt sin interesse. Vi planlegger å ha fokus på

forskjellige temaer hver gang, alle relevante for vårt arbeid med barn på krisesenter. På frokostmøtene serveres det enkle rundstykker eller lignende, det settes av tid til et faglig innspill, og det gis mye tid til nettverksbygging og diskusjoner mellom de ulike aktørene. Enn så lenge har vi holdt ett frokostmøte, der vi skisserte tilbudet til barn på krisesenter. Dette fikk vi gode tilbakemeldinger på. Særlig vektlagt ble muligheten til å møte andre i andre deler av hjelpeapparatet. Krisesenteret tar ansvar for å invitere til frokostmøtene, men samarbeider økonomisk og innholdsmessig med Fagteam og Familievern.” (Gøril Westborg, Familievernkontoret i Drammen).

Behov for mer oppfølging

Noen barn og/eller mødre vil ha behov for tettere oppfølging. Dette vil hovedsakelig være en skjønnsmessig vurdering, og som regel vil personalet på krisesentrene ut fra et erfaringsgrunnlag raskt merke om noen skiller seg ut som mer hjelpetrengende enn andre. Kriterier som vil kunne gi en pekepinn i forhold til en slik vurdering er:

- Voldens alvorlighetsgrad
- Grad av traumatisering eller dissosiering hos mor eller barn (gjenopplevelser og mareritt, unngåelsesatferd, "på vakt", plutselig "utkobling", osv).
- Symptomer på depresjon, angst eller utagerende atferd hos mor eller barn
- Forsinket eller manglende tilpasning til livet på krisesenter (sett i forhold til hvordan de fleste kvinner og barn reagerer)
- Mor mener hun trenger hjelp
- Osv.

Erfaringer fra krisesentre viser at en stor del av dem som bruker krisesentertilbudet faller innunder denne gruppen, selv om ikke alle vil gjøre det.

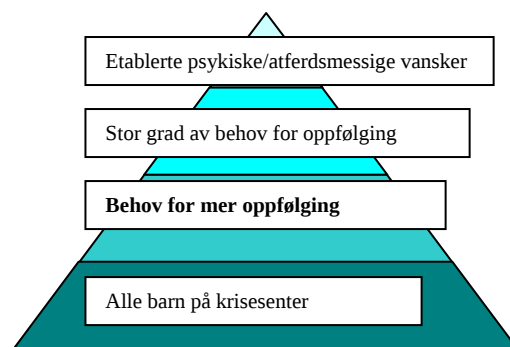
Det må være opp til hver enkelt kommune og krisesenter å finne passende tiltak i forhold til de mødre eller barn på krisesenter som har noe behov for mer oppfølging. Vi ser det imidlertid som nødvendig at hver kommune eller region sørger for at slike tiltak finnes. Det vil de fleste steder også være positivt dersom nærliggende kommuner samarbeider om tiltak. Tiltakene som foreslås under er organisert på en ressurseffektiv måte, slik at de ved hjelp av relativt lav innsats kan nå større grupper, og således forebygge økt problematikk hos individene. Tiltakene er alle tenkt å kunne dekkes av førstelinjetjenesten. Tanken er at man ved å sette inn noen tiltak allerede på dette stadiet vil kunne hindre at en del barn eller mødre beveger seg "oppover" i pyramiden til å trenge mer intensiv hjelp.

For dem som har behov for mer oppfølging, bør følgende tiltak være tilgjengelige:

- Samtaletilbud til barn
- Fritidstilbud
- Samtaletilbud til den voldsutsatte
- Tilbud til voldsutøver
- Advokatbistand
- Mekling
- Rammer for personalet på krisesenteret
- Samarbeid mellom hjelpeinstansene

Samtaletilbud til barn

For noen barn vil de samtalene som gjennomføres på krisesenteret være nok til at de selv forstår og får bearbeidet den situasjonen de er i, og føler de kan leve livet sitt. Andre barn har mødre som klarer å gi dem denne samme opplevelsen, eller de har gode støttespillere i det øvrige nettverket. For noen vil det imidlertid være mer som skal til for at de skal ha en god

utvikling. De har kanskje behov for et mer terapeutisk fokus. Hjelpeapparatet bør ha et tilbud til disse barna.

Hvorfor?

Barn påvirkes av å leve med vold i familien. Volden har effekter på oppmerksomhet, impulskontroll, opplevelse av trygghet, tro på verden som et forutsigbart sted, forhold til andre mennesker, læring og selvbylde (se "Vold i nære relasjoner). Disse effektene vedvarer også etter at volden har tatt slutt eller barna er i sikkerhet. Effektene kan imidlertid nedtones, og senvansker forebygges, dersom barna får et tilbud som fokuserer på å hjelpe dem med å mestre hverdagen og de erfaringene de sitter med.

Hvordan?

I mange kommuner vil det være hensiktsmessig å finne tiltak som kan favne både barn på krisesenter og barn med relaterte problemer, for eksempel barn som ikke er på krisesenter, men som også har vært eksponert for vold i familien. På denne måten kan man nå en relativt stor gruppe med relativt få ressurser. Viktige målsettinger med denne typen tilbud er bearbeiding og gyldiggjøring av barnas erfaringer, stabilisering, gi mestringsopplevelser og styrke barnas selvfølelse.

Ideer til tilbud er:

- Gruppetilbud til barn som lever med vold i familien
For beskrivelse av et gruppetilbud, se Aschjem & Sanna (2006) "*Bulleteng 3. Samtalegrupper for barn som lever eller har levd med vold i familien.*"
- Terapeutiske familiesamtaler (mor og barn)
For beskrivelse av et opplegg der både mor og alle barna kan delta, se Dahl & Snersrud (2007).
- Resiliensgrupper
Resiliens betyr motstandskraft, den kraften vi har til å kunne komme oss gjennom vanskelige opplevelser uten at de knekker oss. Resiliensgrupper fokuserer på å styrke denne motstandskraften hos barn. For nærmere beskrivelse, se Waaktaar & Christie (2000).
- Søskenamtaler
- Individuelle terapeutiske samtaler

Hvem?

Et samtaletilbud til barn som er eksponert for vold i familien bør drives av fagfolk med relevant utdanning, da samtalene kan vekke reaksjoner og følelser som bør håndteres på en profesjonell måte. Det er naturlig at barnevernet, familievernnet eller krisesenteret tar ansvar for slike grupper, enten alene eller i samarbeid med andre instanser. Helsestasjon eller barne- og ungdomspsykiatrisk poliklinikk (BUP) kan også være gode samarbeidspartnere i denne forbindelse. Det må være opp til et samarbeidsmøte mellom ledelsene i de ulike instansene å finne ut hvem som er best egnet til et slikt type opplegg i hvert enkelt område.

Lovverk

Foreldres rett til å samtykke til hjelp for barna

Dersom barnets foreldre har felles foreldreansvar og tilbudet som gis til barna faller innunder definisjonen av helsehjelp, kreves det samtykke fra begge foreldre for at barna skal kunne få denne typen tilbud, jfr. pasientrettighetsloven §§ 4-1 og 4-4, samt barneloven §30.

- Felles foreldreansvar? Dersom foreldrene er gift, har de automatisk felles foreldreansvar for felles barn. Samboere med felles barn født etter 1.1.2006 vil også ha felles foreldreansvar. Andre må ha avtalt dette spesielt. Hvem som har foreldreansvar for barnet er registrert i Folkeregisteret.
- Faller tilbudet innunder definisjonen av helsehjelp? Helsehjelp defineres i Pasientrettighetsloven § 1-3 som handlinger som har forebyggende, diagnostisk, behandlende, helsebevarende, rehabiliterende eller pleie- og omsorgsformål og som er utført av helsepersonell. Helsepersonell omfatter blant annet leger, psykologer, sykepleiere og andre som jobber i helseinstitusjoner. Se helsepersonelloven § 3.

Taushetsplikt

Foreldre til pasienter under 16 år har rett til informasjon om helsehjelpen som gis, jfr. pasientrettighetsloven § 3-4. Paragrafen sier imidlertid også at dersom pasienten er mellom 12 og 16 år, skal opplysninger ikke gis til foreldrene når pasienten av grunner som bør respekteres, ikke ønsker dette. Et unntak fra denne bestemmelsen er dersom informasjonen er nødvendig for å oppfylle foreldreansvaret. I disse tilfellene skal foreldre gis informasjon når pasienten er under 18 år.

I tråd med bestemmelsen om informasjon til foreldre, har foreldre rett til innsyn i barnas journal, jfr. pasientrettighetsloven § 5-1, fjerde ledd. Det er imidlertid slik at de kan nektes innsyn i opplysninger i journalen dersom dette er påtrengende nødvendig for å hindre fare for liv eller alvorlig helseskade for pasienten (barnet), eller dersom innsyn er klart utilrådelig av hensyn til personer som står pasienten nær (jfr. pasientrettighetsloven § 5-1, andre ledd).

Taushetsplikten vil også styres av tjenestenes spesifikke lovverk, slik som lov om familievernkontor og lov om barnevern.

Det er ikke uvanlig at behandlere gjør en avtale med foreldre og barn om at det som snakkes om i terapi blir mellom behandler og barnet, selv om foreldrene etter lov har rett til informasjon. Dette er fordi det kan være lettere for barnet å snakke dersom det ikke trenger å være redd for hvordan mamma og pappa vil reagere på noe de har fortalt. Dette må imidlertid være i tråd med prinsippet om at foreldre må ha nok informasjon til å oppfylle foreldreansvaret. En mulig måte å formulere en slik avtale på er:

Jeg pleier ofte å gjøre det sånn at vi gjør en avtale med mamma og pappa om at det vi snakker om her blir mellom oss. Men den regelen har ett unntak, og det er dersom jeg mener at det er noe av det du har fortalt som er så viktig eller alvorlig at mamma og pappa trenger å vite om det. Da vil jeg snakke med deg om det først, sånn at du alltid vet hva jeg vet og hva mamma og pappa vet. Høres det greit ut? Hva med mamma/pappa, synes du det høres greit ut?

Fritidstilbud

Det bør være tilrettelagt slik at barn som kommer på krisesenteret kan få tilbud om fritidsaktiviteter som gir mestringsopplevelser og gjerne sosialt samspill med andre barn. Med fritidsaktiviteter tenker vi på aktiviteter som barnet kan delta i på relativt fast basis, som gir barna en viss utfordring, og som bidrar til å gi en opplevelse av "normalitet" for barna. Der barnet har deltatt i fritidsaktiviteter før de flyktet til krisesenteret, vil det være hensiktsmessig om disse opprettholdes. Dette er selvfølgelig avhengig av en praktisk og sikkerhetsmessig vurdering.

Hvorfor?

Aktiviteter som gir en opplevelse av mestring og mening, er forebyggende og fremmer mental helse (Csikzentmihalyi, 1992). Fritidsaktiviteter vil også kunne være en avlastning for mor, der hun er veldig sliten og/eller traumatisert. Videre kan fast fritidstilbud være et ledd i å skape forutsigbarhet og kontinuitet i barnas liv, dersom de kan fortsette med det samme fritidstilbudet også etter at de har flyttet fra krisesenteret.

Hvordan?

Utover det å ha rammer på krisesenteret for lek og aktivitet, vil de færreste krisesentrene ha mulighet for å følge opp eller drive denne typen fritidstilbud. Det er derfor nødvendig å samarbeide med andre instanser i forhold til dette. Frivillige organisasjoner og/eller barnevernstjenesten vil kunne være behjelpelige til å finne fram til gode løsninger for det enkelte barnet.

Mulige tiltak vil kunne være:

- Videreføring av tidligere fritidstilbud, eventuelt med tilrettelegging i forhold til sikkerhet og praktisk gjennomføring.
- Samarbeid med frivillig sektor (Frelsesarmeen, Kirkens Bymisjon, Røde Kors). Noen steder vil slikt samarbeid kunne skape nye, spesialtilpassede tiltak og aktiviteter, mens det andre ganger vil kunne åpne for deltakelse i allerede etablerte grupper eller aktiviteter.
- Samarbeid med barnevernets tiltaksgruppe for tidlig forebygging. Disse kan bistå i å undersøke muligheten for deltagelse i allerede etablerte grupper, eller å finne individuelt tilpassede tilbud til barna.
- Støttekontakt som tiltak i barnevernet. Der det er hjemlet i lov om barnevernstjenester, vil barnevernet kunne bidra med å skaffe støttekontakt for barnet. Dette vil kunne bidra til å skape kontinuitet og positive opplevelser for barnet, og vil kunne være god avlastning for mor.
- Krisesenteret kan knytte til seg en fast kontaktperson ("fritidskontakt"), som kan kontaktes ved behov og sørge for aktivisering av barna. Dette bør være en frivillig som krisesenteret har tillit til.

Samtaletilbud til den voldsutsatte

Det bør i kommunen eller innenfor rimelig avstand til kommunen finnes et tilbud der voldsutsatte har muligheten til å bearbeide sine erfaringer og støttes i sin morsrolle. I denne forbindelse ser vi for oss et terapeutisk korttidstilbud, der mor i løpet av relativt få samtaler får hjelp og støtte til å ta ansvar for sitt eget og barnas liv.

Hvorfor?

Den beste måten å hjelpe et barn på, er å hjelpe barnets mor til et liv uten vold, slik at hun styrkes i sin morsrolle og gis muligheten til selv å yte nødvendig støtte til sitt barn. Vold mot mor kan ses på som et angrep på omsorgskompetansen, ved at hennes evne til å støtte og følge opp sine barn på en adekvat måte forstyrres av gjenopplevelser, forsøk på beskyttelse og lignende (se "Vold i nære relasjoner"). Imidlertid viser erfaring at mange mødre vil klare å gjenopprette omsorgen for barna etter et halvt år (Eriksen, 2006). Ved hjelp av terapi som fokuserer på egen trygghet og fungering samt på barnas behov for omsorg, vil man kunne styrke mors omsorgskompetanse og hjelpe henne til å være en støtte for sine barn i bearbeidingsprosessen.

Hvordan?

Et samtaletilbud kan besørges på forskjellige måter:

- o Individuelle samtaler med mor (korttidsterapeutisk tilbud).
- o Individuelle krisesamtaler
- o Gruppetilbud til kvinner utsatt for vold, med særlig fokus på stabilisering.
- o Gruppetilbud spesielt for mødre utsatt for vold, med fokus på morsrollen etter å være voldsutsatt, hva det gjør med barn å leve med vold i familien, samt barnas opplevelser av volden.

Det er viktig at samtaletilbud til mødre utsatt for vold tar utgangspunkt i en helhetlig og grundig forståelse av vold og traumer og behandling av dette. Tilbudet må være kvalitetssikret slik at man unngår retraumatisering og feilbehandling. Her får du tips til god introduksjonslitteratur og praktisk gjennomføring:

Eriksen (2006). *Vold som angrep på omsorgen: Voldsutsatte kvinners omsorg for barn*. Bulleteng 4 fra prosjektet Barn som lever med vold i familien.

Askeland, I.R., Strand, A. & Sætre, I. (2002). Voldutsatte kvinners erfaringer – et bidrag til arbeid med menn som utøver vold. I Råkil, M. (red.) *Menns vold mot kvinner*. Oslo: Universitetsforlaget.

Anstorp, T., Benum, K. & Jakobsen, M. (red.) (2006). *Dissosiasjon og relasjonstraumer. Integrering av det splittede jeg*. Oslo: Universitetsforlaget.

Westborg (2007). *Beskrivelse av og erfaringer fra samtaler ved Familievernkontoret med kvinner på krisesenteret*. (vedlegg 8)

Hvem?

Samtaletilbudet til mor må ivaretas av kvalifiserte personer, med terapeutisk utdanning og kompetanse om vold og traumatisk stress. Familievernkontorene har ut fra sitt mandat et spesielt ansvar i denne forbindelse, jfr. lov om familievernkontorer § 1. Noen steder ivaretas tilbudet ved at krisesentrene knytter til seg fagpersonell for sine beboere. Andre steder kan man finne psykologer eller psykiatere med driftstilskudd som har spesiell kompetanse på vold og traumer. I noen av landets større byer finnes spesialiserte tilbud, slik som Alternativ til Vold eller Senter for Krisepsykologi.

Dilemma:

Det er en liten kommune vi jobber i, og vi mangler både kompetanse og instanser som kan stille opp med denne typen tilbud.

Selv i de store byene, der tilbudene relativt sett både er mange og godt utviklet, kan man som fagperson merke frustrasjon over at de kvinnene, barna og mennene som trenger hjelp ikke får det. Denne frustrasjonen er naturlig nok enda større på små steder, der tilbudet ofte hviler på skuldrene til noen få fagpersoner, eller det er helt ikke-eksisterende. Dette vil gjelde samtaletilbud til både barn, voldsutsatte og voldsutøvere, og antagelig også flere av de tiltakene som beskrives i denne håndboka. Vi har i utarbeidelsen av håndboka forsøkt å ta hensyn til dette samtidig som vi ikke har ønsket å fire på kravene i forhold til hvilket tilbud som *bør* finnes for å sikre at barn på krisesenter blir godt nok ivaretatt. Med dette håper vi å bidra til en ansvarliggjøring av både stat og kommune i arbeidet mot vold i nære relasjoner. Så håper vi at barnevern, familievern og krisesentre sammen kan være kreative og finne løsninger som kanskje ikke er gode nok, men som uansett vil være mye bedre enn ingenting.

Tilbud til voldsutøver

For noen voldsutøvere blir familiens flukt til krisesenter en vekker som gjør at de selv oppsøker hjelp til å slutte med volden. Andre anerkjenner ikke at det er vold de bruker, eller ser ikke volden som et problem de trenger hjelp til. Atter andre innser at de har et problem, men har lite tro på at noen kan hjelpe dem med dette problemet. Barnevern, politi og familievern er de instansene som oftest vil komme i posisjon til voldsutøver og dermed kan oppfordre og motivere ham til å søke hjelp. For krisesentrene vil dette ofte være mye vanskeligere. Det vil imidlertid være hensiktsmessig om krisesentrene har informasjon om hvor voldsutøver kan søke hjelp, slik at de kan gi dette videre der det er aktuelt.

Det bør finnes et individuelt og/eller gruppeterapeutisk tilbud til voldsutøvere i størst mulig nærhet til hjem eller arbeid (jfr. Regjeringens handlingsplan mot vold i nære relasjoner 2004-2007). Dette bør være et lavterskeltilbud, der utøverne selv kan henvende seg for å få hjelp.

Hvorfor?

Det største ønsket til barn som lever med vold i familien er: "Volden må ta slutt!" (Simonsen & Steinsvåg, 2007). Barn er glad i begge sine foreldre, og der far bruker vold, sliter barna ofte

med konfliktfylte følelser som både kjærlighet og hat, trygghet og redsel. Et godt tilbud til barn på krisesenter innebærer derfor også at det må finnes et tilbud til voldsutøver. Ved at voldsutøver hjelpes til å ta ansvar for volden og til å finne handlingsalternativer som fungerer, reduseres sannsynligheten for ny vold. Når voldsutøver eksplisitt tar ansvar for volden overfor partner og barn, kan det være svært terapeutisk for alle parter. Sårene gror lettere, og relasjonsbåndene i familien kan repareres.

Hvordan?

Isdal og kollegene ved Alternativ til Vold har utviklet en behandlingsmetodikk i forhold til voldsutøvere som har vist gode resultater (Isdal & Råkil, 2002). Metoden har fire deler:

1. Fokus på vold
2. Fokus på ansvar
3. Fokus på sammenheng
4. Fokus på voldens virkning og konsekvens

Denne metoden kan brukes både i grupper og individuelt. En annen aktuell metode er sinnemestringskurs.

Tilbudet til voldsutøvere må være basert på kunnskap om vold i nære relasjoner og hvordan dette arter seg både i forhold til voldsutøver, voldsutsatt og barna som er vitne til volden. Det er viktig at terapeuter som jobber med voldsutøvere har et tydelig fokus på sikkerhet, slik at terapien ikke bidrar til økt vold mot kvinner eller barn. Terapeuten må jobbe mot *alvorliggjøring* heller enn *bagatellisering*, *internalisering* heller enn *eksternalisering* og *helhetstenkning* heller enn *fragmentering* (se "vold i nære relasjoner"). Samtidig vil ingen voldsutøvere (eller noen andre for den saks skyld) endre seg dersom man ikke møtes med empati, respekt og nysgjerrighet. For terapeuten er arbeid med voldsutøvere derfor ofte en øvelse i å ha mange tanker i hodet på samme tid.

Hvem?

Et tilbud til voldsutøvere må ivaretas av kvalifiserte personer som både har en grunnleggende terapeutisk utdanning og kunnskap om vold i nære relasjoner. Per i dag finnes det relativt få tilbud til voldsutøvere, men i henhold til Regjeringens handlingsplan mot vold i nære relasjoner (2004-2007), skal dette tilbudet utvikles videre. Innenfor det offentlige hjelpeapparatet er det Familievernkontorene som ut fra sitt mandat har størst ansvar for å gi et tilbud til utøvere av vold i nære relasjoner, jfr. lov om familievernkontorer § 1. Noen familievernkontorer, blant annet i Vest-Agder, Østfold og Molde, har tatt dette ansvaret ved å holde grupper for menn som bruker vold mot partner eller tilby et individuelt samtaletilbud med fokus på aggresjonskontroll.

I tillegg tilbys hjelp til voldsutøvere noen steder innen psykisk helsevern eller av private aktører, som for eksempel Reform eller Alternativ til Vold.

Advokatbistand

For å sikre trygge rammer rundt mor og barn, kan det være hensiktsmessig dersom mor tar kontakt med en advokat. Advokaten kan bistå i forhold til:

- Separasjon/skilsmisse
- Barnefordeling

- Juridiske rettigheter
- Oppholdstillatelse / bosettingstillatelse
- Politianmeldelse og eventuell straffesak
- Besøksforbud
- Voldsalarm

Mange kvinner på krisesenter vil ha rett til fri rettshjelp. Fri rettshjelp går ut på at staten, helt eller delvis, dekker utgifter og omkostninger som påløper i forbindelse med advokatbistand, i og utenfor rettergang. Fri rettshjelp gis som fritt rettsråd, fri sakførsel eller fritak for rettsgebyr etter rettshjelploven. Rettshjelpstilbudet er i utgangspunktet knyttet opp mot en inntekts- og formuesgrense hos den som har behov for hjelp. Det er imidlertid verdt å merke seg at voldsutsatte kvinner har rett til advokatbistand uavhengig av inntekt eller formue, med inntil 5 timer om forholdet ikke er politianmeldt, og inntil 10 timer dersom forholdet er politianmeldt. Voldsutsatt i denne forbindelse omfatter både fysisk og psykisk vold. Mer om fri rettshjelp kan du finne på www.frirettshjelp.no.

I tillegg til fri rettshjelp vil noen kvinner på krisesenteret ha rett til bistandsadvokat i henhold til straffeprosessloven § 107a (<http://www.lovdata.no/all/tl-19810522-025-012.html#107a>). Noen kvinner vil også ha rett til advokatbistand for å få fremmet en søknad om voldsoffererstatning. Her er det et vilkår at forholdet er politianmeldt. Mer om voldsoffererstatning på www.voldsoffererstatning.no.

Mekling

Statistikk fra krisesentrene i 2006 tyder på at de fleste (ca 4 av 5) kvinner som kommer på krisesenter ikke returnerer til overgriper etter oppholdet på krisesenter (Kleven & Lien, 2007). Der mor velger å bryte forholdet med overgriper, og overgriper er barnas far, må de komme fram til en enighet med hensyn til hvor barna skal bo og hvordan kontakten mellom barn og foreldre skal være. For å sikre at denne typen avtaler kommer i stand etter samlivsbrudd, har vi i Norge en ordning der alle som har barn under 16 år må til mekling hos en offentlig godkjent mekler.

Mekling skjer på Familievernkontoret eller hos eksterne meklere. Familievernkontorene og Barne- ungdoms og familieetatsens regionskontor har oversikt over godkjente meklere.

Hvorfor?

Norsk lov sier at alle foreldre som har barn under 16 år må møte til mekling ved samlivsbrudd (jf. Ekteskapslovens §§ 20 og 22 og Barnelovens § 51). Foreldre som er gift må ha meklingsattest for å kunne søke om separasjon, og samboende foreldre må ha meklingsattest for å få utbetalt ekstra trygdeytelser etter samlivsbruddet. Meklingen legger både vekt på at barn har rett til samvær med begge sine foreldre (Barnelovens § 42) og på at den av foreldrene barnet ikke bor sammen med har rett til samvær dersom ikke annet er avtalt eller fastsatt (Barnelovens § 43). Foreldrene har et gjensidig ansvar for at samværsretten blir oppfylt.

Når det kreves skilsmisse på grunn av overgrep (Ekteskapsloven § 23), plikter man ikke å møte til mekling (ref. Rundskriv Q 2-2007). Direkte skilsmisse på grunn av overgrep kan bare gis av domstolene, og det kreves da at det tas ut stevning på vanlig måte og at det skjer en bevisførsel for domstolene. Dette vil av mange kvinner oppleves som belastende.

De fleste vil av den grunn antagelig velge å søke separasjon på vanlig måte til Fylkesmannen. Da må det også mekles. Det er også slik at det for barna vil kunne være positivt dersom foreldrene relativt raskt får avklart spørsmålene om foreldreansvar, fast bosted og samvær. Blant annet vil dette innebære økt forutsigbarhet og en mer oversiktlig hverdag for barna. Dette forutsetter selvfølgelig at avtalen som inngås følger prinsippet om barnets beste.

Hvordan?

Mekling innebærer at foreldre kommer sammen til Familievernkontoret eller hos ekstern mekler. Målet med meklingen er å hjelpe foreldrene til å komme fram til en skriftlig avtale om foreldreansvar, fast bosted og samvær, jf. Barnelovens § 52. Meklingen er med andre ord et rom der foreldre kan bli enige om hvordan de skal samarbeide om barn etter samlivsbrudd. Mekler skal være en nøytral person som ved hjelp av informasjon, kunnskap og veiledning skal bidra til at foreldrene kommer fram til en avtale som er til barnets beste. Det stilles krav til at mekler har kunnskap om lover og forskrifter, barne- og familiepsykologi, relevant forskning, meklingsmetodikk, osv. Mekler har ikke ansvaret for innholdet i avtalen mellom foreldrene, og har ikke myndighet til å instruere foreldrene i hvilke valg de bør ta for sine barn (Forskrift om mekling etter ekteskaps- og barneloven, FOR-2006-12-18-1479; Rundskriv til Fylkesmennene og meklere, Q 2-2007).

Når far har brukt vold mot mor og/eller barn slik at mor har måttet flykte til et krisesenter, er det nødvendig at mekler gjør visse unntak fra de vanlige meklingsrutinene (Steinsvåg & Eriksen, 2005). Meklingen må ta hensyn til sikkerhet og risiko for ny vold, kunnskap om voldens konsekvenser for hele familien (både utøver, utsatt og barna som vitner), og faren for bagatellisering, fragmentering og eksternalisering av volden (se vold i nære relasjoner). Lov, forskrift og rundskriv om mekling gir meklere rammer som gjør slike hensyn mulig:

- Forskriftens § 7 gir rom for at mekler kan gi en eller begge parter rett til å møte sammen med en fullmektig (for eksempel advokat eller venn/venninne), eller at mekler kan innvilge separat mekling. Mishandling og trusler nevnes eksplisitt som forhold som tilsier at slike ønsker bør innvilges, selv om det understrekes i rundskriv til meklere at separat mekling kun bør tillates der sterke grunner taler for det. Vi vil hevde at sterke grunner foreligger når mor er blitt utsatt for vold og har måttet flykte til krisesenter:
 - o Felles meklingssamtale kan innebære økt risiko for ny vold mot mor og/eller barn, ikke nødvendigvis i meklingsrommet men i etter meklingsmøtene (Steinsvåg & Eriksen, 2005, Eriksson, 2001).
 - o Møtet med en nøytral mekler som i mors nærvær viser forståelse for far og hans posisjon kan oppleves som et nytt overgrep, og på denne måten svekke hennes reelle mulighet til medvirkning i spørsmålene om samvær.
 - o På grunn av voldens effekt på samspillet mellom voldsutøver og voldsutsatt, kan det være vanskelig for mor å uttrykke eventuell uenighet med far. En eventuell avtale blir i så tilfelle lite relevant, og er da ikke basert på begge foreldres forståelse av barnets beste.

- Separat mekling kan gi en metodisk fordel ved at foreldrene i mindre grad slipper å forholde seg til følelser som redsel, skam, ære og avmakt i møtet med den andre parten, slik at mekler lettere kan engasjere begge foreldre i en reell dialog om barnets beste.

Vi anbefaler derfor at meklere tar denne kunnskapen i betraktning når de skal fatte avgjørelser om separat mekling der det er påstander om vold og overgrep.

- Barnelovens § 48 sier at avgjørelser om foreldreansvar, fast bosted og samvær først og fremst skal rette seg etter det som er best for barnet. I andre avsnitt presiseres det eksplisitt at barnet ikke må bli utsatt for vold eller på andre måter bli behandlet slik at dets fysiske og psykiske helse skades eller kommer i fare. For mekleren er det derfor nødvendig å vurdere barnets beste i barnefordelingssaker der vold er tema. Her vil vi minne om noen sentrale punkter i kunnskapen om vold (for mer detaljert beskrivelse, se "Vold i nære relasjoner"):
- Barns psykiske og fysiske helse skades ved at de er vitne til vold (Isdal, 2002).
- Det er økt risiko for vold mot barn etter samlivsbrudd i familier der far har brukt vold mot mor (Geffner et al., 2000 i Steinsvåg, 2007).
- Samlivsbrudd innebærer økt risiko for vold mot mor mens barna er til stede, fordi volden ofte skjer i forbindelse med overlevering og henting av barna ved samvær (Peled, 2000).
- Både fars og mors omsorgsevne påvirkes av volden (Torsteinson, van der Weele & Steinsvåg, 2007).
- Fedre som har tatt ansvar for den volden de har utøvd og ser effektene volden har hatt på ekspartner og barn, vil i større grad kunne være gode omsorgspersoner for barna sine enn voldsutøvere som ikke har gjort denne erkjennelsen (Steinsvåg, 2007).

Vurderingen om barnets beste kan ikke gjøres på et generelt grunnlag, men må gjøres individuelt i hver enkelt sak. Vi vil likevel hevde at denne vurderingen må gjøres kritisk, og at man som mekler må være bevisst på forhold som bagatellisering, fragmentering og eksternalisering.

- Meklere har opplysningsplikt til barneverntjenesten når det er grunn til å tro at et barn blir mishandlet i hjemmet eller det foreligger andre former for omsorgssvikt (jf. Lov om barneverntjenester § 6-4). Barnas sikkerhet styrkes dersom hjelpeapparatet rundt familien samarbeider (Steinsvåg & Eriksen, 2005). Derfor bør mekler ha en høy bevissthet i forhold til bekymringsmeldinger til barnevernet. Mekler bør informere foreldrene om han eller hun tenker å sende en bekymring.
- I rundskriv til meklere (Q 2-2007) § 1 presiseres det at mekler bør søke å kartlegge foreldrenes ståsted slik at innholdet i meklingstimen best mulig tilpasses foreldrenes behov. Vi vil hevde at en viktig del av en slik kartlegging er bevissthet rundt og spørsmål om vold. I mekling for foreldre der det er påstand om vold, anbefaler vi derfor at mekler forsøker å gjøre en rask kartlegging av voldens alvorlighetsgrad, begge parter reaksjoner på og holdning til volden, og hvilke konsekvenser volden til nå har hatt for barna. Dette vil også være en hjelp i forhold til vurderingen av hva som er barnets beste. Kartleggingen må holdes innenfor rammene av meklingen, og kan således ikke være uttømmende. Det er også viktig at begge foreldres forståelse av volden kartlegges.

Dilemma

Mor tror barnet tar skade av samvær med far, hun er blant annet redd for at barnet utsettes for vold, eller er vitne til at far slår ny kjæreste. Samtidig er hun redd for å holde barnet tilbake fra samvær unødig. Hvordan skal hun forholde seg til dette?

Det følger av Barnelovens § 48 at barn ikke under samvær må utsettes for vold eller på annet vis behandlet slik at den fysiske eller psykiske helsen blir skadelidende. Dersom mor er redd for at barnet tar skade av samvær, har hun plikt til å holde barnet tilbake fra samvær, jf. Barnelovens § 30. Samtidig har begge foreldre plikt til å sørge for at barnet får oppfylt sin rett om å ha samvær med begge foreldre, jf. Barnelovens § 42. Her blir det altså to motstridende hensyn. Mor bør i så tilfelle ta kontakt med advokat og få hjelp til å vurdere hvorvidt barnet bør holdes tilbake fra samvær. Dersom hun tar en slik avgjørelse, bør far få skriftlig informasjon om avgjørelsen og bakgrunnen for denne. Mor kan også be om en midlertidig rettskjennelse for å hindre skadelig samvær. I så tilfelle bortfaller plikten til mekling. Det er viktig at den voldsutsatte forelderen i disse tilfellene kan begrunne sine avgjørelser konkret og tydelig.

Støtte til personalet på krisesenteret

I forhold til de barna og mødrene som har behov for mer oppfølging, vil veiledning, kompetanse og holdningsarbeid for ansatte og frivillige på krisesenteret være ekstra nødvendig. Dette kan imidlertid dekkes av de tiltakene som er beskrevet under ”Opplæring og vedlikehold av kompetanse hos personalet på krisesenteret” og ”Veiledning av personalet på krisesenteret”.

Ved svært alvorlig vold eller skremmende episoder på krisesenteret, bør de ansatte ha mulighet for debriefing med egnet fagpersonell.

Hvorfor?

Det å jobbe med kvinner og barn i krise kan være både en belastning og en glede for hjelperen. For å unngå utbrenthet og andre reaksjoner på at belastningen blir for stor, er det nødvendig å sørge for at det er samsvar mellom de kravene oppgaven stiller og de ressursene man har tilgjengelig for å møte disse kravene (Schaufeli & Bakker, 2004). Der jobben eller oppgaven kan medføre skremmende og selv traumatiske opplevelser, er det nødvendig at hjelperne gis et rom der de kan bearbeide og lære av erfaringer. En debriefing kan, dersom den er gjennomført på en faglig forsvarlig måte med kompetent personell, være et slikt rom.

Hvordan?

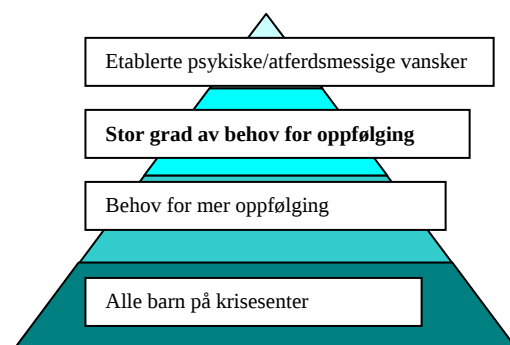
Debriefing kan organiseres slik at krisesenteret har en avtale med en psykolog, psykiater, eller lignende som kan bidra ved behov. En annen mulighet kan være faste debriefingsavtaler på krisesentrene, for eksempel en gang i halvåret eller lignende.

Krisesentrene kan ta kontakt med Regionalt ressurscenter om vold og traumatisk stress og selvmordsforebygging (RVTS) for hjelp til å lage avtaler om debriefing. De regionale kontorene er:

- Øst: dekker Østfold, Akershus, Oslo, Hedmark og Oppland.
- Sør: dekker Vest-Agder, Aust-Agder, Telemark, Vestfold og Buskerud.
- Vest: dekker Rogaland, Hordaland, Sogn og Fjordane.
- Midt-Norge: dekker Møre og Romsdal, Sør-Trøndelag, Nord-Trøndelag.
- Nord: dekker Nordland, Troms og Finnmark

Stor grad av behov for oppfølging

Der enten mor, barn eller begge har behov for tett oppfølging, vil tilbud i førstelinjetjenesten (slik som familievern og krisesentre) som regel ikke være tilstrekkelig. Dette fordi rammene for tettere oppfølging ikke er tilstede. Her er det da nødvendig å koble inn andre instanser, slik som fastlege, spesialisthelsetjenesten, skolehelsetjenesten, og lignende.

Hvordan vurdere når det er stor grad av behov for oppfølging?

Vurderingen av hvilke mødre og barn som faller innunder denne kategorien, vil være en skjønnsmessig vurdering. Fordi det er vakter og ansatte på krisesenteret som ser mor og barn mest, er de i den beste posisjonen for å oppdage at de har større behov for oppfølging. Krisesenteret vil kunne kartlegge mors hjelpebehov når det gjelder økonomi, bolig, advokatbistand, legehjelp og eventuelt behov for spesialisthelsetjenester. Krisesenteret vil gjennom veiledning kunne få hjelp til vurderingene rundt familiens behov.

Eksempler på at mor og barn har et slikt behov vil kunne være at tiltakene over ikke har noen effekt på symptomnivå (angst, depresjon, utagerende atferd og lignende), eller at mor og barn gir uttrykk for stort hjelpebehov. Vurderingen må ses i lys av de traumene mor og barn har vært eller er utsatt for, samt baseres på erfaring fra tidligere saker.

Meldeplikt til barnevernet

Krisesentrene og alle offentlige tjenester har plikt til å melde bekymring for barn til barneverntjenesten, jfr. lov om barneverntjenester § 6-4 og § 6-4 a. Denne plikten utløses der det er eller antas å være stor grad av behov for oppfølging. Bekymringsmelding til barnevernet bør helst sendes i samarbeid med mor. Du kan lese mer om opplysningsplikten til barnevernet i Barne- og Familiedepartementets veileder av juni 2005 (Q – 1088B): Formidling av opplysninger og samarbeid der barn utsettes for vold i familien. Denne finnes på <http://www.regjeringen.no/upload/kilde/bfd/bro/2005/0002/ddd/pdfv/250231-veileder2.pdf>.

Meldinger til barnevernet bør være basert på konkret informasjon, faktaopplysninger og konkrete observasjoner som er gjort på krisesenteret. Eventuelle vurderinger bør gjøres separat.

Se vedlegg 5 Prosedyrer for bekymringsmelding til barnevernet

Barneverntjenesten skal undersøke saken i henhold til lov om barneverntjenester § 4-3 og vurdere hvilke tiltak som skal iverksettes for å bedre barnas omsorgssituasjon. Barneverntjenesten har videre ansvar for å koordinere arbeidet rundt en familie, og kan også henvise barn/familier til barne- og ungdomspsykiatrien. Barnevernet er den også instansen som kan pålegge andre å bidra med opplysninger samt delta i samarbeid videre.

Taushetsplikt, opplysningsplikt og opplysningsrett

Etter forvaltningsloven § 13 har alle som arbeider for offentlige forvaltningsorganer, taushetsplikt i forhold til det de får kjennskap til gjennom sitt arbeid. Flere av de som møter barn på krisesenter og deres mødre vil også ha taushetsplikt gjennom helsepersonelloven kap 5. Taushetsplikten er en plikt til å hindre at visse opplysninger, blant annet opplysninger om noens personlige forhold, blir kjent for uvedkommende.

Det vil imidlertid være tilfeller der de som møter barn på krisesenter eller deres mødre har opplysningsplikt, plikt til å melde fra om bekymringsverdige forhold. Dette vil særlig dreie seg om to tilfeller:

- Opplysningsplikt til barnevernet der det er grunn til å tro at et barn blir mishandlet i hjemmet eller det foreligger andre former for alvorlig omsorgssvikt, jfr. barnevernloven § 6-4.
- Opplysningsplikt til politiet der opplysning er nødvendig for å avverge alvorlig skade på person eller eiendom, jfr. helsepersonelloven § 31.

Til slutt har hjelpere opplysningsrett i noen tilfeller. Dette innebærer at helperne har mulighet til å gi opplysninger som ellers vil være taushetsbelagt, og gjelder i følgende tilfeller (jf. forvaltningsloven §§ 13a og b, samt helsepersonelloven §§ 22, 23 og 25):

- Det foreligger samtykke fra den eller de som har krav på taushet.
- Opplysningene er anonymisert.
- Opplysningene skal brukes til det formål de er gitt eller innhentet for.
- Opplysningene er nødvendige for å fremme avgiverorganets oppgaver.
- For helsepersonell: taushetsbelagte opplysninger kan gis til samarbeidende personell når dette er nødvendig for å kunne gi forsvarlig helsehjelp.

Mer om taushetsplikt, opplysningsplikt og opplysningsrett finner du i Barne- og Familiedepartementets veileder fra juni 2005: Formidling av opplysninger og samarbeid der barn utsettes for vold i familien. Denne er tilgjengelig på

<http://www.regjeringen.no/upload/kilde/bfd/bro/2005/0002/ddd/pdfv/250231-veileder2.pdf>.

Aktuelle samarbeidsinstanser

Aktuelle samarbeidspartnere vil være:

- o Skole/barnehage, og eventuelt PPT
- o Helsesøster, fastlege, spesialist/psykolog dersom mor har dette
- o Barne- og ungdomspsykiatrien (poliklinisk avdeling, spedbarnsteam og/eller familieavdeling etter behov)
- o Familievernkontoret
- o Nav (herunder boligkontor og kommunal rustjeneste hvis behov)
- o Alternativ til Vold
- o Politi
- o Advokat
- o Incestsentre dersom barnet har vært utsatt for incest

- o Dersom barn er funksjonshemmet: habiliteringstjeneste/pleie- og omsorgstjenester (kommunalt), eventuelt habiliteringsteamet (innenfor helseforetak).
- o Dersom mor har rusproblemer: Avdeling for rus og psykiatri (helseforetaket).

Barnevernet innhenter opplysninger fra alle samarbeidspartnere, og avklarer bistand og deltakelse videre. Det dannes en ansvarsgruppe med representanter for de tjenestene som har ansvar for barn og/eller mor videre. Det vurderes i hvert enkelt tilfelle hvor hyppige møtepunkter ansvarsgruppen trenger for å kunne koordinere tilbudet til familien.

Barneverntjenesten skal, jfr. lov om barneverntjenester § 4-5, utarbeide en helhetlig tiltaksplan som beskriver hvilke mål som skal oppnås, hvilke tiltak som settes i verk for å oppnå målene, samt ansvarsfordeling mellom tjenestene. Denne planen skal evalueres og eventuelt endres underveis. Dette bør gjøres i ansvarsgruppemøter der alle involverte tjenester og mor deltar.

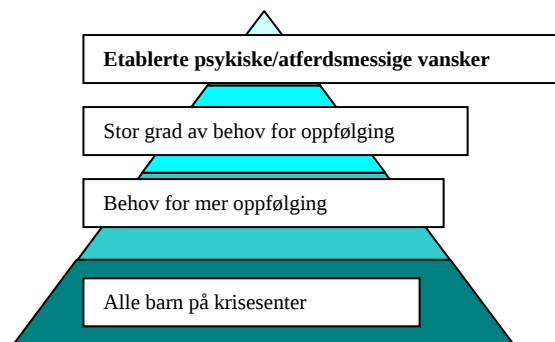
Der mor eller barn trenger oppfølging fra spesialisthelsetjenesten (for eksempel psykisk helsevern), skal fastlege kontaktes for henvisning og hjelp til inntaksprosessen.

Erfaringer fra praksis

”Når mødre fra krisesenteret kommer til meg på Familievernkontoret i Drammen, kartlegger jeg alltid hvilke instanser det er aktuelt å samarbeide med. Jeg forklarer kvinnen at det kan være til hjelp for henne og barna dersom de forskjellige hjelperne snakker sammen, og spør om hun synes det er greit. Så ber jeg mor om skriftlig samtykke til å samarbeide med de aktuelle hjelperne. Denne oppbevares sammen med journal.” Gøril Westborg, Familievernkontoret i Drammen.

Etablerte psykiske/atferdsmessige vansker

Der det er tydelige, etablerte psykiske og atferdsmessige vansker hos mor og/eller barn, skal familien så raskt som mulig henvises til spesialisthelsetjeneste via sin fastlege. I tillegg skal det sendes bekymringsmelding til barnevernet. Henvisning og videre arbeid vil i stor grad følge de prosedyrene som er beskrevet over.

I noen tilfeller vil de psykiske eller atferdsmessige vanskene være så store at krisesenteret ikke har mulighet til å ivareta mor og barn tilstrekkelig innenfor sine rammer. Eksempler på slike tilfeller er selvmordsfare, alvorlig vold, og lignende. Igjen vil krisesenteret gjennom veiledning kunne få hjelp til å vurdere hvorvidt en slik situasjon foreligger. Krisesenteret må i sin vurdering også ta hensyn til sikkerhet og trygghet for de andre kvinnene og barna som oppholder seg på senteret.

Der krisesenteret i samarbeid med veiledningsinstans, fastlege og barnevern finner at en slik situasjon foreligger, er det nødvendig at mor og barn får et annet og mer egnet tilbud. Mulige tiltak vil kunne være innlegging i psykisk helsevern, eller tilbud ved familieavdeling i barne- og ungdomspsykiatrien. Henvisning til psykisk helsevern, både for mor og barn, skjer via fastlege eller barneverntjenesten.

Dilemma

Det er så lange ventetider i psykiatrien – hva gjør vi i mellomtiden?

Der det er behov for øyeblikkelig hjelp, har man krav på dette, jfr. pasientrettighetsloven § 2-1. Innenfor psykisk helsevern, både for barn og voksne, vil det dessverre ofte være lange ventetider for behandling der denne paragrafen ikke gjelder. Dette kan være veldig frustrerende, både for den som selv har behov for hjelp og for dem som står rundt. Dette er imidlertid ingen grunn til å unngå å henvise videre til psykisk helsevern der vi ser at det er et behov for denne typen hjelp, men det er lurt å ta dette inn i betraktning i forhold til hvor lenge vi venter før vi setter i gang prosessen med henvisning.

Om prosjektet ”Barn på krisesenter”

Prosjektet ”Barn på krisesenter” er et pilotprosjekt som en del av tiltak 27 i Regjeringens handlingsplan mot vold i nære relasjoner. Prosjektets mandat var å sikre et godt tilbud til barn på krisesenter gjennom å styrke samarbeidet mellom krisesenter, barnevern og familievern. Prosjektet fant sted i Drammen fra januar til desember 2007. Deltakere i prosjektgruppen var styreleder, daglig leder og barnearbeider ved Betzy krisesenter, representant fra Senter for Oppvekst i Drammen (kommunalt barnevern), representant fra Bufetat Fagteam (statlig barnevern), representant fra Familievernkontoret i Drammen, representant fra Søndre Buskerud Politidistrikt, samt representant fra Alternativ til Vold i Drammen. I tillegg var prosjektet tilknyttet en referansegruppe bestående av Krisesentersekretariatet, Norsk Krisesenterforbund og Alternativ til Vold, samt barnearbeidere på to krisesentre (Betzy krisesenter og Krisesenteret i Fredrikstad).

Prosjektet ble styrt av en styringsgruppe bestående av representanter fra Barne-, ungdoms og familiedirektoratet (Bufdir), Barne-, ungdoms- og familieetaten Region Sør, og Familievernkontoret i Drammen. Med hensyn til den metodiske gjennomføringen av prosjektet, deltok prosjektet i Praxis Sør kunnskapende nettverk, med veiledning og oppfølging fra Høgskolen i Agder.

Målsettinger

- Ha kartlagt hvilke oppgaver som må dekkes for å sikre et godt faglig tilbud til barn som er vitne til eller utsatt for vold i familien.
- Ha utviklet og utprøvd samarbeidsmodeller mellom hjelpeinstansene, gjennomført et opplegg for å spre kunnskapen i regionen og til relevante aktører i hjelpeapparatet andre steder i landet.
- Ha utarbeidet en oversikt over oppgaver som må dekkes for å sikre et godt faglig tilbud til barn på krisesenter.
- Ha utarbeidet en skriftlig skissert modell som beskriver hvordan instansene i Drammen har løst de oppgavene som må dekkes, og eksempler på hvordan oppgavene er løst andre steder i landet.
- Ha laget en håndbok som beskriver oppgaver og mulige løsninger, som distribueres til aktuelle deler av tjenesteapparatet.
- En nasjonal konferanse om barn på krisesenter.

Kilder og aktuell litteratur

Vil du lese mer? Her finner du kildene som har dannet grunnlaget for denne håndboka.

Anstorp, T., Benum, K. & Jakobsen, M. (red) (2006). *Dissosiasjon og relasjonstraumer. Integrering av det splittede jeg*. Oslo: Universitetsforlaget.

Aschjem, Ø. & Sanna, W. T. (2005). *Bulleteng 3. Samtalegrupper for barn som lever eller har levd med vold i familien*. Publisert i forbindelse med prosjektet "Barn som lever med vold i familien.

<http://www.krisepsyk.no/Prosjekter/familievold/Bulleteng%20nummer%203%20gruppearbeid.pdf>

Askeland, I. R., Strand, A. & Sætre, I. (2002). Voldsutsatte kvinners erfaringer – et bidrag til arbeid med menn som utøver vold. I Råkil, M. (red.). *Menns vold mot kvinner. Behandlingerfaringer og kunnskapsstatus*. Oslo: Universitetsforlaget.

Austegard, A. S. & Bergseth, B. (2006). *Veilederen til deg som kjenner et barn som har vært utsatt for vold eller overgrep*. Stine Sofies Stiftelse.

Axelsen, E. D. (1997). *Symptomet som ressurs. Psykiske problemer og psykoterapi*. Fagernes: Pax.

Axelsen, E. D. (2007). *Voldens psykologi*. Foredrag på 1. Nordiske konferanse om vold og behandling. Oslo.

Bandura, A. (1977). *Social learning theory*. New York: General Learning Press.

Barne- og familiedepartementet (2002-2003). Kap 6: Utvikling av positive familiestrukturer – bekjempelse av vold i nære relasjoner. I *Stortingsmelding nr 29. Om familien – forpliktende samliv og foreldreskap*. Oslo: Barne- og familiedepartementet.

<http://www.regjeringen.no/Rpub/STM/20022003/029/PDFS/STM200220030029000DDDPD FS.pdf>

Barne- og familiedepartementet (2005). *Veileder Q-1088B: Formidling av opplysninger og samarbeid der barn utsettes for vold i familien*. Oslo: Barne- og familiedepartementet.

<http://www.regjeringen.no/upload/kilde/bfd/bro/2005/0002/ddd/pdfv/250231-veileder2.pdf>

Barne- og likestillingsdepartementet (2006). *Veileder Q-1121B: Veileder om barnevernets rolle ved mistanke om overgrep under samvær*. Oslo: Barne- og likestillingsdepartementet.

http://www.regjeringen.no/upload/kilde/bld/bro/2006/0010/ddd/pdfv/293678-q1121b_web.pdf

Bengtson, M., Steinsvåg, P. Ø. & Terland, H. (2004). *Ungdom bak volden. Forståelse og behandling av ungdom med volds- og aggresjonsproblemer*. Oslo: Universitetsforlaget.

Benum, K. (2006). Kap 2. Når tilknytningen blir traumatisert. I Anstorp, T., Benum, K. & Jakobsen, M. (red.) *Dissosiasjon og relasjonstraumer. Integrering av det splittede jeg*. s. 22-42. Oslo: Universitetsforlaget.

Berntsen, K. *Hjelperens rolle – i arbeidet med voldsutsatte kvinner og deres barn*. Oslo: Krisesentersekretariatet.

Bø Vatnar, S. K. (2002a). *Prosjektrapport: Privatisert vold i familien*. Barne- og familiedepartementet.

Bø Vatnar, S. K. (2002b). Kap 9. "I syns ikkje denna familien min e nåkka verneverdig, i." Når familievernnet møter voldsutøvende fedre. I Råkil, M. (red). *Menns vold mot kvinner. Behandlingserfaringer og kunnskapsstatus*. s. 168-186. Oslo: Universitetsforlaget.

Csikszentmihalyi, M.(1992). *Flow. The classic work on how to achieve happiness*. London: Rider.

Dahl, K. & Snersrud, K. (2007). *Barn som vitne til vold i familien. En behandlingsmanual*. Familievernkontoret i Sør-Trøndelag.

Dobson, C. (2007). *The effects of domestic violence on early brain development*. Foredrag på 1. Nordiske konferanse om vold og behandling. Oslo.

Eriksen, I. (2006). *Vold som angrep på omsorgen: Voldsutsatte kvinners omsorg for barn*. Publisert i forbindelse med prosjektet "Barn som lever med vold i familien".

<http://www.krisepsyk.no/Prosjekter/familievold/Bulleteng%20nummer%204%20mødre%20og%20omsorg.pdf>

Eriksson, M. (2001). Om vårnad, boende och umgänge. I Metell, B., Eriksson, M., Isdal, P., Lyckner, B. & Råkil, M. (red). *Barn som ser pappa slå*. Gothia.

Haaland, T., Clausen, S. E. & Schei, B. (2005). *Vold i parforhold – ulike perspektiver. Resultater fra den første landsdekkende undersøkelsen i Norge*. NIBR-rapport 2005:3.

Hall, E. (1976). *Beyond culture*. New York: Anchor.

Harne, L. (2003). Childcare, violence and fathering – Are violent fathers who look after their children, likely to be less abusive? I Klein, R. & Waller, B. (red.) *Gender, Conflict and Violence*. Vienna: Studien Verlag. Tilgjengelig på:

<http://www.adfvc.unsw.edu.au/Conference%20papers/TIWC/HarneLynne.pdf>

Hofstede, G. (2001). *Culture's consequences. Comparing Values, Behaviors, Institutions, and Organizations Across Nations*. Thousand Oaks CA: Sage.

Isdal, P. (2000). *Meningen med volden*. Oslo: Kommuneforlaget.

Isdal, P. (2002). Vold mot mor er vold mot barn. *Barn i Norge. Årsrapport om barn og unges psykiske helse*, s.48-59. Utgitt av Voksne for Barn.

Isdal, P. & Råkil, M. (2002). Kap 6. Volden er mannens ansvar – behandling av mannlige voldsutøvere som tiltak mot kvinnemishandling. I Råkil, M. (red). *Menns vold mot kvinner. Behandlingserfaringer og kunnskapsstatus*. s. 100-128. Oslo: Universitetsforlaget.

Jacobsen, D. I. (2004). Hvorfor er samarbeid så vanskelig? Tverretatlig samarbeid i et organisasjonsteoretisk perspektiv. I Repstad, P. (red). *Dugnadsånd og forsvarsverker – tverretatlig samarbeid i teori og praksis*. 2.utg. s. 75-114. Oslo: Universitetsforlaget.

Justis- og politidepartementet. *Regjeringens handlingsplan mot vold i nære relasjoner (2004-2007)*. http://www.regjeringen.no/upload/kilde/jd/pla/2004/0004/ddd/pdfv/283165-vold_i_nare_relasjoner.pdf

Kleven, L. & Lien, S. (2007). *Rapportering fra krisesentrene 2006*. Oslo: Statistisk Sentralbyrå.

Knudsen, H. (2004). Samarbeid på tvers av organisasjonsgrenser. I Repstad, P. (red). *Dugnadsånd og forsvarsverker – tverretatlig samarbeid i teori og praksis*. 2.utg. s. 19-74. Oslo: Universitetsforlaget.

Krisesentersekretariatet (2004). *Minimumsstandard for medlemssentrenes innhold og hjelpetilbud*. Oslo: Krisesentersekretariatet.

Krisesentersekretariatet (2006). *Veileder for taushetspliktinstruksen og oppbevaring av personopplysninger ved krisesenteret*. Oslo: Krisesentersekretariatet.

Kumar, L. (2001). *Djulaha! Om å forstå annerledeshet*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.

Langballe, Å. (2007). Forholdet mellom frie og spontane beretninger fra barn i dommeravhør, og påliteligheten i barnets utsagn. *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, 44, 868-877.

Lauvås, K. & Lauvås, P. (2004). *Tverrfaglig samarbeid – perspektiv og strategi*. 2. utg. Oslo: Universitetsforlaget.

Main, M. & Hesse, E. (1990). Parents' unresolved traumatic experiences are related to infant disorganized attachment status: Is frightened and/or frightening parental behavior the linking mechanism? I Greenberg, M., Cicchetti, D. & Cummings, E. M. (Red). *Attachment in the preschool years: Theory, research and intervention*. s. 161-184. Chicago: University of Chicago Press.

Mossige, S. & Stefansen, K. (red) (2007). *Vold og overgrep mot barn og unge. En selvrapporteringsstudie blant avgangselever i videregående skole*. NOVA rapport 20/2007.

Mullender, A., Hague, G., Imam, U., Kelly, L., Malos, E. & Regan, L. (2002). *Children's perspectives on domestic violence*. London: Sage.

Møller, M. (2000). *I fars vold*. Oslo: Kommuneforlaget.

NOU 2003: 31. *Retten til et liv uten vold. Menns vold mot kvinner i nære relasjoner*. Oslo: Statens forvaltningstjeneste.

Nøttestad, J. A. & Haugan, G. S. (2002). Kap 8. Risikovurdering og sikkerhetsplanlegging. I Råkil, M. (red.) *Menns vold mot kvinner. Behandlingserfaringer og kunnskapsstatus*. s. 146-167. Oslo: Universitetsforlaget.

O'Brien, M., John, R. S., Margolin, G. & Erel, O. (1994). Reliability and diagnostic efficacy of parents reports regarding children's exposure to martial aggression. *Violence and Victims*, 9, s. 45-92.

Pape, H. (2003). Vold og krenkelser i unge menneskers parforhold. *Tidsskrift for Norsk Lægeforening*, 123, 2016-20.

Peled, E. (2000). Parenting by men who abuse women: Issues and dilemmas. *British Journal of Social Work*, 30, 25-36.

Perry, B. D. (2001). The neurodevelopmental impact of violence in childhood. I Schetky, D. & Benedek, E. (Red.). *Textbook of child and adolescent forensic psychiatry*. s. 221-238. Washington: American Psychiatric Press. Tilgjengelig på:
http://www.childtrauma.org/CTAMATERIALS/Vio_child.asp

Raal, Kirsten (2001). *Børn fra etniske minoriteter på krisecenter*. Esbjerg: Formidlingscentret for sosialt arbejde.

Raundalen, M. & Isdal, P. (2004). *Bulleteng 1. Prosjektet "Barn som lever med vold i familien"*. Publisert i forbindelse med prosjektet "Barn som lever med vold i familien".
<http://www.krisepsyk.no/Prosjekter/familievold/Bulleteng%20nummer%201.pdf>

Råkil, M. (red.) (2002). *Menns vold mot kvinner. Behandlingserfaringer og kunnskapsstatus*. Oslo: Universitetsforlaget.

Schaufeli, W. B. & Bakker, A. B. (2004). Job demands, job resources, and their relationship with burnout and engagement: a multi-sample study. *Journal of Organizational Behavior*, 25, 295-315.

Simonsen, H. N. & Steinsvåg, P. Ø. (2007a). *Små vitner til vold. Informasjonshefte om barn som lever med vold i familien*. Utgitt av prosjektet "Barn som lever med vold i familien".

<http://www.krisepsyk.no/Prosjekter/familievold/ATV.pdf>

Simonsen, H. N. & Steinsvåg, P. Ø. (2007b). *Barn som er vitner til vold i familien*. Foredrag på kurs i regi av Alternativ til Vold, mai 2007.

Skjørten, K. (2004). Forståelser av overgrep i barnefordelingssaker. *Tidsskrift for familierett, arverett og barnevernrettslige spørsmål*, 2, s. 150-171.

Steinkopf, H., Leite, R. L., Spikkeland, G. G., Karlesen, L. & Lunde, P. M. (2006). Kontroll, terapi eller begge deler. Samarbeid om familievold mellom politi, barnevern og familiekontor. *Fokus på familien*, 34, 242-256.

Steinsvåg, P. Ø. (2007). *Bulleteng 5. Voldsutøvende fedre og omsorg*. Publisert i forbindelse med prosjektet "Barn som lever med vold i familien".

<http://www.krisepsyk.no/Prosjekter/familievold/Bulleteng%20nummer%205%20Fedre%20-%20SISTE%2009.05.07..pdf>.

Steinsvåg, P. Ø. & Eriksen, I. (2005). *Bulleteng 2. Sikkerhet*. Publisert i forbindelse med prosjektet "Barn som lever med vold i familien".

<http://www.krisepsyk.no/Prosjekter/familievold/Bulleteng%20nummer%202%20sikkerhet.pdf>

Storberget, K., Bråten, B., Rømming, E., Skjørten, K. & Aas-Hansen, A. (red) (2007). *Bjørnen sover. Om vold i familien*. Oslo: Aschehoug.

Søndre Buskerud Politidistrikt. *Veileder – vold i nære relasjoner. Samarbeidsforum – hvem gjør hva?*

Torsteinson, S., van der Weele, J. & Steinsvåg, P. Ø. (2007). *Håndtering av barnefordelingssaker der det er påstander om vold. Et informasjonshefte for dommere, jurister og sakkyndige*.

Walker, L. (1979). *The battered woman*. NY: Harper & Row.

van der Weele, J. (2006). Kap 9. Styrk den indre veggen. Arbeid med stabilisering og kontroll av gjenopplevelser. I Anstorp, T., Benum, K. & Jakobsen, M. (red). *Dissosiasjon og relasjonstraumer. Integrering av det splittede jeg*. s. 138-154. Oslo: Universitetsforlaget.

Waaktaar, T. & Christie, H. J. (2000). *Styrk sterke sider. Håndbok i resilience grupper for barn med psykososiale belastninger*. Oslo: Kommuneforlaget.

SØKNAD OM SKOLESKYSS FOR BARN PÅ KRISESENTER
Rutiner gjeldende f.o.m. 1.10.2007

- 1) Gjennom samtaler med mor og barn kartlegger krisesenteret deres situasjon. Viktige områder i denne kartleggingen er:
 - Barnets daglige tilbud (skole/barnehage)
 - Mors mulighet til å følge barnet / barnets mulighet til selv å reise til og fra skolen.
 - Sikkerhet, fare for represalier fra voldsutøver, osv.
 - Barnets reaksjoner og håndtering av situasjonen (mental helse, symptomer, og lignende)
 - Mors tanker om barnets behov for hjelp
 - Antatt tid mor ventes å oppholde seg på krisesenteret sammen med barnet.
- 2) Mor vurderer i samarbeid med krisesenteret hvilket dagtilbud som vil være mest hensiktsmessig for barnet. Mor (evt. representant ved krisesenteret) skal ringe barnas skole og informere om situasjonen og videre plan for barnets skolegang.
- 3) Der det vurderes som nødvendig og mest hensiktsmessig for barnet, sender mor en søknad om skoleskyss for barnet fra krisesenter til barnets skole. Forslag til retningslinjer og eksempel på søknad følger under. Denne er tenkt som en veileder til mor.
- 4) Søknaden om skoleskyss sendes direkte til rektor på barnets skole. Rektor er av kommunen gitt fullmakt til å innvilge søknad om skoleskyss i inntil 4 uker. Saksbehandlingstid på denne søknaden skal ikke overskride 4 virkedager fra søknaden er mottatt. Mor (evt. ved representant på krisesenteret) skal så raskt som mulig få muntlig tilbakemelding på sin søknad, for å sikre forutsigbarhet for barna.
- 5) Etter at søknaden er behandlet ved skolen, sender rektor kopi av søknaden og sin vurdering til skolefaglig ansvarlig/ansvarlig for skoleskyss i kommunen for godkjenning. Der mor søker om skoleskyss i mer enn fire uker, skal skolefaglig ansvarlig i tillegg behandle dette spørsmålet i tråd med Forvaltningsloven og aktuelle forskrifter. Svar på søknad sendes til mor via krisesenteret – IKKE til folkeregistrert adresse. Dette på grunn av sikkerhet i forhold til voldsutøver.
- 6) Behandlingen av søknad om skoleskyss for barn på krisesenter skal ta hensyn til følgende:
 - Har barnet rett til skoleskyss etter Opplæringslovens §7-1? (Vurderinger i denne forbindelse vil være om det er sannsynliggjort at barnet faktisk oppholder seg på krisesenter, og at det vil være til barnets beste å returnere til sin skole).
 - Kan barnet reise til skolen ved hjelp av offentlige transportmidler, eller er det behov for skoleskyss ved drosje? (Viktige hensyn i denne forbindelse vil være barnets og mors psykiske helse og reaksjoner på krisesituasjonen, sikkerhetsvurdering i forhold til voldsutøver, mors arbeidssituasjon og lignende).
- 7) Innvilget søknad om skoleskyss gjelder så lenge mor og barn oppholder seg på krisesenteret. Dersom det er behov for utvidet periode med skoleskyss, kan mor sende søknad om utvidelse direkte til ansvarlig i kommunen. Denne vil da vurdere hvorvidt barnet fortsatt oppfyller kriteriene for den typen skoleskyss som er innvilget. Søknaden må være sendt to uker før innvilget periode utløper.

- 8) Klage på vedtak om skoleskyss etter denne rutinen sendes kommunene sentral for behandling i klagenemd.

Til mor:

Retningslinjer for søknad om skoleskyss for barn på krisesenter

Barn som kommer på krisesenter er i en kritisk situasjon og trenger hjelp til å håndtere denne. Dersom barnet ikke får den nødvendige hjelpen til dette, kan det skade eller hemme barnets utvikling videre. I den første fasen av en krise er trygghet og forutsigbarhet veldig viktig for barnet. Først når barnet føler seg trygt og opplever å ha litt kontroll over sin egen situasjon, vil det klare å bearbeide de følelsene og opplevelsene det har vært gjennom. For barn er faste rutiner og kjente omgivelser trygghetsskapende. Det er derfor viktig at barnet så raskt som mulig etter flukten til krisesenter begynner på skolen igjen.

Du kan få hjelp av krisesenteret eller barnevernet til å vurdere hvilket skoletilbud barnet ditt bør få nå i denne krisefasen.

Barn som bor mer enn 4 km fra skolen har rett til skoleskyss, selv når dette bare er midlertidig, slik det er for et barn som bor på krisesenter. Forelder må selv søke om skoleskyss. Søknaden sendes til rektor på barnets skole. Du bør så raskt som mulig også ringe rektor og informere om situasjonen og videre plan for barnets skolegang.

Følgende spørsmål er viktige å besvare i en slik søknad:

- Hva heter barnet, hvor gammel, klasse?
- Hvilken adresse skal barnet hentes fra og bringes til?
- Hva er grunnen til at barnet nå trenger skoleskyss?
- Hvor lenge regner du med å være på krisesenteret, sånn det ser ut i dag?
- Hvordan reagerer barna på situasjonen de er i (volden, det å være på krisesenter, osv)?
- Kan barnet ta offentlig kommunikasjon til skolen, eller er det behov for drosje eller lignende?
- Er det noe annet barnet trenger i forbindelse med skolevei eller skolestart?

Det er viktig å merke søknaden ”Haster!” (for det gjør det stort sett når et barn er kommet på krisesenter) og ”Unntatt offentlighet!”. Det siste er for å sikre at ikke alle i kommunen har tilgang til opplysninger om din søknad om skoleskyss for barnet.

Vedlagt søknaden bør det ligge en bekreftelse fra krisesenteret om at du faktisk oppholder deg der.

Under finner du et eksempel på en søknad.

Lykke til!

Kari Nordmann
Betzy Krisesenter
Postboks 175 Bragernes
3001 Drammen

Eksempel på søknad

Blomsterenga skole
v/ rektor Hans Hansen
Blomsterbakken 3
3050 Mjøndalen

31.august 2007

HASTER!

UNNTATT OFFENTLIGHET (etter Offentlighetslovens § 5a og Forvaltningslovens § 13)

Søknad om skoleskyss for Gina Nordmann, f. 12.07.2000 og Trond Nordmann, f. 13.10.1998.

Hjemadresse: Betzy Krisesenter, Hamborg terasse , Drammen
Skoleadresse: Blomsterbakken 3, 3050 Mjøndalen

Jeg søker herved om skoleskyss for mine barn Gina (klasse 2b) og Trond (klasse 4a), med hjemmel i Opplæringslovens § 7-1. Jeg ønsker fortrinnsvis at de hentes og leveres med drosje.

Gina og Trond bor for tiden sammen med meg på Betzy krisesenter i Drammen, da vi har vært nødt til å flykte hjemmefra fordi jeg ble utsatt for fysisk og psykisk mishandling av min mann (barnas far). Barna har vært vitne til volden. Vi kommer til å bo på krisesenteret fram til jeg har funnet en ny leilighet, antagelig rundt 3 måneder. Se vedlagt bekreftelse fra krisesenteret.

Jeg har i samtaler med ansatte på krisesenteret blitt informert om at det er viktig for barnas mulighet til å håndtere denne krisen at de raskt returnerer til skole, venner og vanlige rutiner. Barna har en del stressreaksjoner i forbindelse med at de har vært vitne til volden hjemme og i forbindelse med flyttingen til krisesenteret. Gina gråter en del og er veldig stille. Hun har mareritt om natta. Trond ser ut til å ta situasjonen greit, men er veldig sint på faren. Han har også mareritt og har vansker for å konsentrere seg. Begge barna er usikre i nye situasjoner.

Jeg har i samarbeid med krisesenteret gjort en sikkerhetsvurdering av situasjonen i forhold til risiko (se vedlagt), og kommet til at dette ikke er noe hinder for at barna kan returnere til skolen. Det er imidlertid viktig at barna ikke ferdes i offentlighet uten tilsyn, og at de hentes og bringes kun mellom Betzy krisesenter og skolen. Da jeg er i full jobb et stykke unna skolen, har jeg store vansker med å følge dem på skolen. Det er viktig for meg å opprettholde denne jobben for å kunne forsørge barna i denne kriseperioden. Jeg håper derfor at vi får innvilget skoleskyss per drosje.

Jeg håper søknaden kan behandles raskt, av hensyn til barnas beste.

Med vennlig hilsen,
Kari Nordmann

Vedlegg:

1. Bekreftelse fra Betzy krisesenter

Retningslinjer for søknad om skoleskyss for barn på krisesenter

Barn som kommer på krisesenter er i en kritisk situasjon og trenger hjelp til å håndtere denne. Dersom barnet ikke får den nødvendige hjelpen til dette, kan det skade eller hemme barnets utvikling videre. I den første fasen av en krise er trygghet og forutsigbarhet veldig viktig for barnet. Først når barnet føler seg trygt og opplever å ha litt kontroll over sin egen situasjon, vil det klare å bearbeide de følelsene og opplevelsene det har vært gjennom. For barn er faste rutiner og kjente omgivelser trygghetsskapende. Det er derfor viktig at barnet så raskt som mulig etter flukten til krisesenter begynner på skolen igjen.

Du kan få hjelp av krisesenteret eller barnevernet til å vurdere hvilket skoletilbud barnet ditt bør få nå i denne krisefasen.

Barn som bor mer enn 4 km fra skolen har rett til skoleskyss, selv når dette bare er midlertidig, slik det er for et barn som bor på krisesenter. Forelder må selv søke om skoleskyss. Søknaden sendes til rektor på barnets skole. Du bør så raskt som mulig også ringe rektor og informere om situasjonen og videre plan for barnets skolegang.

Følgende spørsmål er viktige å besvare i en slik søknad:

- Hva heter barnet, hvor gammel, klasse?
- Hvilken adresse skal barnet hentes fra og bringes til?
- Hva er grunnen til at barnet nå trenger skoleskyss?
- Hvor lenge regner du med å være på krisesenteret, sånn det ser ut i dag?
- Hvordan reagerer barna på situasjonen de er i (volden, det å være på krisesenter, osv)?
- Kan barnet ta offentlig kommunikasjon til skolen, eller er det behov for drosje eller lignende?
- Er det noe annet barnet trenger i forbindelse med skolevei eller skolestart?

Det er viktig å merke søknaden ”Haster!” (for det gjør det stort sett når et barn er kommet på krisesenter) og ”Unntatt offentlighet!”. Det siste er for å sikre at ikke alle i kommunen har tilgang til opplysninger om din søknad om skoleskyss for barnet.

Vedlagt søknaden bør det ligge en bekreftelse fra krisesenteret om at du faktisk oppholder deg der.

Under finner du et eksempel på en søknad.

Lykke til!

Kari Nordmann
Betzy Krisesenter
Postboks 175 Bragernes
3001 Drammen

Eksempel på søknad

Blomsterenga skole
v/ rektor Hans Hansen
Blomsterbakken 3
3050 Mjøndalen

31.august 2007

HASTER!

UNNTATT OFFENTLIGHET (etter Offentlighetslovens § 5a og Forvaltningslovens § 13)

Søknad om skoleskyss for Gina Nordmann, f. 12.07.2000 og Trond Nordmann, f. 13.10.1998.

*Hjemadresse: Betzy Krisesenter, Hamborg terasse , Drammen
Skoleadresse: Blomsterbakken 3, 3050 Mjøndalen*

Jeg søker herved om skoleskyss for mine barn Gina (klasse 2b) og Trond (klasse 4a), med hjemmel i Opplæringslovens § 7-1. Jeg ønsker fortrinnsvis at de hentes og leveres med drosje.

Gina og Trond bor for tiden sammen med meg på Betzy krisesenter i Drammen, da vi har vært nødt til å flykte hjemmefra fordi jeg ble utsatt for fysisk og psykisk mishandling av min mann (barnas far). Barna har vært vitne til volden. Vi kommer til å bo på krisesenteret fram til jeg har funnet en ny leilighet, antagelig rundt 3 måneder. Se vedlagt bekreftelse fra krisesenteret.

Jeg har i samtaler med ansatte på krisesenteret blitt informert om at det er viktig for barnas mulighet til å håndtere denne krisen at de raskt returnerer til skole, venner og vanlige rutiner. Barna har en del stressreaksjoner i forbindelse med at de har vært vitne til volden hjemme og i forbindelse med flyttingen til krisesenteret. Gina gråter en del og er veldig stille. Hun har mareritt om natta. Trond ser ut til å ta situasjonen greit, men er veldig sint på faren. Han har også mareritt og har vansker for å konsentrere seg. Begge barna er usikre i nye situasjoner.

Jeg har i samarbeid med krisesenteret gjort en sikkerhetsvurdering av situasjonen i forhold til risiko og kommet til at dette ikke er noe hinder for at barna kan returnere til skolen. Det er imidlertid viktig at barna ikke ferdes i offentlighet uten tilsyn, og at de hentes og bringes kun mellom Betzy krisesenter og skolen. Da jeg er i full jobb et stykke unna skolen, har jeg store vansker med å følge dem på skolen. Det er viktig for meg å opprettholde denne jobben for å kunne forsørge barna i denne kriseperioden. Jeg håper derfor at vi får innvilget skoleskyss per drosje.

Jeg håper søknaden kan behandles raskt, av hensyn til barnas beste.

Med vennlig hilsen,
Kari Nordmann

Vedlegg:

1. Bekreftelse fra Betzy krisesenter

Informasjonsbrev til kontaktlærer/sosiallærer vedrørende elever som oppholder seg på krisesenter

Du har fått dette brevet fordi en av elevene dine bor på krisesenter i en periode. Til tross for at eleven og mor kan være på krisesenter av ulike årsaker, er en av de vanligste årsakene at det har vært vold eller er fare for vold i hjemmet. Den følgende teksten vil ha dette som utgangspunkt, og gir informasjon om hvordan du kan forholde deg til din elev. Mor og barn bor altså på krisesenteret i en periode for å gjenfinne egen trygghet. Dette behovet er det viktig at skolen også følger opp.

Informasjonsbrevet er utgitt med bakgrunn i prosjektet "Barn på krisesenter", igangsatt av Bufetat (Barne- ungdoms- og familieetaten) sammen med krisesenter, barnevernstjenesten, familievernnet, politiet og Alternativ til vold (ATV). I dette brevet vil du finne informasjon om:

1. Barns reaksjoner og opplevelser av vold i hjemmet
2. Råd til hvordan det kan være hensiktsmessig å gå frem for å hjelpe disse barna med skolesituasjonen
3. Forslag til rutiner i forhold til samtaler med mor og barn og hvis utøver av vold møter på skolen
4. Oversikt over ulike hjelpeinstanser
5. Rutiner for skoleskyss

1. Barns reaksjoner og opplevelser av vold i hjemmet

Barn får med seg mer enn vi tror

Barn er veldig følsomme og får som regel med seg mer enn vi som voksne tror. Voksne tenker ofte at barnet ikke har fått med seg noe siden barnet ikke selv var direkte utsatt for vold. Det viser seg imidlertid at barn kan gi en hel del informasjon om volden som skjer i hjemmet. Barnet kan også gi uttrykk for at det vet mye om hvordan stemningen er i huset mellom voldshendelsene og hvordan familiemedlemmer som er utsatt for vold passer seg og "er på vakt" hele tiden.

Familiens hemmelighet

Et typisk tegn ved familier som rammes av vold, er at dette er skjult for andre. Både voldsutøver og voldsutsatt har ofte vært opptatt av å holde familievolden som en hemmelighet. Den ensomheten det innebærer for barnet å være utsatt for vold blir ytterligere forsterket ved at det holdes hemmelig. Dette bidrar til å gjøre det enda vanskeligere for barnet å motta hjelp. For et barn kan det å være lojale overfor sine foreldre oppleves som viktig, til tross for den urett de utsettes for. Det er derfor viktig at ingen presser barnet til å snakke om hendelsene, hvis barnet ikke ønsker dette. Barnet har ingen plikt til å uttale seg.

Uforutsigbarhet

Volden kan ofte inntreffe med stor uforutsigbarhet. For mange barn er dette blitt en slags hverdag der de aldri vet hva som kan komme til å skje. Disse barna er stadig på vakt og gjør sitt beste for å tilpasse seg slik at ny vold ikke inntreffer. Det betyr at en vanlig reaksjon hos barn er at de er stresset eller engstelig på skolen fordi kroppen fortsetter å være på vakt.

Skyldfølelse

Barn som har vært utsatt eller vitne til vold føler ofte at det er deres skyld at de selv, søsken eller mor utsettes for vold. Barnet kan da ofte ha som hensikt å forhindre at ny vold inntreffer og handle deretter. I tillegg er mange av disse barna vant til å ta på seg store omsorgsoppgaver for andre søsken eller mor. Dette kan føre til at barnets egne behov blir forstrekte, da fokuset i stedet er rettet mot at andres trygghet er ivaretatt.

Typiske symptomer:

Eksternaliserte symptomer (atferdsproblemer)

Barn som har vært vitne til eller utsatt for vold kan bli urolige, ukonsentrerte og aggressive. Dette kommer av at den kroniske opplevelsen av fare gjør at barnets fysiologiske alarmsystem hele tiden er aktivert. Studier viser at over tid kan hjernen også ta skade.

Internaliserte symptomer (følelsesmessige og tankemessige vansker)

Å leve med vold kan gjøre at barn kan bli svært engstelige og triste. Selvmordstanker, lærevansker og svekket konsentrasjon og oppmerksomhet er ikke uvanlig. Hvis barnet i tillegg sliter med bekymringer angående hvordan mor eller andre søsken har det, kan dette forsterke de forenevnte symptomene ytterligere.

Dissosiasjon

Gjenopplevelser ("flashbacks") kan også være et symptom hos barn som har vært vitne til eller utsatt for vold. Det vil si at minner fra vonde hendelser viser seg som mentale bilder. Bildene Disse kan komme helt uten forvarsel og kan utløses av noe som minner om det vonde som har skjedd. Disse såkalte utløserne kan både komme fra barnet selv (egne tanker og minner) eller utenfra (stimuli i skolemiljøet) som noe barnet ser, lukter eller hører, som minner om de vonde opplevelsene. Noen ganger hender det at barn som plages av slike gjenopplevelser dissosierer. Med dissosiasjon menes "følelsesmessig utkobling". En kan observere dette hos barnet med at vi ikke får kontakt med det, det er liksom i en "annen verden" og har ofte et tomt blikk uten fokus. Vi kan hjelpe barnet til å komme tilbake ved å sette oss ned med det og orientere barnet om hvor det er nå, be det trampe i gulve og vise til fysiske karakteristika i rommet. Et eksempel på det sistnevnte er å be barnet telle hvor mange stoler det er i rommet eller hvor mange vinduer det er på et hus. Dissosiasjon er en måte å mestre vanskelige opplevelser og forhindre at en blir overveldet av det vonde som har skjedd.

Fysiske symptomer

Mange barn som er vitne til eller utsatt for vold er ofte også fysisk syke. Stress og angst gjør dem mer sårbare for å få hodepine, mageproblemer, søvnproblemer og andre lidelser.

2. Råd til skolepersonalet

Tilbake til hverdagen

I utgangspunktet er det viktig for alle barn som er i krise og bor på krisesenter å komme tilbake til hverdagen med alle kjente rutiner og mennesker så fort som mulig. Det gir størst grad av trygghet og forutsigbarhet hos barnet. På krisesenteret oppfordres mor til å kontakte sosiallærer eller kontaktlærer på barnets skole for å informere barnets om livssituasjon og tilstand. Mor oppfordres til å informere lærer om hvilke tegn på krise barnet selv har slik at barnets symptomer ikke blir misforstått og sett på som at barnet for eksempel "ikke følger med" eller "saboterer".

Barn som utagerer på skolen

Som beskrevet ovenfor kan barn som har vært utsatt eller vitne til vold utvikle atferdsproblemer (eksternaliserte symptomer) i og utenfor hjemmet. I et forsøk på å forstå selve utageringen på skolen, har en delt utageringene inn i fire faser:

1. Frustrasjonsfasen

Frustrasjonsfasen er starten på et aggresjonsforløp og representerer et indre ubehag. Ofte er

tegnene uro i kroppen, eleven blir uoppmerksom eller hører ikke etter, vrir seg i stolen eller fikler med ting. Vi anbefaler at lærer setter seg inn i hva som er typiske tegn for den enkelte elev. Lærer bør ikke stresse, skremme, uroe eller presse den frustrerte eleven. Vi anbefaler lærer å søke fysisk nærhet til eleven, snakke rolig, avlede oppmerksomheten mot noe annet slik at elevens ubehag blir avsporet, bruke humor, ha blikkontakt eller bevisst ignorere eleven. Hvis eleven blir mer urolig med kontakt er det viktig at lærer lar eleven være i fred.

2. Forsvarsfasen

Eleven er nå enda mer urolig, redd eller utrygg. Dette viser seg som enda tydeligere ytre atferd som høy stemme, kjefting, sinnefølelse og opposisjon. Igjen fraråder vi lærere å insistere på å ha rett, være nedlatende, overse eller vise aggressiv atferd. Vi anbefaler lærere å opptre rolig, snakke rolig og bevege seg rolig. Det kan være fint å være personlig (bruke fornavn), søke øyekontakt og nærhet og fortelle eleven at du forstår følelsen og dermed personen, men ikke gi støtte til saken (f.eks. «jeg skjønner at du er sint, men det er ikke lov å slå»).

3. Aggresjonsfasen

I denne fasen utagerer barnet i form av angrep, eksplosjon eller vold. Lærer bør stoppe volden så raskt og effektivt som mulig, iverksette skolens planer for håndtering av voldsepisoder, beskytte andre elever/lærere/seg selv, ta eleven bort ifra situasjonen og ha en plan når man må be om assistanse.

4. Selvkontrollfasen

Etter utageringen vil eleven vanligvis komme til ro igjen. Tegn på dette er bedre kontakt, roligere pust og oppførsel. Denne fasen er en potensiell læringsfase. Det er viktig at lærere her ikke ignorerer det som har skjedd eller bruker anledningen til å skjelle ut eleven. Vi anbefaler lærer å gå rolig gjennom det som skjedde, minne eleven på regler og konsekvenser, foreslå at lærer sammen med eleven kan trene på andre måter å løse denne frustrasjonen på og slik invitere eleven til å samarbeide om løsninger i fremtidige situasjoner.

Generelle forebyggende råd til lærer uavhengig av om eleven viser eksternaliserte eller internaliserte vansker:

1. Kontakt

Søk systematisk kontakt med eleven ved å vise interesse, hilse, få øyekontakt, ta avskjed på slutten av skoledagen og liknende. Kontakten vil kunne gjøre at eleven føler seg viktigere, mer ivaretatt og sett. Vær personlig, vennlig og nær.

2. Informasjon

Være nøye med å informere eleven om alt som kan skje i løpet av dagen eller uken. Dette skaper forutsigbarhet og gjør barnet tryggere. For eksempel kan lærer fortelle om hva som vil komme til å skje i løpet av dagen og hvor lang tid det er igjen til pause og målet med aktivitetene som gjøres. Si alltid ifra hvis det skjer forandringer.

3. Struktur

Hold en tydelig struktur på skolearbeidet og være konsekvent på rutiner og konsekvenser. Følg reglene som skolen har satt opp og informer rolig om regler og konsekvenser hvis en bryter disse.

4. Tilrettelegging for mestring

I perioden barnet er i krise er det ekstra viktig å tilrettelegge læringsoppgaver slik at mestring i størst mulig grad kan oppleves av eleven. Dette kan f.eks. være å gi eleven færre eller andre

lekser i denne perioden. Still krav som eleven kan oppfylle og spill på elevens sterke sider.

5. Tilbakemeldinger

Gi positive tilbakemeldinger og kommenter det som er bra. Vis entusiasme og interesse, motiver og inspirer.

3. **Forslag til rutiner når det gjelder samtaler med mor og barn og hvis utøver av vold møter på skolen**

Samtale med mor

Som nevnt tidligere blir mor på krisesenteret oppfordret til å ha en samtale med kontaktlærer der hun forteller at barnet i en periode bor på krisesenter. Målet med denne samtalen er å trygge mor om at lærerne vil ivareta barnets behov i denne perioden, passe på at barnet er trygt og danne en åpen kontaktlinje med mor. Det sistnevnte er for at lærere lettere skal kunne ivareta barnets behov, samt være mer forberedt på eventuelle krisesituasjoner. Nedenfor følger noen punkter som kan være lurt å ha med i en slik samtale:

- Informer mor om barnets trygghet ved å vise til skolens rutiner for håndtering av situasjoner der utøver av vold/ far dukker opp på skolen
- Si at det er ønskelig at mor tar kontakt hvis det er spesielle forhold ved barnet som det bør vises spesielle hensyn til eller at hun er spesielt bekymret for at utøver møter på skolen
- Avtal med mor at skolen vil informere henne samme dag hvis utøver møter på skolen

Samtale med barnet

Vi anbefaler at den på skolen som kjenner barnet best har en samtale med barnet. Dette er som regel kontaktlærer. Målet med denne samtalen er at barnet skal føle seg trygg på skolen, få informasjon om hva som er "vanlig" når barn bor på krisesentre og å gi en opplevelse av å ikke være alene med "hemmeligheten". Nedenfor følger noen punkter som kan være lurt å ha med i en slik samtale.

- Plassering: La ikke andre barn være i nærheten når du snakker. Det er best å sitte ved et bord med vanlig bordhøyde. Steng aldri barnet inne i et hjørne men la gjerne barnet sitte nærmest døren. La barnet ha fritt blikk fremover. Sitt derfor aldri rett overfor, og la heller ikke andre sitte rett overfor barnet under samtalen. Når barn opplever mye uforutsigbarhet i livet sitt, er alt som er med på å gi dem en opplevelse av kontroll bra.
- Sett av tid til det du vil informere om. Vær rolig og tilpass informasjonen til barnets alder.
- For å skape forutsigbarhet og trygghet kan du kan informere om:
 - Hvem på skolen som vet at barnet bor på krisesenter
 - At noen barn som bor på krisesenter har det vanskelig og noen synets det ikke er noe problem
 - At barnet kan snakke med lærerne som vet det hvis de har lyst, men det er helt ok om det ikke sier noe også
 - På skolen og på krisesentre passer voksne på at barna er trygge sånn at de slipper å passe på dette selv
 - Eventuelt avtal "hemmelige tegn" med barnet slik at kontaktlærer kan vite når barnet opplever særlig behov for hjelp uten at barnet trenger å dele dette med hele klassen

Det er viktig å være klar over at denne samtalen ikke har som mål å avdekke vold eller andre former for overgrep. Denne samtalen er kun ment til å informere barnet om at du som lærer vet at barnet bor på krisesenter, og hvordan det kan oppleves, ikke årsaken til at det har kommet dit. Hvis barnet likevel forteller noe som medfører at lærer blir bekymret for barnets omsorgssituasjon er vedkommende pliktig til å informere skolens ledelse om dette, eventuelt melde til barnevernet.

Hvis utøver møter opp på skolen

Dersom utøver møter opp på barnets skole, anbefaler vi at vedkommende henvises til skolens rektor eller sosiallærer. Dette bør avklares på forhånd. Hvis vedkommende bidrar til uro på skolen, bør politiet kontaktes. Skolen har ikke selv lovfestet hjemmel til å forvise foreldre fra skolen.

Målet med samtalen rektor eller sosiallærer har med utøver er å gi far bekreftelse på at skolen forstår at vedkommende ønsker å møte sitt barn samtidig som barnets behov for trygghet blir tydeliggjort. Nedenfor følger punkter som kan være lurt å ha med i en slik samtale:

- Informasjon om hvor viktig det er for barnet å oppleve trygghet på skolen og hvordan barnet kan føle seg utrygg ved at vedkommende viser seg på skolen
- Forståelse av at far til barnet kanskje opplever dette som vanskelig
- Informasjon om hvor utøver kan søke hjelp (for eksempel barnevernet eller Alternativ til Vold)

4. Aktuelle hjelpeinstanser

Aktuelle hjelpeinstanser for skole er:

Politi

Alle politidistrikt har egen kontakt som jobber med vold i familien og som kjenner til hvordan politiet kan håndtere slike saker (familievoldskoordinator).

Barnevernstjenesten

Barnevernstjenestens viktigste oppgave er å beskytte barn, helst i samarbeid med familien. Dersom du som lærer er bekymret for en elev, har du *plikt* til å melde fra til den lokale barnevernstjeneste. Dette gjelder også ved mistanke (opplæringsloven, § 15-3).

BUP (Psykisk helsevern for barn og ungdom opp til og med fylte 18 år)

For å komme til BUP trenger man en henvisning fra lege eller skolehelsetjeneste. Lærer oppfordres til å drøfte dette med mor.

PPT (Pedagogisk-psykologisk tjeneste)

I PP-tjenesten arbeider spesialister som har kjennskap til ulike funksjonshemninger hos barn, fagvansker, atferdsvansker og lese- og skrivevansker.

Helsestasjon og skolehelsetjeneste

Ved flere skoler tilbys samtaler med helsesøster, og ved enkelte helsestasjoner kan foreldre komme til rådgivning og veiledning.

Alternativ til vold

ATV Drammen tilbyr behandling til personer bosatt i Drammen, Lier, Nedre- og Øvre Eiker med volds- og aggresjonsproblemer. Du trenger ikke henvisning og skolen kan ta kontakt.

5. Rutiner for skoleskyss

Etter Opplæringslovens §7-1 har elever som bor mer enn fire kilometer fra skolen rett til gratis skyss. Denne rettigheten utløses også der eleven midlertidig er nødt til å bo i en annen kommune, slik som ofte vil være tilfelle for barn på krisesenter. Gjennom prosjektet "Barn på krisesenter", har vi laget et forslag til rutiner for hvordan det kan sørges for skoleskyss i forbindelse med opphold på krisesenter. Forslaget tar utgangspunkt i at barn så raskt som mulig bør kunne returnere til sitt vanlige skoletilbud, at det er nødvendig med rask saksbehandlingstid og god informasjon for å kunne sikre forutsigbarhet for barn og mor, og at rutineene er enkle å forholde seg til for en mor i krise.

Rutiner for skoleskyss til elever på krisesenter

- 1) Gjennom samtaler med mor og barn kartlegger krisesenteret deres situasjon. Viktige områder i denne kartleggingen er:
 - Barnets daglige tilbud (skole/barnehage)
 - Mors mulighet til å følge barnet / barnets mulighet til selv å reise til og fra skolen.
 - Sikkerhet, fare for represalier fra voldsutøver, osv.
 - Barnets reaksjoner og håndtering av situasjonen (mental helse, symptomer, og lignende)
 - Mors tanker om barnets behov for hjelp
 - Antatt tid mor ventes å oppholde seg på krisesenteret sammen med barnet.

- 2) Mor vurderer i samarbeid med krisesenteret hvilket dagtilbud som vil være mest hensiktsmessig for barnet. Mor (evt. representant ved krisesenteret) skal ringe barnas skole og informere om situasjonen og videre plan for barnets skolegang.
- 3) Der det vurderes som nødvendig og mest hensiktsmessig for barnet, sender mor en søknad om skoleskyss for barnet fra krisesenter til barnets skole.
- 4) Søknaden om skoleskyss sendes direkte til rektor på barnets skole. Rektor er av kommunen gitt fullmakt til å innvilge søknad om skoleskyss i inntil 4 uker. Saksbehandlingstid på denne søknaden skal ikke overskride 4 virkedager fra søknaden er mottatt. Mor (evt. ved representant på krisesenteret) skal så raskt som mulig få muntlig tilbakemelding på sin søknad, for å sikre forutsigbarhet for barna.
- 5) Etter at søknaden er behandlet ved skolen, sender rektor kopi av søknaden og sin vurdering til skolefaglig ansvarlig/ansvarlig for skoleskyss i kommunen for godkjenning. Der mor søker om skoleskyss i mer enn fire uker, skal skolefaglig ansvarlig i tillegg behandle dette spørsmålet i tråd med Forvaltningsloven og aktuelle forskrifter. Svar på søknad sendes til mor via krisesenteret – IKKE til folkeregistrert adresse. Dette på grunn av sikkerhet i forhold til voldsutøver.
- 6) Behandlingen av søknad om skoleskyss for barn på krisesenter skal ta hensyn til følgende:
 - Har barnet rett til skoleskyss etter Opplæringslovens §7-1? (Vurderinger i denne forbindelse vil være om det er sannsynliggjort at barnet faktisk oppholder seg på krisesenter, og at det vil være til barnets beste å returnere til sin skole).
 - Kan barnet reise til skolen ved hjelp av offentlige transportmidler, eller er det behov for skoleskyss ved drosje? (Viktige hensyn i denne forbindelse vil være barnets og mors psykiske helse og reaksjoner på krisesituasjonen, sikkerhetsvurdering i forhold til voldsutøver, mors arbeidssituasjon og lignende).
- 7) Innvilget søknad om skoleskyss gjelder så lenge mor og barn oppholder seg på krisesenteret. Dersom det er behov for utvidet periode med skoleskyss, kan mor sende søknad om utvidelse direkte til ansvarlig i kommunen. Denne vil da vurdere hvorvidt barnet fortsatt oppfyller kriteriene for den typen skoleskyss som er innvilget. Søknaden må være sendt to uker før innvilget periode utløper.

Klage på vedtak om skoleskyss etter denne rutinen sendes kommunene sentral for behandling i klagenemd.

Rutiner for samtaler med mor og barn

Utarbeidet for Betzy krisesenter av Anita Vanebo Grønning, barnearbeider Betzy krisesenter og Per Jakob Haugård, psykolog Alternativ til Vold i Drammen.

Innkomstsamtale umiddelbart etter ankomst til krisesenteret

Innkomstsamtalen kan gjennomføres av den vakten som tar imot mor og barn. Vakten snakker først med mor, og anbefaler mor at barnet får vite hvor de er. En måte man kan formulere dette på er:

”Her på Betzy krisesenter har vi funnet ut at barn ofte har det bedre og føler seg tryggere når de får vite hvor de er og hvorfor de er her. Vi pleier derfor å fortelle barna at de er på krisesenter, og så forklarer vi at et krisesenter er et sted der mammaer og barn kan komme når det er mye kranling og bråk hjemme. Jeg foreslår at du og jeg kan gi barnet den informasjonen sammen nå når dere har kommet dere inn på rommet deres. Er det ok?”

Vakten setter seg, helst sammen med mor, ned med barnet og

- Informerer om at de er på krisesenter og hva et krisesenter er.
- Forteller barnet at det ikke er hans/hennes skyld at de måtte flykte til krisesenteret.
- Forteller at det jobber en barnearbeider her som vil følge opp mor og barn med samtaler og hjelpe til med rådgivning og praktiske oppgaver.

Dersom mor motsetter seg at barnet får vite hvor hun er, lar vi henne få tid til å venne seg til tanken. Barnearbeider eller leder tar dette opp videre.

Strukturert førstesamtale med barnearbeider

På Betzy krisesenter er det barnearbeider som gjennomfører samtalene med mor og barn. Dersom barnearbeider ikke er tilgjengelig, kan daglig leder gjennomføre samtalene. Samtalene kan gjennomføres med barn fra tre år og oppover. Barnearbeider bruker lekerom, tegning og lignende som en ramme for samtalen med barnet. Dette tilpasses i hvert enkelt tilfelle ut fra barnets alder. For barn under tre år som har språkferdigheter, kan det være ok å bruke lek og rollespill til å kommunisere med barnet om ting barnet er opptatt av.

Mor bør oppmuntres til å fortelle så mye som mulig til barnet selv, eventuelt med hjelp fra barnearbeider. Om hun ikke klarer dette, bør hun i hvert fall være tilstede under første samtale med barnet. Barnet vil få vite at mor synes det er greit at han/hun prater med barnearbeider. Der barnet og mor ønsker at barnet skal få snakke med barnearbeider alene, kan det være lurt å inngå en avtale om at det barnet snakker med barnearbeider om blir mellom dem. Unntaket er om det kommer opp saker som er så alvorlig at mor og hjelpeapparat må bli informert. Dette i så fall fordi barnearbeider ser at barnet trenger hjelp som han/hun ikke kan bistå med.

I den første samtalen skal barnearbeider:

- Informere barnet om at hun kommer til å følge opp barnet under hele oppholdet, og at de jevnlig vil ha samtaler der vi informerer om nye utviklinger i mors og barns situasjon, og barnet kan få prate om ting de synes er vanskelig eller bra.

- Si til barnet at det er greit at de prater som det som har foregått hjemme, og at de har lov til å spørre dersom det er noe de lurer på.
- Si litt om hva som skjer de neste dagene med hensyn til skole/barnehage, fritidsaktiviter, og lignende.
- Høre med barnet hvordan de har det, og om det er noe de ønsker eller trenger.
- Avtale neste samtale. Oppfølgingssamtale bør skje innen en uke etter første samtale.

Oppfølgingssamtaler

Oppfølgingssamtalene holdes av barnearbeider, eller leder der barnearbeider ikke er tilgjengelig. Den som har den første strukturerte samtalen bør også følge barnet opp videre.

Oppfølgingssamtaler bør begynne fra 2-7 dager etter første samtale. Mor og barn kan selv bestemme hvorvidt mor skal være med på oppfølgingssamtalene. Uansett må mor bli fortalt om når samtalene skal være, og samtykke til at disse blir gjennomført. Igjen kan man gå inn i en avtale om at det barnet snakker med barnearbeider om blir mellom dem, med unntak av dersom barnet forteller noe som er så alvorlig at barnearbeider trenger å informere mor og hjelpeapparatet. I så fall bør barnet få vite at dette vil skje.

I løpet av oppfølgingssamtalene kan barnearbeider:

- Informere om normalreaksjoner hos barn og mødre som har levd med vold i familien.
- Ta opp eventuelle misforståelser.
- Gjenta det som ble sagt ved innkomstsamtalen.
- Understreke at barnet ikke har skyld i det som har skjedd.
- Høre med barnet hvordan han/hun har det, og om de har noen tanker rundt det som har skjedd.
- Høre om det er noe barnet ønsker eller trenger.
- Være på tilbudssiden.
- Snakke med barnet om sikkerhet og risiko, og høre barnets tanker om dette.

I hver samtale avtales neste oppfølgingssamtale, som bør være innen en uke etter forrige samtale.

Parallelle samtaler med mor

Parallelt som barnearbeider har samtaler med barnet, bør hun også snakke med mor. I samtalene med mor er det viktig å kartlegge:

- Skole (navn på skole, klassetrinn, navn på lærer, samarbeid med lærer, osv). Mor bør oppmuntres til å informere skolen om at barnet er på krisesenteret.
- Helsestasjon (hvilken helsestasjon, neste time, navn på helsesøster, barnelege)
- Fastlege (hvilket legesenter, navn på fastlege). Mor bør oppmuntres til å informere helsestasjon eller fastlege om familiens og barnas situasjon.
- Har familien kontakt med barnevernstjenesten? Evt. navn på saksbehandler/kontaktperson.
- Familiens sosiale nettverk, navn og evt telefonnummer.
- Hvilken hjelp tenker mor selv at hun trenger? Hva tenker hun at barna trenger?

Barnearbeider bør videre ta opp følgende temaer i samtale med mor:

- Normalreaksjoner hos kvinner og barn som er utsatt for eller vitne til vold
- Forklare hva krisesenteret kan bidra med, og hvor hun kan henvende seg i forhold til andre behov for hjelp
- Forklare at barnet trenger trygge og forutsigbare rammer, og at barnet trenger å vite hva som foregår rundt seg. Høre mors tanker rundt dette.
- Informere om skadevirkninger for barn som lever med vold i familien

I samtale med mor bør sikkerhet være et tema. Barnearbeider bør sammen med mor vurdere sentrale spørsmål rundt sikkerhet og risiko, og lage en sikkerhetsplan for mor og barn. Viktige spørsmål vil være:

- Hvor alvorlig vold har mor eller barna blitt utsatt for?
- Har utøver brukt vold mot andre enn partner?
- Har mor forsøkt å flykte før? Hvordan har utøver reagert? Hva vil skje hvis mor velger å bryte forholdet?
- Er mor redd for at utøver skal gjøre henne eller barna noe? Hva er hun redd for?
- Har volden skjedd i ruspåvirket tilstand? Bruker utøver alkohol eller andre rusmidler?
- Har utøver som barn vært utsatt for eller vitne til vold i sin familie?
- Hvordan er utøvers psykiske og fysiske helse? Er utøver deprimert eller ustabil i nære forhold?
- Tar utøver ansvar for volden? Bagatelliserer eller benekter han at volden har skjedd? Legger han skylden for volden på partner eller barn?
- Hvordan reagerer barna når det er snakk om utøver? Er de redd for ham?

Dersom man er i tvil i forhold til vurderingen, kan det være lurt å søke hjelp hos politiet til å gjøre en mer strukturert risikovurdering.

Aktuelle samarbeidsinstanser – hvem kan vi ta kontakt med?

- Helsestasjon / fastlege
- Skole
- Barnehage
- Advokat
- Sosialkontor

Ved behov:

- Barnevern
- Familievernkontor
- BUPA

Prosedyrer for bekymringsmelding til barneverntjenesten

(Utarbeidet av Anita Grønning Vanebo og Janne Grethe Opdahl, Betzy Krisesenter).

Fra 01.07.06 fikk alle krisesentre meldeplikt til barnevernet. Fra da av har vi som jobber på krisesenter plikt til å melde fra til barnevernet dersom vi avdekker alvorlige hendelser eller langvarig omsorgssvikt hos mor. I tillegg til dette må vi også huske på at alle som jobber på senteret har meldemulighet.

Generelt

- Bekymringsmelding sendes til barneverntjenesten i den kommunen barnet tilhører.
- Barnearbeider og daglig leder har ansvaret for å sende bekymringsmelding.
- Barnevernet skal alltid varsles hvis mor flytter tilbake til voldsutøver.
- Ved graverende opplysninger som kommer frem ved samtale mellom mor og barn skal det tas kontakt med barneverntjenesten.
- I de tilfeller der det er tvil om det skal sendes en bekymringsmelding eller ikke skal vi observere over en periode der vi ser etter om mor følger visse kriterier (se sjekkliste under). Ut fra observasjonene skal daglig leder og barnearbeider drøfte hver enkel sak om barneverntjenesten skal varsles eller ikke. Mødrene blir alltid informert om dette og vi prøver å forklare hvorfor vi har kommet til den beslutningen.
- Observeringsskjema blir lagt inn i hver beboers mappe. Der må alle vakter registrere "Sjekk listen" når de er på vakt. Og ut i fra de observasjonene tar daglig leder og barnearbeider en vurdering på om dette er bekymringsfullt eller ikke.
- Er det mange anmerkninger på at omsorgsevnen er svekket vil vi ta dette opp med mor og ut i fra samtale med henne vurdere om barnevernet bør inn i bildet.
- Mødrene blir alltid informert når vi velger å sende bekymringsmelding og vi prøver alltid å forklare hvorfor vi har tatt den beslutningen.
- Hvis vi vurderer at barnevernet må varsles og ikke mødrene er villig til å møte oss i en dialog, eller om det viser seg på annen vis at vi ikke kommer i samtale med mødrene, kan vi gi beskjed og begrunnelse om dette skriftlig.

Hvordan skrive bekymringsmeldingen?

Bekymringsmeldingen skal bare inneholde konkret informasjon og faktaopplysninger om hvem saken gjelder og hva saken går ut på.

- Skriv litt om hva du mener er bekymringsfullt og hvilke observasjoner som er gjort på senteret.
- Til slutt kan man gjerne skrive litt om egen vurdering i forhold til mor og barns adferd og samspill ut i fra egen erfaring gjennom arbeide med mennesker i krisesituasjoner.
- Gi beskjed om meldingen er sendt med eller uten mors samtykke. Oppgi også kontaktperson på krisesenteret som barnevernet skal forholde seg til.

Sjekkliste

Dette er en sjekkliste som kan være til hjelp når vi observerer samspillet mellom mor og barn.

Barnet:

- Påkledning
- Matvaner
- Hygiene
- Generell fungering i forhold til alder
- Lekeevne
- Spesielle interesser og ferdigheter
- Aktiviteter barnet ikke kan/vil delta i
- Forhold til andre barn
- Forhold til mor
- Spesielle ting ved barnets temperament og reaksjonsmåter
- Barnets trivsel

Mor:

- Hvordan skjermer mor barnet fra det som har skjedd
- Hvordan oppfatter mor barnets opplevelser av situasjoner
- Grensesetting
- Forhold til barnet i hverdagslige situasjoner
- Klarer mor å tolke barnets signal
- Gir hun trøst, oppmuntring
- Ser mor barnets behov eller kun egne behov
- Mors tolking av eventuelle problemer som kan ha betydning for saken
- Andre opplysninger som kan ha betydning for saken

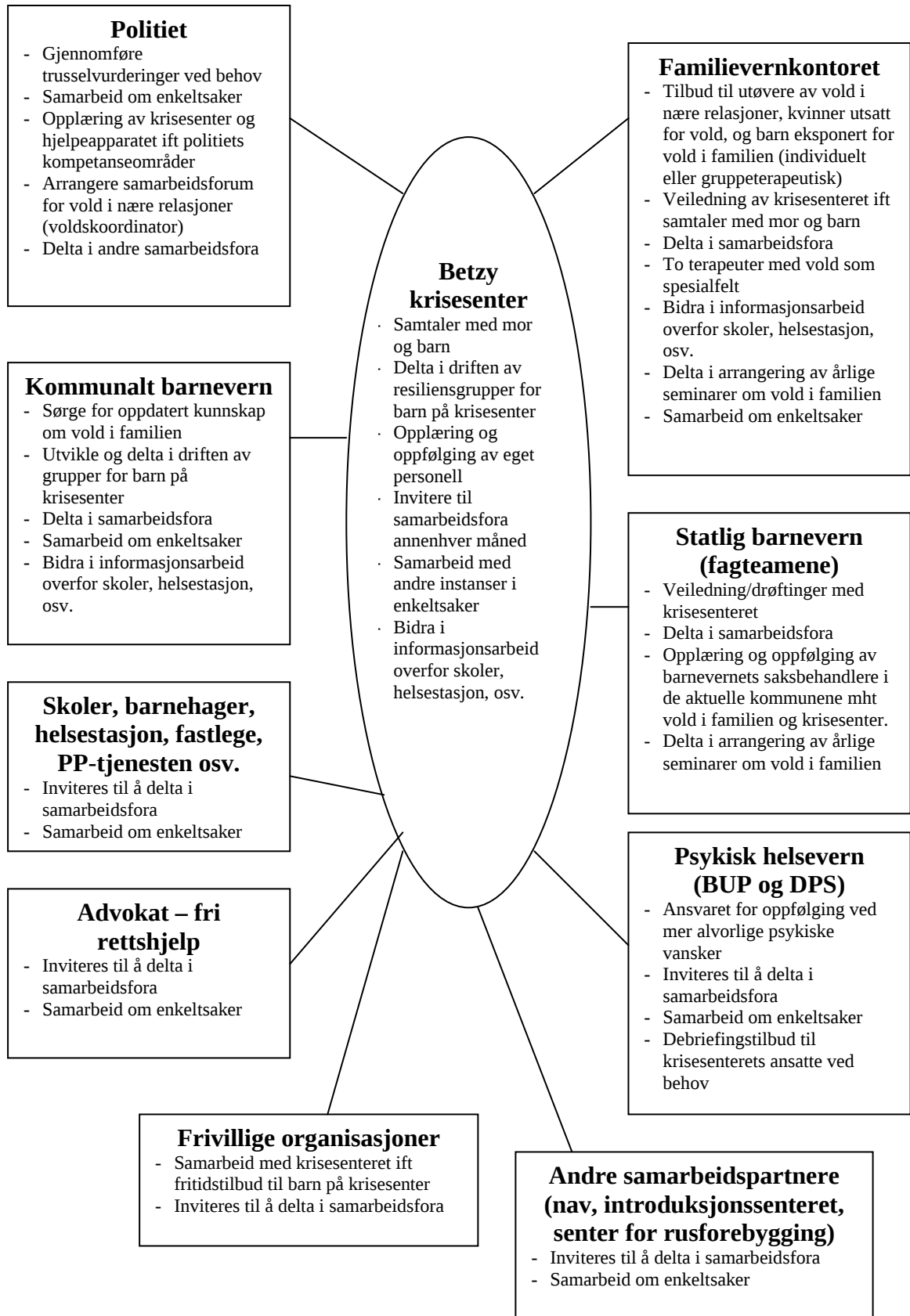
Kurs for vakter som skal arbeide på Betzy krisesenter

(Utarbeidet av styreleder Grete Frøiland og daglig leder Janne Opdahl, Betzy krisesenter)

Temaer og innhold

1. Hva innebærer det å være ansatt som vakt på et krisesenter?
 - a. Krisesenterets plattform
 - b. Hva krever det av oss fysisk og psykisk?
 - i. Ønske om å være til hjelp og støtte i kvinnens og barnas vanskeligste periode.
 - ii. Profesjonalitet: ikke bli personlig involvert, ikke venninne, hun liker meg best/betror seg bare til meg osv, ikke favorisere noen framfor andre
 - iii. Vise omsorg for hele familien, ikke bare mor. Se barna og deres behov.
 - iv. Gi hjelp til selvhjelp. Mor må stå på egne ben når hun kommer ut alene.
 - v. Hjelp til å løse egne problemer – vi kan peke på muligheter, men kvinnen må ta egne valg på vegne av seg selv og sine barn.
 - vi. Hvis mor velger å flytte hjem igjen – hva da? Hvordan forholder vi oss til dette?
 - vii. Hvis kvinnen kommer tilbake – hva gjør vi?
 - c. Hva med våre egne forhold, spiller de inn?
 - i. Viktig å være ferdig med egne familieproblemer
 - ii. Ikke la disse influere på arbeidet på krisesenteret
 - iii. Ikke fortelle om egne problemer (ditt privatliv er ditt)
2. Instruksjoner og regler som gjelder for krisesenteret
 - a. Hvem gjør hva?
3. Taushetsplikt
 - a. Hva betyr det å ha taushetsplikt?
 - b. Diskuter aldri tidligere beboere eller nåværende beboere med andre beboere, eller slik at noen uvedkommende kan høre hva som blir sagt.
 - c. Pass på naboene til krisesenteret (åpne vinduer og terrasse)
4. Sikkerhetsforskrifter
 - a. Brann
 - b. Død
 - c. Mord
 - d. Sykdom
 - e. Trusler
 - f. Vaktmester
5. Arbeidsmiljøloven
6. Hjelpeapparatet: Hvem gjør hva når livet har gått i stå?
 - a. Krisesenteret
 - b. Politi
 - c. Advokat
 - d. Psykolog
 - e. Skole/barnehage
 - f. Barnevern
 - g. Familievernkontor
 - h. Nav/Sosialkontor
 - i. Trygdekontor
 - j. Legevakt/sykehus

- k. UDI
 - l. Introduksjonssenteret
 - m. Alternativ Til Vold
 - n. Homestart
7. Psykologi
- a. Voldens virkning på barn og voksne
 - b. Reaksjonsmønstre – hvordan takle dette uten å leke terapeut?
 - c. Våre egne reaksjoner – hvordan bearbeide disse?
 - d. Minoritetspsykologi
 - e. Hvem hjelper?
8. Samtaleteknikk
- a. Innkomstsamtale mor/barn
 - b. Oppfølgingssamtale
 - c. Hvordan snakke med mor?
 - d. Hvordan snakke med barn på forskjellige alderstrinn?
9. Barnas behov
- a. Hvordan være med på å dekke disse behovene uten å ta fra mor ansvar?
 - b. Hva har barna behov for?
 - c. Hva forteller vi barna?
 - d. Er mor tilstede?
 - e. Hva med en mor som er så nedkjørt at hun ikke mestrer barna?
10. Kvinnens behov
- a. Ro og fred
 - b. Barnepass
 - c. Veiledning
 - d. Hjelp til selvhjelp
11. Dine holdninger til beboerne på krisesenteret
- a. Holdninger og kunnskap
 - b. Minoritetsgrupper
12. Hvordan forberede kvinnen og barna på et liv utenfor krisesenteret?
- a. Helt alene med alle problemene
 - b. Nytt liv
 - c. Nye venner
 - d. Ny identitet
 - e. Arbeid
13. Har vi noe ansvar etter at kvinnen og barna har forlatt krisesenteret?
14. Krisesenterets grupper
- a. Husgruppe
 - b. Etterverngruppe
 - c. Trafficinggruppe
 - d. DIXI-gruppe
 - e. Tillitsvalgtgruppe

Beskrivelse av og erfaringer fra samtaler med kvinner på krisesenteret

Av Gøril Westborg, Familievernkontoret i Drammen

Bakgrunn

I forbindelse med prosjektet "Barn på krisesenter" meldte Betzy krisesenter at det var behov for et tilbud til kvinner som kom på krisesenteret med spesielt vanskelige historier eller problemstillinger. Vi ble enige om å forsøke en prøveordning der Familievernkontoret i Drammen holdt en time i uka åpen for krisetimer, fortrinnsvis for mødre som kommer på krisesenteret.

Mål med timene

Fokus i krisetimene er:

- Kartlegging av kvinnens situasjon
- Arbeid med problemstillinger kvinnen kommer med, i forhold til relasjon med mann og barn
- Sikkerhet
- Morsrollen og barnas behov
- Alvorliggjøring av volden og plassering av ansvar.
- Vurdering av behov for videre hjelp

Praktisk gjennomføring

En fast time holdes av hver uke. Dersom det er endringer i tidspunkt for denne timen, gir terapeuten beskjed til krisesenteret. I Drammen har krisetimen vært torsdag morgen kl 08.30.

Krisesenteret melder fra direkte til terapeut når de har behov for krisetimen, og oppgir kvinnens navn og noe om problemstillingen. Behovsvurderingen gjøres av krisesenteret. Dersom det er flere som har behov for timen, er det krisesenteret som må prioritere mellom sine beboere.

Terapeuten innhenter informasjon til journal i begynnelsen av den første timen, ved hjelp av Familievernkontorets faste skjemaer.

I løpet av samtalen bør terapeuten ta opp spørsmålet om eventuell videre hjelp. Dette er todelt. For det første bør terapeuten ha oversikt over andre hjelpeinstanser og hva de kan bidra med (se liste under), for det andre er det spørsmål om videre tilbud ved Familievernkontoret. Dersom det er behov for flere samtaler på Familievernkontoret, inngår kvinnen som en del av terapeutens klienter, og får oppfølging på linje med andre klienter. Det er derfor ofte ikke mulig å få time veldig raskt etter første samtale, men terapeuten bør ha rutiner for å sikre kontinuitet i det terapeutiske tilbudet.

Ved Familievernkontoret i Drammen gir vi et tilbud på max 3-5 timer der det er individuelle samtaler. Terapeuten bør derfor vurdere hvorvidt dette er tilstrekkelig for klienten. Dersom det ikke vurderes som tilstrekkelig, hjelper terapeuten til med viderehenvisning til privatpraktiserende psykolog eller voksenpsykiatrisk poliklinikk (DPS), for eksempel ved å skrive erklæring som kan sendes klientens fastlege.

Terapeutiske metoder

Kunnskap om vold i nære relasjoner ligger som en grunnpilar i arbeidet med kvinnene fra krisesenteret. Dette innebærer å ha god kjennskap til typiske reaksjoner hos kvinner og barn vitne til vold, kunnskap om hvordan volden preger familien, kunnskap om voldsutøvere, osv. Arbeidet er i stor grad psykoedukativt med utgangspunkt i kvinnens erfaringer. Normalisering av kvinnens reaksjoner, alvorliggjøring av volden, fokus på plassering av ansvar, beskrivelse av voldssyklus, og beskrivelse og drøfting av reaksjoner hos barn er viktige temaer. Hjelpemidler som flip-over og brosjyrer brukes som utgangspunkt for samtalen.

I tillegg holdes fokus på kvinnens mestring og forsøk på å håndtere sin situasjon. En viktig grunnverdi i mitt terapeutiske arbeid er å se klienten som ekspert på seg selv (Axelsen, 1997), og ta utgangspunkt i dette. Det er derfor stort fokus på hvordan kvinnen selv forstår sin situasjon, og utforsking av denne forståelsen. Dette er også fokus i forhold til foreldreveiledning, der jeg tar utgangspunkt i kvinnens egne beskrivelser til å utforske og veilede henne i hennes morsrolle.

Inngående gjennomgang av de traumatiske opplevelsene er ikke en del av samtalen på Familievernkontoret. I stedet fokuseres det på stabilisering, og å styrke kvinnens håndtering av her og nå. I denne forbindelse bruker jeg ofte "den indre veggen" som en konkret metafor i terapien (van der Weele, 2006). For å hjelpe til tilstedeværelse i "her og nå", bruker jeg forskjellige typer avslapningsteknikker og teknikker fokusert på bevisst tilstedeværelse. Samtalene brukes som et øvingsrom for konkrete metoder som kvinnen kan bruke på egenhånd.

Sikkerhetsplanlegging er ikke nødvendigvis en sentral del av samtalen, men det holdes fokus på kvinnens og barnas sikkerhet i forhold til de problemstillingene som tas opp. Der det ikke allerede er gjort, oppfordrer jeg kvinnen til å be om hjelp fra krisesenter eller politi i forhold til sikkerhet.

Jeg ser det som en viktig terapeutisk oppgave også å hjelpe kvinnen å håndtere det omfanget av hjelpeinstanser som ofte er involvert for mødre på krisesenter. Jeg ser det også som viktig at alle instansene som er involvert samarbeider og snakker sammen, slik at vi kan sikre et helhetlig tilbud til den enkelte familien. Jeg ber derfor kvinnen om samtykke til å kunne snakke med barnevern, krisesenter, og andre involverte instanser som ses som relevante.

Erfaringer

Bruken av krisetimen er innenfor et omfang som gjør det helt håndterlig i Familievernkontorets hverdag, dersom det tas høyde for muligheten for klienter fra krisetimen når andre saker fordeles. Dette er terapeutens eget ansvar. Krisetimen brukes ikke hver uke. Pågang i forhold til krisetimen kommer i bølger, slik at det kan være perioder der de brukes ofte og perioder der det er helt stille. Dette synes å være i tråd med krisesentrenes pågang, som også er ujevnt fordelt.

Noen kvinner trenger flere samtaler, mens andre klarer seg med en samtale. Det synes imidlertid viktig å være bevisst rundt grensen på 3-5 samtaler, og også å informere om dette i den første samtalen med klienten.

Kvinnene fra krisesenteret skiller seg noe fra den øvrige klientgruppen på Familievernkontoret ved at det er relativt mye større krav til samarbeid med og kontakt med andre instanser. Dette kan være tidkrevende. Det er derfor viktig at terapeuten finner systemer for å håndtere dette.

Tilbakemeldingene fra kvinnene selv i forhold til krisetimer og samtaler på Familievernkontoret er gode. Krisesenteret gir tilbakemelding om at det synes å virke positivt inn på kvinnenens bevissthetsnivå rundt seg selv og barna, og at de gjennom samtalene styrkes i å ta ansvar for eget liv.

Oversikt over aktuelle hjelpeinstanser for kvinner utsatt for vold

Følgende liste tar utgangspunkt i de viktigste problemstillingene kvinner på krisesenter står i. Se for øvrig håndboken "Barn på krisesenter" for mer utdypende om dette.

- **Egen leilighet/bolig, økonomisk, osv.**
Sosialkontor.
Krisesenteret bistår og gir råd i denne prosessen.
- **Barnefordeling, politianmeldelse, voldsalarm, besøksforbud, deling av bo, osv.**
Advokat.
Kvinner utsatt for fysisk eller psykisk vold har rett til fri rettshjelp. Se www.frirettshjelp.no. Denne retten utvides fra fem til ti timer dersom kvinnen anmelder voldsutøver.
Krisesenteret har ofte oversikt over aktuelle advokater.
Det er viktig å informere om obligatorisk mekling og om muligheten til å begjære separat mekling. Mekling skjer ved Familievernkontoret eller hos ekstern mekler.
- **Bekymring for og oppfølging av barn.**
Barnevernet.
Det anbefales at terapeuten ber om tillatelse til å samarbeide med barnevernet, for å sikre et helhetlig tilbud.
- **Sikkerhet.**
Det anbefales at terapeuten snakker med mor om sikkerhet. Viktige punkter i så måte er unngåelse av risikosituasjoner, åpne "rømningsveier", og å enkelt få kontakt med politi og krisesenter.
Politiet kan bistå der det er alvorlig trussel mot sikkerheten.
- **Samtaler/bearbeiding.**
Familievernkontoret. Samtaler på *familievernkontoret* kan være en hjelp i stabiliseringsfasen, men på grunn av rammer vil det ofte være lite egnet å gå utover denne fasen.
Fastlege kan henvise til DPS eller privatpraktiserende psykolog/psykiater dersom kvinnen har store traumer eller vedvarende krisereaksjoner. Denne prosessen tar ofte tid, og det er viktig at den kommer i gang tidlig.
- **Samtaler med barn.**
Krisesenteret tilbyr støttesamtaler for barn som bor hos dem.
Familievernkontoret kan (bør kunne) tilby samtaler for mor og barn med fokus på relasjon og bearbeiding av vanskelige erfaringer.
Fastlege kan henvise til BUP dersom barnet har store traumer eller vedvarende krisereaksjoner.
Helsesøster eller sosiallærer på skolen kan noen steder tilby samtaler til barn som har levd med vold i familien.

AVTALE MELLOM

KOMMUNAL BARNEVERNTJENESTE

OG

KRISESENTERET BETZY

Prosjektet ” Barn på krisesenter” iverksatt av Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet i 2007 har som mål å gi et bedret og koordinert tilbud til barn på krisesenter. Prosjektet tar utgangspunkt i Krisesenteret Betzy i Drammen, tiliggende tjenester og brukerkommunene Drammen, Nedre Eiker, Øvre Eiker, Lier, Røyken, Hurum, Sande og Svelvik.

Krisesenteret kartlegger alltid familiens bistandsbehov ved ankomst. Familien er i krise og har i de fleste tilfeller behov for bistand fra flere tjenester så raskt som mulig. Krisesenteret har meldeplikt til barneverntjenesten i saker med alvorlig omsorgssvikt, jfr. lov om barneverntjenester § 6-4 a. Krisesenteret vil i mange andre saker se at det er behov for bistand fra barneverntjenesten og melder i samarbeid med mor bekymring for barna for at barneverntjenesten skal foreta undersøkelse og vurdere hjelpetiltak. Barneverntjenesten skal i følge loven avklare melding innen en uke og utføre undersøkelsen innen tre måneder. I mange tilfeller fører dette til at det kan ta flere uker før barneverntjenesten er i kontakt med melder eller mor. Bistand fra barneverntjenesten er ofte avgjørende for om mor og barn kan flytte hjem igjen. Ukers ventetid på kontakt med barneverntjenesten fører i slike tilfeller til unødvendig lang oppholdstid på krisesenteret.

Behov for kontakt og samarbeid med andre tjenester som sosialkontor / NAV, politi, advokat, familievernkontor, skole, barnehage, helsepersonell m.fl. er nødvendig i de fleste saker. Det ideelle er om tjenestene kan møte samtidig på krisesenteret for å vurdere familiens samlede behov og fordele ansvar for videre oppfølging. Dette kan kalles **koordineringsmøte**. Krisesenteret kan innkalle til møtet og hjelpe mor med forberedelser. Barneverntjenesten kan om nødvendig pålegge andre tjenester å gi opplysninger i saken og anmode om at det gjøres ved deltakelse i et slikt møte. Når tiltak og samarbeidsformer er besluttet er det naturlig at barneverntjenesten har ansvaret for koordinering videre, jfr. andre tjenesters opplysningsplikt til barneverntjenesten. Krisesenteret vil bistå i koordineringen.

I noen saker vil det avklares at det ikke er behov for tiltak fra barneverntjenesten da andre tjenester kan gi den bistand familien har behov for. Barneverntjenesten vil da avslutte saken og er ikke lenger deltakende eller ansvarlig for koordinering.

For et bedret og koordinert tilbud til barn som kommer på krisesenter vil barneverntjenesten forplikte seg til å behandle meldinger om omsorgssvikt og / eller hjelpebehov fra krisesenteret tilnærmet som akuttsaker:

- Tilbakemelding blir gitt samme dag som melding kommer inn og det avtales møte med mor innen en uke. Møtet bør finne sted på krisesenteret.
- Barneverntjenesten bidrar til at det avholdes koordineringsmøte innen to uker.
- Barneverntjenesten er ansvarlig for koordinering av tiltak og samarbeid med de ulike tjenester videre. Krisesenteret vil bistå i dette.

Sted/dato:

For Krisesenteret Betzy

For barneverntjenesten i

kommune

Daglig leder

Barnevernleder